

Ekologiska
jordbruksprodukter
och livsmedel
– Aktionsplan 2005

Ekologiska jordbruksprodukter och livsmedel - Aktionsplan 2005

Referens Ragni Andersson

Innehåll

Sammanfattning

1. Inledning.....	7
1.1 Uppdraget	7
1.2 Bakgrund	7
1.2.1 10-procentsmålet.....	8
1.2.2 Nya mål och motiv för en ökad ekologisk produktion.....	8
1.2.3 Miljö- och landsbygdsprogrammet	8
1.2.4 Övrig mål-historik.....	9
1.3 Jordbruksverkets tolkning av regeringens nya mål	9
1.4 Genomförande	9
1.5 Syfte, definitioner och avgränsningar	10
2 Ekologiskt lantbruk som ett medel i det övergripande miljöarbetet.....	11
2.1 Regeringens arbete för en hållbar utveckling.....	11
2.2 Den ekologiska produktionens bidrag till måluppfyllelsen.....	12
2.2.1 Underlag till verkets bedömningar.....	12
2.2.2 Grundvatten av god kvalitet.....	12
2.2.3 Ingen övergödning m.m.....	12
2.2.4 Ett rikt odlingslandskap.....	14
2.2.5 En giftfri miljö	15
2.2.6 Begränsad klimatpåverkan	15
2.3 Kommande utvärderingar.....	15
2.4 Det globala perspektivet.....	16
2.4.1 Ökad bördighet.....	16
2.4.2 Ökad biologisk mångfald	16
2.4.3 Ökat kretslopp.....	17
2.4.4 Ökat inslag av djuretik	17
2.4.5 Ökad valfrihet för konsumenterna	17
2.4.6 En säkrare arbetsmiljö för lantbrukarna	18
3 Pågående verksamhet inom ekologisk produktion.....	19
3.1 Statliga åtgärder.....	19
3.1.1 Miljöstöd till ekologisk produktion.....	19
3.1.2 Rådgivning och utbildning	21
3.1.3 Övriga åtgärder inom miljö- och landsbygdsprogrammet	22

3.1.4	Ekonomiska studier av ekologisk odling.....	22
3.1.5	Forskning	22
3.1.6	Försöks- och utvecklingsprojekt	23
3.1.7	Marknadsstödjande åtgärder.....	24
3.1.8	Övriga konsumentinriktade åtgärder.....	25
3.1.9	Lagstiftning.....	26
3.1.10	Nordiskt samarbete.....	27
3.1.11	Codex Alimentarius	27
3.1.12	Jämförelse med några grannländer	27
3.2	Annan verksamhet av central betydelse.....	29
3.2.1	Intresseföreningar.....	29
3.2.2	Försäljningsorganisationer.....	30
3.2.3	Kontrollorganisationer.....	30
3.2.4	Konsument- och marknadsorgan	31
3.2.5	Fristående forskningsverksamhet.....	32
3.2.6	Utbildningar	34
3.2.7	Fristående rådgivningsorgan.....	34
3.2.8	Försöksgårdar.....	35
4	Rådgivning till lantbruket	37
4.1	Övergripande mål för rådgivningen.....	37
4.2	Utveckling av rådgivningen 1994-2001	37
4.3	Nuvarande rådgivningsresurser	38
4.4	Administrativa hinder	38
4.5	Ökat behov av prioriteringar	38
4.6	Budskapet till konventionella lantbrukare	39
5	Marknaden för ekologiska livsmedel.....	41
5.1	Marknadens utveckling	41
5.2	Certifiering av ekologiska produkter	42
5.2.1	Det svenska kontrollsystemet	42
5.2.2	Ekologisk produktion som inte når marknaden	43
5.2.3	Import	43
5.3	Handel och distribution.....	44
5.3.1	Prispåslag.....	44
5.3.2	Livsmedelshandelns struktur	44
5.3.3	Bristen på förädlade produkter	45

5.3.4	Detaljhandeln	45
5.3.5	Grossister, storhushåll och restaurang.....	46
5.4	Produktion och förädling av ekologiska livsmedel	47
5.4.1	Mjölksprodukter	47
5.4.2	Kött och charkvaror.....	48
5.4.3	Ägg och fågelkött.....	50
5.4.4	Spannmåls- och bageriprodukter	51
5.4.5	Socket.....	51
5.4.6	Potatis, grönsaker, frukt och bär	51
5.5	Den internationella marknaden.....	52
5.5.1	Marknadsläget internationellt	53
5.5.2	Svensk import och export	53
5.6	Efterfrågan på ekologiska produkter.....	54
5.6.1	Konsumenternas efterfrågan.....	54
5.6.2	Efterfrågan från offentlig sektor - Offentlig upphandling.....	55
5.7	Slutsatser	56
6	Förslag till åtgärder.....	59
6.1	Åtgärder inom växtodlingen.....	59
6.1.1	Måldiskussion	59
6.1.2	Ogräs	59
6.1.3	Växtskydd.....	60
6.1.4	Växtnäring	61
6.1.5	Trädgårdsnäringen	63
6.1.6	Ekologiskt förökningsmaterial.....	65
6.2	Åtgärder inom djurhållningen	66
6.2.1	Gemensamt för alla djurslag.....	66
6.2.2	Nötkreatur.....	68
6.2.3	Får	69
6.2.4	Grisar	70
6.2.5	Fjäderfä.....	70
6.2.6	Hästar.....	71
6.3	Åtgärder inom biodlingen	72
6.4	Åtgärder inom svampodlingen	72
6.5	Åtgärder inom rådgivningen	72
6.5.1	Jordbruksverkets samordnande roll	72

6.5.2	Prioriteringar inom den ekologiska rådgivningen.....	73
6.5.3	Sammanfattning	74
6.6	Åtgärder inom forskning, försök och utveckling.....	74
6.6.1	Forskningsmedel	75
6.6.2	Jordbruksverkets medel för försök och utveckling	76
6.6.3	Trädgårdsnäringsfonden och övriga forskningsfinansiärer	76
6.6.4	Samrådsorgan.....	77
6.7	Marknadsstödjande åtgärder.....	77
6.8	Åtgärder riktade mot konsumenterna.....	78
6.8.1	Ökat anslag till konsumentinformation	78
6.8.2	Tänkbar finansieringsform för ev. ytterligare åtgärder	78
6.9	Samordning av marknads- och konsumentåtgärder.....	79
6.10	Förslag till uppföljning av aktionsplan 2005.....	79
6.10.1	Rundabordssamtal.....	79
6.10.2	Aktionsplan på EU-nivå	79
6.10.3	Kompletterande utvecklingsplan	80
7	Långsiktig utveckling	81
7.1	Det ekologiska lantbrukets roll i svenskt lantbruk	81
7.2	Regelverkets utveckling	81
7.3	Kommande flaskhalsar.....	82
7.4	Viktiga frågor att driva i EU-arbetet.....	83
7.4.1	Den gemensamma jordbrukspolitiken.....	83
7.4.2	EU:s regler för ekologisk produktion.....	83
7.5	En självbärande produktion.....	84
8	Referenser	87

Bilagor:

1. Sändlista till inbjudan till hearing den 6 mars 2001
2. Försöks- och utvecklingsprojekt 1999-2001
3. Intervjuundersökning (intervjuade företag samt frågorna)

1 Sammanfattning

Ekologisk produktion är bl.a. ett medel i arbetet med att nå vissa av de nationella miljömålen och ett steg mot en uthållig utveckling av hela jordbrukssektorn. Regeringens mål till år 2005 är att 20 procent av åkermarken ska odlas ekologiskt och att den ekologiska animalieproduktionen ska öka. Regeringen har vidare anfört att 10 procent av antalet mjölkkor och slaktdjur av nöt och lamm bör finnas i ekologisk produktion till år 2005. Enligt regeringens mening är konsumenternas efterfrågan avgörande för om målen kan nås.

Jordbruksverket har på uppdrag av regeringen utarbetat en aktionsplan mot bakgrund av de nya målen. I planen presenteras förslag till åtgärder som enligt verket är nödvändiga för att man ska nå målen. Åtgärderna riktar sig till såväl primärproduktionen som till förädling, distribution och konsumenter.

Det konstateras i planen att det ekologiska lantbruket bidrar till den pågående miljöanpassningen av jordbruket, men att det generellt sett finns kunskapsluckor om hur olika delåtgärder i jordbruket påverkar miljön, framför allt på växtnärsområdet men också beträffande den biologiska mångfalden. Konsumenternas efterfrågan är den helt avgörande faktorn för en långsiktigt självbärande ekologisk produktion. Inom den ekologiska produktionsformen finns en högre ambitionsnivå om miljöhänsyn, etik och naturlighet jämfört med den konventionella. Företag med ekologisk produktion måste kunna visa att de lever upp till de krav som ställs och de förväntningar som konsumenterna har. De målkonflikter som finns, t.ex. mellan kravet att inte använda syntetiska produktionshjälpmedel och kravet att kunna erbjuda marknaden produkter till konkurrenskraftiga priser, måste kunna hanteras på ett förtroendeingivande sätt. Mot denna bakgrund understryker Jordbruksverket vikten av fortsatta statliga insatser inom ett brett spektrum vad gäller forskning och försöksverksamhet.

Aktionsplanen innehåller en lång rad förslag som syftar till att skapa förutsättningar för en ökad omläggning till ekologisk produktion och därmed en stabil ökning av produktionen av ekologiska livsmedel. Exempelvis statligt finansierad försöks- och utvecklingsverksamhet är en avgörande faktor för att den föreslagna ökningen i primärledet ska kunna ske till 2005. De nuvarande medlen för försök och utveckling som Jordbruksverket disponerar inom ekologisk produktion föreslås utökas med ca 4 Mkr per år tills man når nivån 25-30 Mkr per år. Jordbruksverket föreslår också att ett nytt samrådsorgan ska inrättas, i syfte att uppnå en bra balans mellan långsiktiga forskningsprojekt och strategiska, mer kortsiktiga försöks- och utvecklingsprojekt.

Rådgivningen till lantbruket bör även fortsättningsvis kunna ske huvudsakligen genom medel för kompetensutveckling inom miljö- och landsbygdsprogrammet. Det är nödvändigt att bibehålla nivån 40-45 Mkr per år, men ju fler producenter som ska lägga om till ekologisk produktion desto större blir kraven på ytterligare prioriteringar inom den statligt finansierade rådgivningen. De flesta åtgärderna som föreslås inom rådgivningen berör huvudsakligen Jordbruksverket och länsstyrelserna.

Jordbruksverket föreslår vidare att de statliga medlen för marknadsstödjande åtgärder höjs till 5 Mkr per år. I dagsläget disponeras högst 2 Mkr per år för marknadsstödjande åtgärder, där också konsumentinformation ingår. För konsumentinformation föreslår verket en höjning till 10 Mkr per år. Detta innebär sammantaget totalt 15 Mkr årligen till marknadsstödjande åtgärder och konsumentinformation. De myndigheter som fördelar medel till marknads- och

konsumentåtgärder bör samordna insatserna genom regelbundna kontakter. Senast år 2003 förslår verket att det ska göras en översyn av behoven av marknadsstödjande medel.

Ett utvecklingsforum för ekologisk produktion där ”rundabordssamtal” kan hållas ett par gånger per år bör inrättas, bl.a. i syfte att löpande följa upp de föreslagna åtgärderna. Detta arbete skulle förslagsvis kunna ledas av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA). Den europeiska aktionsplan som planeras och det utvecklingsarbete som sker i den svenska ekologiska rörelsen kan ses som en parallell till och till viss del en fortsättning på det arbete som bedrivits inom ramen för denna aktionsplan.

1. Inledning

1.1 Uppdraget

Regeringen har i ett tillägg till regleringsbrevet för budgetåret 2000 givit Jordbruksverket i uppdrag att senast den 1 juni 2001 lämna förslag på en aktionsplan för regeringens nya målsättning om att 20 procent av landets åkerareal bör odlas ekologiskt år 2005 samt att 10 procent av antalet mjölkkor och slaktdjur av nöt och lamm bör finnas i ekologisk produktion. I uppdraget ingår att definiera eventuella problemområden och hinder för att nå dessa mål samt att kvantitativt och kvalitativt bedöma vilka insatser och åtgärder som behöver vidtas. I uppdraget ingår även att bedöma vilka effekter målen kan få på andra miljömål. För det fall åtgärder föreslås ska eventuella kostnader redovisas och förslag till lämpliga finansieringsformer lämnas. Vid fullgörandet av uppdraget ska Jordbruksverket samråda med andra myndigheter och organisationer.

Av regeringens skrivelse 1999/2000:14 ”En hållbar utveckling av landsbygden” framgår att regeringen anser att konsumenternas efterfrågan på ekologiska livsmedel är avgörande för om målen kan nås. Där framgår också att regeringen vill se en generell ökning av den ekologiska animalieproduktionen, alltså inte bara inom nöt- och lammsektorn.

1.2 Bakgrund

Efterfrågan och produktion av ekologiska produkter växer. Varje år under de senaste tio åren har ekologisk produktion i Europa ökat med 25 procent. Om utvecklingen fortsätter som hittills är 10 procent av Europas åkerareal ekologisk år 2005.

Det ekologiska lantbrukets mål kan kortfattat sammanfattas med följande fyra punkter, som hämtats ur skriften Miljö och ekologiskt lantbruk (LRF och Ekologiska Lantbrukarna, 1999).

- Utveckla en långsiktigt hållbar och ur konsumentens synpunkt förtroendeingivande produktion av livsmedel.
- Se till att den enskilde bonden får lönsamhet i sitt jordbruksföretag.
- Att ekologiska livsmedel blir tillgängliga för alla konsumenter till ett rimligt pris.
- Strävan är att i alla led (produktion, förädling, distribution etc.) arbeta med och gynna naturliga processer (kvävefixering, mykorrhiza, naturliga fiender etc.) och djurens instinktiva beteende, att minska miljöpåverkan och resursförbrukning och att gynna biologisk mångfald.

För konsumenterna är det ekologiska lantbrukets löfte om en mer miljövänlig produktion och bättre djuromsorg ett av de avgörande motiven för att köpa dessa produkter. Det är detta löfte som skapar marknaden. Därför är det viktigt att försöka redovisa hur ekologisk produktion klarar att arbeta mot målet, ett uthålligt jordbruk.

1.2.1 10-procentsmålet

Efter initiativ från näringen antog riksdagen 1994 målet att minst 10 procent av Sveriges åkerareal ska vara ekologiskt odlad år 2000. Våren 1996 presenterade Jordbruksverket - på uppdrag av regeringen - en aktionsplan med målsättningen att 10 procent av landets åkerareal skulle vara ekologiskt odlad år 2000 (Jordbruksverkets rapport 1996:3). Den innehöll flera beskrivande delar över utveckling och nuläge, en inventering av områden där insatser var nödvändiga för att uppnå målet samt förslag till åtgärder.

I Jordbruksverkets rapport 1999:10, "Svenskt ekologiskt lantbruk inför 2000-talet - En uppföljning av aktionsplanen" redovisades det aktuella läget för de i aktionsplanen föreslagna åtgärderna. I den rapporten konstaterades också att Sverige var på god väg att nå det uppställda arealmålet. Arealen ekologisk odling uppgick år 2000 till drygt 12 procent.

1.2.2 Nya mål och motiv för en ökad ekologisk produktion

Regeringen uppdrog 1998 åt Jordbruksverket att lämna förslag på nytt mål för den ekologiska produktionen efter år 2000. I juni 1999 presenterade Jordbruksverket utredningen beträffande nya mål för ekologisk produktion (Jordbruksverkets rapport 1999:16). Där presenterades förslag till kvantitativa mål för alla grödor och djurslag som enligt Jordbruksverket bör anses ha en given plats i ekologiskt lantbruk i Sverige. Jordbruksverket gjorde även en kort beskrivning av hur man ser på utvecklingen på längre sikt, "Utblickar mot år 2015".

Av regeringens skrivelse 1999/2000:14 "En hållbar utveckling av landsbygden" framgår att regeringen anser att den ekologiska produktionen bl.a. är ett medel i arbetet med att nå vissa av de nationella miljömålen och ett steg mot en uthållig utveckling av jordbrukssektorn. I målutredningen presenterade Jordbruksverket även följande motiv som bör anses ligga till grund för de nya målen.

- Ekonomiska motiv: En omläggning till ekologisk produktion är i många fall lönsam, inte minst med nuvarande miljöstöd.
- Konsumentmotiv: Efterfrågan på ekologiskt framställda livsmedel ökar, inte minst i ett globalt perspektiv. Konsumenternas val av ekologiska produkter kan ses dels som en miljöhandling, och dels som en signal till producenterna att marknaden efterfrågar produkter som är framtagna utan genetiskt modifierade organismer (GMO), kemiska bekämpningsmedel m.m. och med högt ställda djuretiska krav.
- Djuretiska motiv: I det ekologiska lantbruket ställs på ett flertal områden högre krav än i djurskyddslagstiftningen.
- Synergieffekten: Den konventionella produktionen kan dra nytta av utvecklingen och erfarenheterna av det ekologiska lantbruket. Resultatet blir en miljö- och djurskyddsanpassning av hela jordbruket.

1.2.3 Miljö- och landsbygdsprogrammet

Parallellt med målutredningen pågick utredningen om ett nytt miljöprogram för jordbruket, också kallad miljöprogramutredningen (MPU), som presenterades i juni 1999 (SOU 1999:178). Den kom sedan att ligga till grund för det nya miljö- och landsbygdsprogrammet för åren 2000-2006. Programmet antogs av EU-kommissionen i september 2000. I miljö- och landsbygdsprogrammet ligger 20-procentsmålet för arealen samt 10-procentsmålet för mjölkkor och slaktdjur av nöt och lamm till grund för åtgärdsprogrammet inom ekologisk produktion. Det nya miljöstödet för ekologisk produktion har införts under år 2001.

1.2.4 Övrig mål-historik

I föreliggande rapport redogörs inte närmare för det ekologiska lantbrukets framväxt och utveckling i Sverige under 1900-talet. En sådan redovisning gjordes i den förra aktionsplanen. Något som ändå tål att upprepas är att näringens egna initiativ, bl.a. bildandet av KRAV (Kontrollföreningen för ekologisk odling) 1985, har haft en mycket stor betydelse för hela utvecklingen av ekologisk produktion i Sverige. Under den senaste 10-årsperioden har de initiativ och önskemål som tagits fram inom näringen stöttats. Erfarenheterna hittills av att arbeta mot ett politiskt förankrat mål genom finansiellt stöd till primärproduktionen, rådgivningen samt forskning, försök och utvecklingsarbete är övervägande positiva. Detta bör därför betraktas som en framgångsrik strategi.

I Sverige betraktas ekologiskt lantbruk sedan några år tillbaka som en självklar del av det svenska lantbruket. De ekologiska lantbruksorganisationerna satte år 1999 upp som ett eget mål att 30 procent av lantbruket och livsmedlen ska vara ekologiska år 2010. Därmed har man tydligt markerat att man lämnat det smala nischänkandet bakom sig. Man har också etablerat ett starkt samarbete med Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), vilket väckt stor uppmärksamhet internationellt.

1.3 Jordbruksverkets tolkning av regeringens nya mål

I likhet med regeringen anser Jordbruksverket att målet för ekologisk produktion bör ses som en av flera åtgärder för att nå de nationella miljö kvalitetsmålen. En närmare redogörelse för detta synsätt finns i kapitel 2.

Regeringen har inte formellt sett ställt sig bakom alla kvantitativa delmål som Jordbruksverket föreslog i målutredningen. Utredningen bedömer ändå att en bred satsning inom alla produktgrupper är en förutsättning för en positiv utveckling av den ekologiska produktionen som helhet.

Målsättningen bör vara en stabil utveckling i hela landet. Det innebär att särskilda satsningar kan komma att behövas i de delar av landet som har lägst andel ekologisk produktion, om det är motiverat ur miljösynpunkt. Det kan även vara värt att göra satsningar i de delar av landet där förutsättningarna generellt sett är särskilt goda, t.ex. i regioner där marknadskanalerna för de ekologiska produkterna fungerar väl, i syfte att uppnå ett ökat utbud och ett bredare sortiment av ekologiska livsmedel, vilket gagnar konsumenterna.

Regeringens skrivning om att konsumenternas efterfrågan är avgörande för om målen kan nås tolkas som att regeringen inte vill få det att framstå som att staten ensam styr utvecklingen av den ekologiska produktionen utan att den statliga satsningen hellre ska betraktas som en del i en gemensam satsning på alla samhällsnivåer. Jordbruksverket tolkar också denna skrivning som att konsumenterna har en mycket central roll i utvecklingen och att det därmed är viktigt att i detta sammanhang beakta konsumenternas kunskaper om och attityder till ekologiska produkter. Trots att konsumentinformation inte primärt ligger inom Jordbruksverkets ansvarsområde har verket i denna utredning betraktat detta område som mycket angeläget att belysa, i syfte att basera åtgärdsförslagen på en balanserad bild av nuläget.

1.4 Genomförande

Arbetet har genomförts av en arbetsgrupp vid Jordbruksverket bestående av enhetschefen Gabriella Cahlin, ordförande, handläggaren Ragni Andersson, sekreterare, enhetschefen Agneta Brasch samt handläggarna Elin Kronqvist, Lis-Britt Carlsson och Göte Frid.

En **referensgrupp** med företrädare för producenter, marknad och konsumenter har bidragit med aktuell kunskap samt förslag till åtgärder. Deltagarna i referensgruppen har varit Maria Dirke, verksamhetsledare hos Ekologiska Lantbrukarna, Ewa Bellbrant, kontrollchef för KRAVs butik- och restaurangkontroll, Åke Natt och Dag, miljöchef vid KF, Majsan Pense, produktchef på Scan Foods, Bengt Ingerstam (ersättare: Martin Frid), representant för Sveriges Konsumenter i Samverkan samt Marita Axelsson, avdelningsdirektör vid Konsumentverket.

Som **kontaktpersoner för andra berörda myndigheter** har följande personer deltagit: Ann-Christine Salomonsson, statsinspektör vid Livsmedelsverket, Erik Törnblom, avdelningsdirektör vid Naturvårdsverket samt Ann Ahlbin, sektionschef vid Statens Veterinärmedicinska Anstalt. Arbetsgruppen har hållit 5 möten med referensgruppen. Kontaktpersonerna för andra berörda myndigheter har deltagit i tre av dessa möten.

Jordbruksverkets fem regionala rådgivare inom ekologiskt lantbruk har bidragit med underlag till nulägesbeskrivning, analys samt förslag beträffande rådgivningen till lantbrukare.

Den 6 mars 2001 hölls en **hearing** om aktionsplanen (se sändlista – bilaga 1), i syfte att bereda övriga aktörer möjlighet att framföra synpunkter på vilka åtgärder som bör föreslås i aktionsplanen. Hearingen lockade ett 70-tal deltagare som representerade de olika leden i den ekologiska livsmedelskedjan. En viktig del i hearingen var de ämnesvisa gruppdiskussioner som hölls under eftermiddagen och som gav Jordbruksverket en bredare bild av hur olika aktörer upplever situationen i primärproduktionen och på marknad samt konsumenternas efterfrågan på ekologiska produkter.

Aktionsplanen har behandlats i **Jordbruksverkets utredningsråd** den 30 november 2000, 23 mars 2001 samt 4 maj 2001.

1.5 Syfte, definitioner och avgränsningar

Syftet med aktionsplanen är att utifrån en nulägesbeskrivning presentera förslag till åtgärder som Jordbruksverket - efter samråd med andra berörda myndigheter och organisationer - finner vara relevanta, men också nödvändiga för att man ska uppnå de nya mål som regeringen har satt upp för den ekologiska produktionen.

Det gamla 10-procentsmålet syftade - enligt Jordbruksverkets tolkning - på arealer inom den dåvarande stödformen ”miljöstöd för ekologisk odling”. Det är också mot bakgrund av den statistik över anslutna arealer som redovisats för denna stödform som man har kunnat konstatera att 10-procentsmålet är uppnått. Arealen ekologisk odling som kontrolleras av ett godkänt kontrollorgan enligt rådets förordning (EEG) nr 2092/91 har visserligen också ökat kraftigt under perioden 1995-2000, men den har bara utgjort ungefär hälften av den totala arealen som varit ansluten till stödet.

Eftersom ett av huvudargumenten för att sätta upp ett mål för ekologisk produktion är att målet i sig utgör en av flera åtgärder för att uppnå de nationella miljö kvalitetsmålen, är Jordbruksverkets bedömning att man även i fortsättningen bör använda sig av ansluten areal inom miljöstödet vid uppföljning av det nya arealmålet på 20 procent. Det är dock utredningens åsikt att andelen certifierad produktion (dvs. arealer som står under kontroll av ett godkänt kontrollorgan) fram till år 2005 bör fortsätta att öka i omfattning i takt med att den totala anslutningen till miljöstödet ökar, och att det bör resultera i en ökad bredd av produkter. I fråga om 10-procentsmålet för mjölkkor är det mest relevant att räkna antalet djur som kontrollerats och certifierats av ett godkänt kontrollorgan. I fråga om 10-procentsmålet för slaktdjur av nöt och lamm bör antalet certifierade slaktkroppar räknas.

2 Ekologiskt lantbruk som ett medel i det övergripande miljöarbetet

I uppdraget till Jordbruksverket ingår att bedöma vilka effekter de nya målen för ekologisk produktion kan få på andra miljömål. I detta kapitel redovisas Jordbruksverkets syn på miljöeffekterna av ekologiska produktion, i första hand sedd utifrån de målsättningar som finns inom den ekologiska rörelsen men också med utgångspunkt från regelverket så som det ser ut idag. En ökning av den ekologiska produktionen bör ses som ett medel i arbetet med att nå vissa av de nationella miljömålen och ett steg mot en uthållig utveckling av jordbrukssektorn, vilket redan har sagts i kapitel 1.

2.1 Regeringens arbete för en hållbar utveckling

Våren 1999 antog riksdagen i bred enighet 15 miljökvalitetsmål. Dessa mål gör den ekologiska dimensionen i begreppet hållbar utveckling tydlig. I regeringens proposition 2000/01:130 "Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier" vidareutvecklas miljömålsstrukturen. På riksdagens begäran lämnas i propositionen ett samlat förslag till delmål, åtgärder och strategier för att nå miljökvalitetsmålen. Miljökvalitetsmålen definierar det tillstånd för den svenska miljön som miljöarbetet ska sikta mot. Delmålen anger inriktning och tidsperspektiv i det fortsatta konkreta miljöarbetet. En tydlig miljömålsstruktur i kombination med ett tydligt uppföljningssystem gör en effektiv mål- och resultatsstyrningsprocess möjlig.

De femton nationella miljökvalitetsmålen är :

- Frisk luft
- Grundvatten av god kvalitet
- Levande sjöar och vattendrag
- Myllrande våtmarker
- Hav i balans, levande kust och skärgård
- Ingen övergödning
- Bara naturlig försurning
- Levande skogar
- Ett rikt odlingslandskap
- Storslagen fjällmiljö
- God bebyggd miljö
- Giftfri miljö
- Säker strålmiljö
- Skyddande ozonskikt
- Begränsad klimatpåverkan

2.2 Den ekologiska produktionens bidrag till måluppfyllelsen

2.2.1 Underlag till verkets bedömningar

I Jordbruksverkets utredning om nya mål för den ekologiska produktionen presenterades en bedömning av den ekologiska produktionens effekter på de mål som satts upp inom områdena växtnäring, bekämpningsmedel och biologisk mångfald. Jordbruksverket redovisar här några av slutsatserna i målutredningens redovisning samt kopplar dessa till några av de nya målen. Regeringen remitterade Jordbruksverkets målutredning till en rad myndigheter och organisationer. I flera remissvar efterlystes en kartläggning och identifiering av eventuella kunskapsluckor rörande miljöeffekterna av ekologisk produktion. SLU fick i uppdrag att göra en sådan kartläggning, och den lades fram för regeringen i maj 2000. SLU har dock framhållit att man - på grund av den begränsade tid som stått till förfogande - inte har kunnat utföra en fullständig kartläggning av området, samt att det finns olika uppfattningar bland forskare vid SLU om vilka kunskapsluckor som är mest påtagliga. Materialet har ändå använts som underlag i detta avsnitt.

I fråga om växtnäring och kväveutlakning redovisas några slutsatser från Svenska Naturskyddsföreningens rapport "Hushållning med växtnäring - växtnäring förluster" (2000). En utredning som gjorts vid Avdelningen för vattenvårdslära, Sveriges lantbruksuniversitet på uppdrag av Jordbruksverket presenterades våren 2000 under namnet "Utredning om effekterna på kväveutlakning vid övergång till ekologisk odling" och har också använts som underlag till det avsnitt som behandlar kväveutlakningen.

2.2.2 Grundvatten av god kvalitet

Enligt slutbetänkandet från miljömålskommittén "Vår miljö - allas vårt ansvar" (SOU 2000:52) är grundvattenkvaliteten mycket bra i Sverige jämfört med övriga Europa, men det krävs ytterligare åtgärdsinsatser för att nå målen. Till exempel har övergödning medfört att höga nitrathalter förekommer i vissa jordbruksområden. Se fortsättning under rubriken "Ingen övergödning".

Genom ökad ekologisk produktion minskar användningen av kemiska bekämpningsmedel inom såväl växtodlingen som djurhållningen, genom att de gårdar som lägger om slutar att använda dessa medel. Härigenom minskar risken för att bekämpningsmedel ska förorena grundvattnet.

Mätningar av bekämpningsmedelsrester i grundvatten har inte genomförts systematiskt i Sverige. Det faktum att man hittat bekämpningsmedelsrester i grundvatten bör emellertid anses som oroväckande. Enligt miljöövervakningsnämndens beslut i november 2000 kommer nu en utökad verksamhet vad gäller systematiska mätningar av förekomsten av bekämpningsmedelsrester att ske.

2.2.3 Ingen övergödning m.m.

I detta avsnitt behandlas frågeställningar som är kopplade till de tre målen "Ingen övergödning", "Levande sjöar och vattendrag" och "Bara naturlig försurning".

2.2.3.1 Kväveutlakning

De oklarheter som finns beträffande miljöeffekterna med ekologisk produktion finns framför allt på växtnäringområdet och då i första hand kväveutlakningen. Detta beror på att hela produktionssystemet är beroende av organiskt bundet kväve. En ovarsam hantering av exempelvis grön gödselingsgrödor i ekologisk odling kan ge upphov till stort läckage och kräver därför särskild uppmärksamhet.

Fördelarna med ekologisk produktion jämfört med konventionell finner man framför allt på systemnivå. Den något lägre djurtätheten och större självförsörjningsgraden på foder i ekologiskt lantbruk leder till mindre överskott av växtnäring per hektar. Ekologiska gårdar har också ett större behov av att styra kvävet och minska växtnäring förlusterna, eftersom man inte använder lättlöslig handelsgödsel. Det finns alltså ett starkare ekonomiskt incitament på en ekologisk gård att hushålla med växtnäringen, vilket också indirekt innebär att motverka utlakning.

Den ekologiska djurgården har idag - generellt sett - en god balans mellan djurhållning och foderproduktion, vilket möjliggör en effektiv cirkulation av växtnäring inom gården. På rena växtodlingsgårdar är det av flera skäl inte lika lätt att uppnå denna balans. Enskilda brukningsåtgärder har stor betydelse för systemets funktion och risken för växtnäring förluster.

Det råder en generell kunskapsbrist beträffande hur olika faktorer samverkar och tillsammans påverkar mineraliseringen av det organiska materialet vilket gör det svårt att värdera och styra växtnäringseffekten på kort och lång sikt av t.ex. skörderester, mellangrödor, stallgödsling och grüngödsling. I och med att systemet ställer stora krav på brukarnas kompetens att styra växtnäringshushållningen i förhållande till årsmån, jordart, grödor m.m., så varierar också bilden mycket mellan olika ekologiska gårdar men också mellan olika fält och olika år. Kväveutlakningen från ett odlingsystem beror med andra ord i stor utsträckning på den enskilde odlarens kunskap, intresse och noggrannhet, men också på växtodlingens utformning, bearbetningsstrategier och hur stallgödseln används. Det finns därutöver faktorer som inte går att påverka (t.ex. vädret) vilket innebär att man aldrig helt kan eliminera risken för ett stort läckage.

I den studie som Lantbruksuniversitetet har gjort (se 2.2.1.) har det inte gått att påvisa att en utökad ekologisk odling skulle bidra med någon säkerställd minskning av kväveutlakningen, utöver vad som teoretiskt sett skulle kunna åstadkommas med relativt små förändringar inom den konventionella odlingen. Aktuella frågeställningar för de närmaste årens försök och utveckling inom detta område är bl.a. hur stor gödslingsintensiteten verkligen är på ekologiska gårdar (dvs. inte vad som är tillåtet utan hur systemet praktiseras i verkligheten) samt hur stor utlakningen av kväve och fosfor är i ekologiska jämfört med konventionella system. Det är också viktigt att närmare studera nuvarande system för ekologisk djurhållning, t.ex. grisar som går ute vintertid, mot bakgrund av de stora riskerna för kväveläckage i sådana system.

2.2.3.2 Ammoniakavgång

Det finns – som nämnts i föregående stycke - starkare incitament på en ekologisk gård att hushålla med växtnäringen. I praktiken kan emellertid de system som tillämpas inom ekologisk djurhållning försvåra styrningen av kvävet och därmed leda till en större ammoniakavgång jämfört med konventionell djurhållning. Ett sådant exempel är djurhållning i halmrika system - vilka ofta är att föredra ur djurmiljösynpunkt - i jämförelse med djurhållning med flytgödselhantering som ofta framhålls som mer fördelaktigt i fråga om ammoniakavgången. Ett annat exempel är att eftersom djur i ekologisk djurhållning inte utfodras med syntetiska aminosyror är det svårare att skapa en balanserad foderstat i förhållande till djurens behov av olika aminosyror. Detta kan innebära att en viss grad av överutfodring är oundviklig i ekologisk djurhållning, vilket i sin tur kan leda till högre ammoniakförluster via stallgödseln.

Det är egentligen inte möjligt att förutspå hur en ökad ekologisk produktion på djursidan kommer att påverka ammoniakavgången från jordbruket eftersom man idag inom ramen för

ekologisk djurhållning prövar sig fram för att finna vilka inhysnings- och utfodringssystem som är de mest optimala ur både djurhälso- och miljösynpunkt.

Ökad odling av grüngödslingsgrödor utgör en ökad risk för ammoniakemission, i de fall där grüngödslingsgrödan slås av och de avslagna växtdelarna förmultnar på marken och i växtbeståndet. Kväverika växtdelar, som förmultnar på markytan, kan avge en stor del av sitt kväve som ammoniak. Enligt slutsatser som kan dras av bl.a. av en studie av Artur Granstedt och Gärd L Bäckström ("Studies of the preceding crop effect of ley in ecological agriculture") är emellertid förfruktseffekten av en slåttervall med baljväxtinblandning lika hög som från en grüngödslingsvall. Det är viktigt att dessa kunskaper omsätts i praktiken så att de som odlar baljväxtriika grüngödslingsgrödor slår av och för bort de avslagna växtdelarna från marken och vidare hanterar detta material så att växtnäringsinnehållet tas tillvara på ett effektivt sätt, exempelvis i biogasanläggningar. Man kan också diskutera att genom olika åtgärder begränsa omfattningen av odling av baljväxtriika grüngödslingsgrödor.

2.2.4 Ett rikt odlingslandskap

I det ekologiska lantbrukets målsättning (som tagits fram av aktörer inom det ekologiska lantbruket i Sverige och bland annat finns att läsa i KRAVs regelbok) finns en deklaration om att verksamheten ska bedrivas så att markens och det övriga lantbruksekosystemets långsiktiga produktionsförmåga bevaras och stärks. Även i EU:s regler om ekologisk produktion, Rådets förordning (EEG) nr 2092/91, har denna hörnpelare för de ekologiska produktionsformerna markerats tydligt genom att ett av de grundläggande kriterierna för att uppfylla kraven för certifiering av ekologiska produkter är att jordbrukaren aktivt vidtar åtgärder i syfte att vidmakthålla eller höja markens bördighet och biologiska aktivitet. Denna strävan i det ekologiska lantbruket överensstämmer mycket väl med följande formulering, som är en del av den av riksdagen antagna definitionen av begreppet Ett rikt odlingslandskap: "Åkermarken har ett välbalanserat näringstillstånd, bra markstruktur och mullhalt samt så låg föroreningshalt att ekosystemens funktioner och människors hälsa inte hotas."

Vid omläggning till ekologisk odling ökar oftast andelen vall i växtföljden och på sikt också antalet olika djurslag och grödor. En ökad andel vallodling på gårdarna gynnar markfaunan och dess predatorer. Större diversitet i produktionen kan förväntas ge en större mångfald av vilda växter och djur.

De bekämpningsstrategier och åtgärder utan kemiska bekämpningsmedel som idag tillämpas inom ekologisk produktion för att kontrollera ogräs och skadegörare gynnar också den biologiska mångfalden. Användningen av kemiska bekämpningsmedel är störst i områden med specialiserad växtodling i slättbygder. En ökad ekologisk odling i dessa områden, t.ex. omläggning av specialiserade spannmålgårdar, gynnar därför den biologiska mångfalden. Ett fåtal jämförande studier mellan ekologisk och konventionell produktion har gjorts, och studier av enskilda fält visar ofta en positiv effekt av ekologisk odling på den biologiska mångfalden, men det är bara ett fåtal organismgrupper som är väl studerade. Inom detta område finns alltså stora kunskapsluckor, dels förklaringar till varför diversiteten är högre i ekologisk odling i de studier som gjorts, dels vad gäller de flesta organismgruppers respons på olika odlingsystem på gårds- och landskapsnivå. Genom att kraven på att djur har tillgång till utevistelse och hålls på bete är något högre i ekologisk djurhållning jämfört med den konventionella, t.ex. vad gäller ungdjur av nöt, kan det finnas större förutsättningar för att nå bevarandemålet för betesmarker om den ekologiska produktionen ökar. Bevarandet av den biologiska mångfalden är en uppgift för hela jordbrukssektorn.

Farhågor har framförts att det nya ekologiska djurstödet, som baseras på förhållandet mellan antal djur och foderareal, kan innebära ett minskat utnyttjande av naturbetesmark inom ekologiskt lantbruk. För närvarande utreds möjligheten att ändra på denna regel, inom ramen för översynen av det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet.

2.2.5 En giftfri miljö

Av det ekologiska lantbrukets målsättning framgår att användningen av naturfrämmande ämnen ska undvikas. Detta rimmar väl med riksdagens mål om en giftfri miljö, vilket bland annat definieras som att halterna av naturfrämmande ämnen ska vara nära noll. Se även skrivningen om bekämpningsmedel under rubriken "Grundvatten av god kvalitet".

2.2.5.1 Tungmetaller

Tillförsel av kadmium till jordbruksmark sker idag till största delen via deposition från luften, men också genom införda gödselmedel. Det sker en nettoupplagring av kadmium i både ekologiska och konventionella odlingssystem, och det är inte klarlagt hur en ökad ekologisk produktion skulle påverka kadmiumhalterna i åkermark.

2.2.5.2 Bekämpningsmedel

Åtskilliga exempel finns på att bekämpningsmedel har åstadkommit fiskdöd, skador på trädgårdsväxter och bisamhällen eller annan påverkan på djur och växter utanför bekämpningsområdet. Oftast har dessa fall kunnat härledas till slarv eller olyckor i samband med spridningen. Kunskaperna är däremot sämre om i vilken omfattning "normal" användning av bekämpningsmedel långsiktigt påverkar omgivande miljö.

Utifrån dagens kunskaper kan vi inte hävda att de hittills konstaterade förekomsterna av bekämpningsmedel i miljön är av den omfattningen att de utgör ett stort generellt miljöhot. Det finns likafullt all anledning att försöka minska spridningen av bekämpningsmedel till omgivande miljö. Omläggning till ekologisk odling är ett konkret sätt att åstadkomma en minskning av användningen av kemiska bekämpningsmedel.

2.2.6 Begränsad klimatpåverkan

En utökad ekologisk produktion kommer sannolikt att påverka utsläppen av växthusgaser, främst koldioxid, metan och kväveoxider. Det går dock inte att utifrån dagens kunskaper säga vilken den sammantagna effekten blir.

Ett långsiktigt mål i den ekologiska produktionen är att kraftigt minska användningen av fossil energi.

En inventering av energieffektiviteten i nuvarande ekologisk produktion skulle kunna ligga till grund för en beräkning av emissioner vid utökad ekologisk produktion. Det finns en del studier gjorda som pekar på att ekologiska gårdar genom en lägre energiförbrukning per producerad enhet bidrar till mindre utsläpp av kväveoxider, men det räcker inte som underlag för att i nuläget dra några generella slutsatser.

2.3 Kommande utvärderingar

Utvärderingar av miljöeffekten av flera olika pågående miljöåtgärder i jordbruket, däribland ekologiskt lantbruk, planeras nu i flera olika sammanhang:

- Styrgruppen för projektet "Utvärdering av CAP:s miljöeffekter", som bedrivs vid Jordbruksverket, har beslutat att en utvärdering av ekologisk produktion ska prioriteras under 2001.
- Vid Livsmedelsekonomiska institutet pågår projektet "Ekonomiska studier av ekologisk odling" som en del av ett större projekt som ska studera effekterna av miljöstödet inom

jordbruket. I det projektet är ett av syftena är att belysa miljönyttan av ekologisk produktion.

- Inom ramen för regeringens uppdrag till Jordbruksverket att göra en översyn av miljö- och landsbygdsprogrammet har Jordbruksverket bl.a. fått i uppdrag att analysera miljöeffekterna av utformningen av den nya miljöersättningen. Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2001.

2.4 Det globala perspektivet

Enligt verkets bedömningar är skillnaden mellan ekologisk och konventionell produktion större i många andra länder än i Sverige, och att det ekologiska lantbrukets fördelar därför framstår som mycket tydligare i internationella studier och försök än i svenska försök. Det svenska jordbruket är i genomsnitt mycket mindre intensivt – i fråga om användningen av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel – jämfört med många andra industriländer.

Genom det klimatet som råder i södra och mellersta Sverige med en lång vinterperiod - ofta utan tjäle och snö - i kombination med låga temperaturer och lite ljus, har vi i Sverige ogynnsamma förhållanden i fråga om växtnärläckage. Å andra sidan har vi sällan problem med erosion och torka, vilket är det dominerande problemet på många andra håll i världen.

2.4.1 Ökad bördighet

Så som tidigare har nämnts ingår det i det ekologiska lantbrukets målsättning att utforma verksamheten så att markens och det övriga lantbruksekosystemets långsiktiga produktionsförmåga bevaras och stärks. En ökad ekologisk produktion innebär i de flesta fall att mullhalten och därmed jordens bördighet ökar, och detta har på många håll i världen en avgörande betydelse för människors möjligheter att skapa långsiktiga system för överlevnad och försörjning. Dessutom innebär en nettoupplagring av kol i marken att koldioxidhalten i atmosfären blir lägre, eller med andra ord att "växthuseffekten" dämpas. Ett sådant samband mellan ekologisk odling och minskad växthuseffekt kan emellertid inte sägas vara belagt, eftersom det är många andra faktorer som också har betydelse. En ökad bördighet kan också i vissa områden leda till ett ökat växtnärläckage.

2.4.2 Ökad biologisk mångfald

Intresset för att bedriva ett mer aktivt arbete för den biologiska mångfalden inom ekologisk växtodling och djurhållning har på senare år ökat inom den ekologiska rörelsen. Inom den ekologiska rörelsen menar många att det ekologiska lantbruket har en mycket stor potential att förena en effektiv och långsiktigt hållbar livsmedelsproduktion med biologisk mångfald, men att man inte hittills tagit tillvara den potentialen fullt ut.

I Vignola i Italien hölls våren 1999 ett möte mellan representanter för bl.a. IUCN (Internationella naturvårdsunionen), IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movement) och WWF (Världsnaturfonden) som resulterade i den s.k. Vignola-deklarationen där man bl.a. uppmanar den ekologiska rörelsen och naturvårdsorganisationer att utöka samarbetet för att nå de gemensamma målen. Man lade också fram ett förslag till aktionsplan inom detta område.

Ett exempel på motsvarande initiativ i Sverige är "Projekt biologisk mångfald i ekologiskt lantbruk" som är ett samarbetsprojekt mellan det ekologiska lantbruket och naturvårdsintressena. Projektet syftar till att väcka och öka intresset för biologisk mångfald i det ekologiska lantbruket. Inom ramen för detta projekt sammanställer man och sprider kunskap genom kurser, seminarier och tidningsartiklar och försöker identifiera nya angelägna forskningsproblem.

2.4.3 Ökat kretslopp

I det ekologiska lantbrukets målsättning ingår en strävan efter att öka återcirkuleringen av näringsämnen och mullråvara. En sådan utveckling måste givetvis ske utan negativ påverkan på djur och människor, i fråga om hälsa och miljö. På sikt kan en utveckling av detta område bli avgörande - dels för att samhället har ett behov av att finna de bästa lösningarna för alla typer av avfall, men också för att den växtnäring som finns i det organiska avfallet kommer att behövas för att uppnå en god balans mellan införsel och utförsel av växtnäring i den ekologiska växtodlingen, framför allt i områden med låg djurtäthet. Produktion av biogas är en lösning som är intressant på många sätt och som kan lösa mycket när det gäller att sluta kretsloppet. Denna teknik bör uppmuntras och vidareutvecklas, parallellt med annan verksamhet som också syftar till ett ökat kretslopp, inom såväl ekologisk som konventionell produktion. Redan idag används en del "kretsloppsgödselmedel" i ekologisk odling i Sverige och på andra håll i världen, om än i relativt liten skala. EU:s regelverk utgör dock i nuläget en begränsande faktor.

2.4.4 Ökat inslag av djuretik

En målsättning i det ekologiska lantbruket är att främja en god hälsa hos husdjuren och att ge dem möjlighet till ett naturligt beteende och en värdig tillvaro. Denna målsättning ligger till grund för gällande regler om utfodring, djurmiljö och slakt. Problemet är att det saknas en entydig definition av "välfärd". Debatten om djurens välfärd inom lantbruket i allmänhet och ekologiskt lantbruk i synnerhet pågår ständigt och är viktig för konsumenterna. Många konsumenter väljer ekologiska livsmedel med motiveringen att djuren i ekologisk produktion har en högre välfärd än övriga djur. Välfärd är således viktigt inte bara för djur i ekologisk produktion utan också för den ekologiska rörelsen och för konsumenterna.

Forskare och konsument- och djurrättsorganisationer arbetar på olika håll i världen och med olika infallsvinklar på att definiera begreppet djurvälfärd. Enligt en undersökning (Scan Foods) anser konsumenter att ett av de viktigaste kriterierna för en god djurhållning är att djuren går fria inomhus eller utomhus. Ett annat mått på djurens välfärd kan vara att en individ kan fungera i produktion under en längre tid innan djuret slås ut på grund av hälso- eller fruktsamhetsstörningar eller dålig produktion.

2.4.5 Ökad valfrihet för konsumenterna

En av de grundläggande konsumenträttigheterna som antogs av FN 1985 gäller valfrihet. Ur svenska konsumentorganisationers perspektiv är detta en demokratisk principfråga som förutsätter korrekt märkning i butikerna. Värdet av att ekologisk produktion förses med tydlig information till konsumenterna betonas av dessa organisationer. Konsumentinflytande är viktigt för att marknadsekonomin ska fungera på ett hållbart sätt. Inom livsmedelsområdet har det gång på gång visat sig att konsumenternas rätt att välja hotas t.ex. av otydlig eller inkorrekt märkning.

När olika kriser drabbar jordbruket, t.ex. BSE, har efterfrågan på ekologiska livsmedel ökat. Redlighet och tydlighet har gett resultat i form av ökat förtroende för de ekologiska produkterna i butiker. Ekologiska livsmedel upplevs ha ett mervärde. Många konsumenter uppskattar också att ekologiska produkter produceras utan GMO och kemiska bekämpningsmedel samt inte är bestrålade, och är beredda att betala lite mer för detta. I de fall då de ekologiska produkterna kommer från småskalig produktion upplevs de också av många som hälsosammare.

2.4.6 En säkrare arbetsmiljö för lantbrukarna

Trots att vi i Sverige har en strikt lagstiftning och kontroll av vilka bekämpningsmedel som får användas och hur de används är det av betydelse att lantbrukare slipper utsätta sig för de risker som hanteringen av kemiska bekämpningsmedel är förknippad med. I många av utvecklingsländerna får detta ännu större betydelse för dem som arbetar i jordbruket, eftersom det på vissa håll är vanligt att arbetare på grund av bristfällig utbildning och skyddsutrustning får allvarliga hälsoskador som en direkt följd av hanteringen av bekämpningsmedel.

3 Pågående verksamhet inom ekologisk produktion

3.1 Statliga åtgärder

I detta avsnitt presenteras de åtgärder som hittills har vidtagits från statens sida i syfte att nå 10-procentsmålet, dels utifrån de förslag som Jordbruksverket presenterade i den förra aktionsplanen (Jordbruksverkets rapport 1996:3) men också övrig pågående verksamhet vid statliga myndigheter och institutioner som syftar till att främja utvecklingen av och kunskapen om ekologisk produktion.

En närmare redovisning för åren 1996-1999 återfinns i Jordbruksverkets rapport 1999:10, ”Svenskt ekologiskt lantbruk inför 2000-talet – En uppföljning av aktionsplanen”.

3.1.1 Miljöstöd till ekologisk produktion

Sedan 1995 har Sverige haft ett miljöstödsprogram som omfattar en rad olika stöd till jordbruket, däribland stöd för ekologisk produktion. Miljöstöden medfinansieras av EU.

3.1.1.1 Åren 1995-2000

Stöd till ekologisk odling lämnades under åren 1995-2000 med 900 kr per hektar i norra Sverige och södra och mellersta Sveriges skogsbygder, och med 1600 kr per hektar i Götalands och Svealands slätt- och mellanbygder. För frukt- och bärodling lämnades för åren 1998-2000 ett högre belopp, 7000 kr per hektar. För ekologisk djurhållning lämnades ett belopp på 600 kr per hektar, efter omräkning av antal djur (kor, tackor, getter och suggor) till motsvarande antal hektar, enligt ett system som är baserat på djurens grovfoderbehov.

3.1.1.2 Åren 2001-2006

Inom ramen för Sveriges nya miljö- och landsbygdsprogram lämnas nu (2001-2006) stöd för ekologisk odling med 500-7500 kr per hektar, dvs. olika nivåer för olika grödor, samt 1700 kr per hektar för ekologisk djurhållning. Även ungnöt berättigar till stöd i det nya programmet.

3.1.1.3 Arealer och djur i ekologisk produktion

I tabell 3.1 redovisas statistik över svenskt ekologiskt lantbruk år 2000.

Tabell 3.1. Ekologisk djurhållning och ekologisk odling 2000

Produktionsgren	Totalt i Sverige		Anslutning till Meko ¹		Godkänt av KRAV eller Demeter	
	Antal djur resp. ha	Antal djur resp. ha	Andel (%)	Antal djur resp. ha	Andel (%)	
Slaktade nötkreatur	528 000	-	-	10 600 ²	2,0 ²	
Slaktade lamm	174 000	-	-	10 954 ²	6,3 ²	
Slaktade grisar	3 118 000	-	-	20 429 ²	0,7 ²	
Mjölkkor	428 000	21 000	4,9	Uppgifter saknas från KRAV		
Kor för köttproduktion	167 000	28 000	16,7			
Värphöns	5 679 000	-	-			
Slaktade kycklingar	66 000 000	-	-			
Sugor	202 000	1 200	0,6			
Tackor	206 400 ³	42 300	20,5			
Getter	3 500	1 712	48,9			
Åkerareal	2 700 000 ⁴	343 000	12,7	144 200	5,3	
Spannmål	1 227 000	76 000	6,2	41 000	3,3	
Vallväxter+grönfoder	912 000	232 000	25,4	61 000	6,7	
Potatis	33 000	1 170	3,5	1 100	3,3	
Oljeväxter	48 000	1 130	2,4	1 200	2,5	
Baljväxter	37 000	8 000	21,6	Uppgift saknas	Uppgift saknas	
Sockerbetor	55 000	460	0,8	426	0,8	
Gröngödsling+träda	245 000 ⁵	19 000		9 100		
Permanent bete	360 000 ⁶			30 300		
Grönsaker	6 150	600	9,8	407	6,6	
Frukt	2 000	60	3,0	86	4,3	
Bär	3 350	450	13,4	142	4,2	

Källor: SCB, Jordbruksverket, KRAV och Svenska Demeterförbundet

¹ Meko= Miljöstöd för ekologisk produktion

² Föreningsslakt + fyra privatslakterier

³ Tackor och baggar

⁴ Preliminär uppgift

⁵ Endast träda

⁶ Uppgift från miljöprogramutredningen 1999

3.1.2 Rådgivning och utbildning

3.1.2.1 Statliga medel för rådgivning

Under åren 1995-1999 har åtgärder för utbildning, information och demonstrationsprojekt ("UID") bedrivits inom ramen för delprogram 3 i det svenska miljöprogrammet, dvs. inom området ekologisk produktion. Verksamheten har omfattat allmän information om ekologisk produktion, kurser, individuell rådgivning, fält- och gårdsvandringar, anläggning och visning av demonstrationsodlingar och demonstrationsgårdar, genomförande av dokumentationsprojekt m.m. Målgrupp för producentrådgivningen har varit såväl omlagda ekologiska lantbruk som lantbruk under omläggning och konventionella lantbrukare (presumtiva ekologiska lantbrukare). Medlen har även använts för att fortbilda rådgivare och för att utarbeta informations- och rådgivningsmaterial.

Inom det nya miljö- och landsbygdsprogrammet (2000-2006) kallas fortsättningen på UID-verksamheten "Kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet" (KULM). Under åren 1995, 1996 och 1997 disponerades 50 miljoner kr per år för UID inom området ekologisk produktion. För 1998 var motsvarande siffra 45 miljoner kr och för 1999 54 miljoner kr. Den högre siffran för 1999 beror på utnyttjande av anslagssparande från året innan. Under år 2000 har 40 miljoner kr disponerats. För KULM-verksamheten inom området ekologiskt lantbruk disponeras för 2001 34,2 miljoner kr. Preliminärt kommer samma belopp eller mer – beroende på hur fördelningen av medel mellan de olika delprogrammen kommer att ske – att kunna disponeras för åren 2002-2006. Neddragningen mellan 2000 och 2001 beror till stor del på en tillfällig arbetsanhopning inom delprogram 1 som är kopplad till att många brukare gått in i nya femåriga miljöstödsåtaganden under år 2000.

Den största delen av KULM-medlen fördelas genom de s.k. länsprogrammen. Förutom länsstyrelsernas egna rådgivare arbetar även många andra rådgivare med verksamhet inom KULM, t.ex. rådgivare vid lantmännenföreningar, husdjursföreningar och hushållningssällskapen.

Av tabell 3.2 framgår vilka belopp som har beviljats inom UID/KULM och utnyttjats för olika verksamheter inom området ekologisk produktion under åren 1999-2001. Motsvarande sammanställning för åren 1995-1998 finns i Jordbruksverkets rapport 1999:10.

Tabell 3.2. Medel till UID/KULM 1999-2001 (miljoner kr)

	1999		2000		2001
	Budgeterat/beviljat	Utnyttjat	Budgeterat/beviljat	Utnyttjat	Budgeterat/beviljat
Samordning, regionala rådgivare m.m.	5,5	5,3	6,8	6,1	7,4
Fortbildning	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3
Informationsmaterial	1,3	1,3	0,5	0,5	0,5
Länsprogram	36,8	28,8	25,7	24,1	22,0
Centrala organisationer	9,6	7,3	5,4	4,3	3,0
Övrigt	0	0	1,2	0,9	1,0
Summa	53,7	43,2	40,0	36,2	34,2

3.1.2.3 *Regionala rådgivare*

Jordbruksverket har fem regionalt placerade rådgivare inom det ekologiska området som huvudsakligen arbetar med KULM-verksamhet. De är placerade i Alnarp, Skara, Uppsala och Umeå. De regionala rådgivarnas uppgift är att stödja den ekologiska rådgivningen i landet på olika sätt. De ska medverka till att utveckla rådgivningen, ansvara för och medverka i regionala projekt, initiera forskning och tillämpade försök, föra ut forskningsresultat samt erbjuda fortbildning till rådgivarna. De har också till uppgift att bevaka och förmedla internationella resultat av intresse för Sverige samt utgöra länk mellan rådgivningen och Jordbruksverket centralt.

3.1.3 **Övriga åtgärder inom miljö- och landsbygdsprogrammet**

Det svenska Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006 har två inriktningar: Insatsområde I ekologiskt hållbar utveckling på landsbygden och Insatsområde II – ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden.

Insatsområde I omfattar – förutom miljöstöd till jordbruket – några stödformer som i viss mån riktas särskilt mot ekologisk produktion.

För stöd för miljöinvesteringar i jordbruksföretag och stöd till investeringar i jordbruksföretag ("investeringsstödet") föreskrivs att stöd för investeringar som avser ekologisk produktion ska prioriteras före motsvarande investeringar som inte avser sådan produktion. Inom stöd för förbättrad bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter ("förädlingsstödet") kan stöd till ökad bearbetningskapacitet beviljas för åtgärder som avser ekologiskt griskött. För övriga stöd, t.ex. startstöd till unga jordbrukare och projektstöd för utveckling av landsbygden, konkurrerar ekologisk produktion med konventionell produktion på lika villkor.

3.1.4 **Ekonomiska studier av ekologisk odling**

Vid Livsmedelsekonomiska institutet (SLI) pågår sedan 2000 ett projekt om ekologisk produktion som är en del av ett större projekt som ska studera effekterna av miljöstöden till jordbruket. Syftet med studien är dels att beräkna kostnader och intäkter för ekologisk produktion, dels att relatera eventuella skillnader till stödets storlek och utformning. Beräkningarna avser såväl växtodlings- som nötkreatursgårdar. Kalkylerna kommer vidare att göras för olika delar av landet för att man ska kunna bilda sig en uppfattning om regionala skillnader i den ekologiska produktionens relativa konkurrenskraft. Ytterligare ett syfte med studien är att belysa miljönyttan av ekologisk produktion samt relatera denna till såväl skillnader i ekonomiska resultat som till stödet.

3.1.5 **Forskning**

Skogs- och jordbrukets forskningsråd, SJFR, fördelade under perioden 1997-2000 ca 15 miljoner kr per år för forskning inom ekologisk jordbruks- och trädgårdsproduktion. I vårpropositionen 2000 föreslog regeringen att 35 miljoner kr årligen under tre år ska satsas på forskning om och utveckling av ekologisk produktion. Under budgetåret 2001 går 23 miljoner kr av dessa medel till den nya myndigheten Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas). Vidare har 5 miljoner kr tilldelats Statens Veterinärmedicinska Anstalt (SVA) för bl.a. forskning kring kretslopp och foder och 2 miljoner kr till Statens livsmedelsverk (SLV) för forskning om ekologiska livsmedel. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) disponerar 5 miljoner kr av dessa medel för verksamheten vid Centrum för uthålligt lantbruk (CUL).

3.1.5.1 *Formas*

Formas disponerar 23 miljoner per år under 3 år för genomförandet av ett forskningsprogram för ekologisk jordbruks- och trädgårdsproduktion.

Formas har beslutat om ett program som innebär att 10-12 miljoner kr ska gå till forskarskolor eller temaforskningsprojekt, 6-8 miljoner kr till enskilda forskningsprojekt och 4-6 miljoner kr till kollektiva projekt.

Forskarsamhället har inbjudits att inkomma med förslag på programmets innehåll. Formas har utpekat några områden som ska ses som exempel på vad Formas anser viktigt att studera. Dessa områden är: Ekonomi - marknad – konsumtion, odlingssystemets ekologi, produktionssystem med husdjur, särskilt svin och fågel (ägg och kött) och samverkan mellan olika djurslag, teknisk-biologiska system för ekologiskt jord- och trädgårdsbruk, mångfunktionella lantbrukssystem, omsättning av växtnäringssämnen samt livsmedel - kvalitet – hälsa.

3.1.5.2 SVA

SVA disponerar 5 miljoner per år under 3 år för forskning och utveckling av smittskyddet vid kretslopp av organiskt avfall och för foderfrågor. Huvuddelen av dessa medel avses att användas i ett projekt om vallfoder. Den eventuellt ökade risken för smittspridning och försämrade foderhygien i ensilage av gödsling med biogasrötrest jämfört med gödsling med flytgödsel respektive handelsgödsel kommer att studeras. Även risken för spridning av antibiotikaresistens kommer att beaktas. Projektet kommer att omfatta odlingsförsök i klimatkammare och fältförsök samt ensileringsförsök i laboratorieskala och i storbal. Förekomst av smittämnen, indikatorbakterier och gener med antibiotikaresistens kommer att påvisas på gröda, i jordprover och i ensilage. Erhållna resultat avses även att användas i en beräkningsstudie för riskbedömning.

3.1.5.3 Livsmedelsverket

Livsmedelsverket disponerar 2 miljoner kr per år under tre år. Medlen avser studier om säkra ekologiska livsmedel och kost helt eller delvis baserad på ekologiska livsmedel. En del av arbetet kommer att syfta till att ta fram en mikrobiologisk riskprofil för produkter som gödslats med organiska gödselmedel eller som producerats utan insatser med kemiska bekämpningsmedel. Vissa naturliga toxiner och ämnen med potentiellt skyddande effekt kommer att analyseras i jämförande studier mellan konventionella och ekologiska produkter. Resultaten från dessa undersökningar avses att utvärderas i nutritionsstudier. Arbeta med näringsrekommendationer översatta till måltider kommer att utföras för kost som är helt eller delvis baserad på ekologiska livsmedel.

3.1.5.4 CUL

CUL:s uppdrag från SLU är att vara ett samarbetsorgan för forskare och institutioner vid SLU men också för intresserade parter utanför universitetet. CUL arbetar för en utveckling av tvärvetenskapliga forskningsmetoder samt för samverkan och samplanering av insatser inom det ekologiska lantbruket vad gäller forskning/långsiktig kompetensuppbyggnad, utvecklingsarbete, utbildning och informationsarbete. Målet med verksamheten är dels att nå den kunskap som krävs för att de av statsmakterna uppställda målen för ekologisk produktion ska kunna uppnås, men också -i ett vidare perspektiv – att uppnå sådan kunskap som bidrar till att hela lantbruket utvecklas till ett uthålligt och bärkraftigt lantbruk.

CUL kommer att använda de nya medlen (5 miljoner kr per år) till koordinerings- och utvecklingsarbete, kunskapssammanställningar, dialog och kunskapsutbyte samt information. Medel kommer också att avsättas för ett ökat internationellt samarbete samt för CUL:s driftskostnader.

3.1.6 Försöks- och utvecklingsprojekt

I den förra aktionsplanen redovisade Jordbruksverket ett antal problemområden som utgör hinder för att öka den ekologiska produktionen upp till 10-procentsmålet. Jordbruksverket

bedömde att behovet av medel till försök och utveckling uppgår till 15 miljoner kr per år. Sedan 1997 disponerar verket medel för försöks- och utvecklingsverksamhet inom tre områden; växtnäring, bekämpningsmedel och ekologisk produktion. För ekologisk produktion finns ca 15 miljoner kr till förfogande, men dessa medel (högst 2 miljoner kr) används också för marknadsstödjande åtgärder.

Försöks- och utvecklingsverksamheten syftar till att utifrån känd kunskap utveckla och anpassa odlings- och produktionsmetoder. Den är ofta mer kortsiktig än forskningsverksamhet, även om viss försöksverksamhet och visst utvecklingsarbete kan vara av långsiktig karaktär. Målet är att få till stånd ett antal projekt som bearbetar aktuella, konkreta och angelägna frågor. Resultaten avses kunna ligga till grund för råd och rekommendationer om direkt tillämpbara åtgärder inom det ekologiska jordbruket i en nära framtid.

I tabellen i bilaga 2 visas en sammanställning av hur Jordbruksverket fördelat projektmedel under perioden 1999-2001. Projekt som tidigare har tilldelats FoU-medel presenteras närmare i Jordbruksverkets rapport ”Verksamhet inom bekämpningsmedelsprogrammet, programmen för minskat växtnärläckage och för ekologisk produktion – Försöks- och utvecklingsprojekt 1998” (Rapport 2000:3).

3.1.7 Marknadsstödjande åtgärder

Jordbruksverket disponerar sedan 1997 högst 2 miljoner kr per år för marknadsstödjande åtgärder. För åren 1999, 2000 och 2001 har 1,8 miljoner kr per år beviljats till marknadsstödjande åtgärder. Medlen har fördelats på några olika verksamheter som syftar till att stödja marknadsutvecklingen, dels s.k. marknadskoordinering och dels konsumentinformation. För de olika projekten ansvarar KRAV, Ekologiska Lantbrukarna, Svenska Demeterförbundet Ekocentrum och Sveriges Konsumenter i Samverkan.

3.1.7.1 Marknadskoordinering

Ekologiska Lantbrukarnas verksamhet sker inom projektet ”marknadskoordinering av kedjan från producent till handel”. Efter en kartläggning av marknadssituationen varje år prioriteras branscher där problem föreligger. Hittills har koordinering av ägg, kött och grönsaksbranschen prioriterats. Man bjuder in till branschspecifika seminarier där marknadsaktörer från producent till handel träffas och diskuterar marknadsutvecklingen, identifierar problem och lösningar av dessa. Ekologiska Lantbrukarna ska också arbeta med utbildning av nyckelpersoner, såsom butikspersonal, inköpsansvariga, kostchefer, journalister osv. Detta ska ske ute på ekologiska gårdar.

KRAV håller i samordning av marknadsrådet som består av Biodynamiska föreningen, Eco Trade, Ekokött, Ekologiska Lantbrukarna, Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion, KRAV ekonomisk förening, Samodlarna Sverige, Svenska Demeterförbundet och Sveriges Ekomjölsbönder.

3.1.7.2 Konsumentinformation

KRAVs verksamhet består till största delen av konsumentinformation (KRAVs deltagande i marknadskoordinering – se ovan). De besvarar frågor om vad det ekologiska lantbruket står för och vad som kännetecknar ekologiska produkter. I detta arbete har de en hemsida och ger ut nyhetsbrevet KRAVMÄRKET.

Svenska Demeterförbundets verksamhet består av konsumentinformation. De har konsumentinriktade insatser, bl.a. försäljningsinformation på hemsidan och materialutskick.

Ekocentrums verksamhet består av projekt ”Ekoköket”, samt kontinuerlig informationsservice med koncentration på handel, restaurang och storhushåll. Ekoköket är en rikstäckande

föreningen för ekologiska kök. Ekocentrum genomför utbildningar av kokerskor, kostchefer, lärare i hemkunskap (självfinansierat). De deltar i restaurang- och storhushållsmässor och tar fram informationsmaterial. De har också kontakt och håller föredrag för konsumenter och på skolor.

Sveriges Konsumenter i Samverkan har tilldelats medel för produktion och distribution av faktablad samt upplägg av fakta på Internet.

3.1.8 Övriga konsumentinriktade åtgärder

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av konsumentåtgärder i statlig regi, utöver de medel till marknadsstödjande åtgärder som Jordbruksverket disponerar (se f.g. stycke).

3.1.8.1 Studier av priser och efterfrågan på ekologiska livsmedel

Konsumentverket genomförde våren 2000 en undersökning om pris och utbud av 56 ekologiska livsmedel i samarbete med konsumentvägledare på 9 orter. Metoden bygger på konsumentverkets modell för lokala matkostnadsundersökningar. Resultatet har publicerats i Konsumentverkets rapport 2000:25.

På uppdrag av Konsumentverket har SLI studerat vissa faktorer som har betydelse för konsumtionen av ekologiska livsmedel. Huvudfrågorna i studien har varit vilket eventuellt merpris som konsumenterna får betala för ekologiska livsmedel och möjliga orsaker till detta, samt vilken betydelse prisskillnader mellan ekologiskt och konventionellt producerade livsmedel har för konsumenternas efterfrågan. Resultatet av studien har presenterats i en rapport i januari 2001.

3.1.8.2 Konsumentverkets övriga verksamhet

Konsumentverket har som ett av sina mål att medverka till att sådana produktions- och konsumtionsmönster utvecklas som minskar påfrestningarna på miljön och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling. Konsumentverket arbetar inom ramen för sitt sektorsansvar för hushållens miljöpåverkan för att få fram bättre produkter och system som kan underlätta miljöinsatserna för konsumenterna. På området ”mat” betyder det konkret framför allt provningar av köksutrustning, där funktion, kvalitet, energiåtgång mm undersöks. Det sker också i form av undersökningar kring utbud och pris av ekologiska livsmedel. Resultaten följs upp genom diskussioner med producenter och företrädare för handeln, men också genom information till allmänheten.

Uppbyggnaden av verkets webbplats pågår och under året kommer nyproducerat material om sambandet mellan mat, hälsa och miljö att publiceras. En annan viktig kanal för spridning av information är verkets tidning Råd & Rön, som regelbundet uppmärksammar frågor om livsmedel och miljö. Konsumentverket har ett nära samarbete med kommunernas konsumentvägledare och har via dessa också stora möjligheter att sprida information och genomföra undersökningar på det lokala planet.

Verket har vid flera tillfällen gjort konsumentundersökningar kring miljöfrågor, där också kunskaper om och attityder till ekologiska livsmedel belysts. Under året kommer kvalitativa undersökningar att genomföras för att få ett bättre underlag för verkets fortsatta arbete med information och producentpåverkan.

Konsumentverket tar vidare fram och publicerar ett s.k. grönt nyckeltal över försäljningen av miljömärkta produkter. Fler indikatorer som både belyser hushållens miljöbeteende och deras förutsättningar att ändra beteende i en mer miljövänlig riktning kommer att tas fram.

Konsumentverket bevakar miljöargument i marknadsföringen. År 2000 publicerades en undersökning om företagens egna miljöuttalanden på konsumentförpackningar.

Konsumentverket har under flera år disponerat medel för att stödja organisationer som engagerar sig i konsumentfrågor. År 2000 beviljades 3,3 miljoner kr, varav närmare 1 miljon kr gick till projekt om konsumtions- och miljöaspekter.

Regeringen har i vårbudgetpropositionen (prop. 2000/01:100) föreslagit att 5 miljoner kr årligen ska tillföras Konsumentverket, med syftet att främja ekologisk livsmedelsanvändning. Det har hittills (början av maj 2001) inte framkommit några närmare detaljer kring hur dessa medel ska användas.

3.1.8.3 Bidrag från statsbudgetens anslag F6 Åtgärder inom livsmedelsområdet

Riksdagen beslutade år 2000 att årligen avsätta 20 miljoner kr under perioden 2000-2002 för bl.a. åtgärder i livsmedelskedjans alla led som syftar till att bevara och vidareutveckla en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelssektor. Av budgetproposition - som ligger till grund för beslutet - framgår att regeringen med dessa medel bl.a. vill öka konsumenternas kunskaper så att de med utgångspunkt från innehåll, kvalitet och pris kan göra ett medvetet val av livsmedel.

Medlen disponeras av Jordbruksdepartementet. Bland de projekt som har beviljats medel kan följande nämnas som exempel:

- Ett riksomfattande projekt där småbarnsföräldrar ska utbildas i livsmedelskunskap och matlagning (Hushållningssällskapens Förbund, 3 miljoner kr)
- Utveckling och marknadsföring av webbplatsen www.matplatsen.nu (Livsmedelsverket, 250 000 kr)
- Mat som ett mångkulturellt projekt (LRF, 350 000 kr)
- Maten mitt i skolan (Landstinget i Jönköpings län, 350 000 kr)

Det bör betonas att dessa medel i dagsläget inte är inriktade på projekt som syftar till att öka medvetenheten om mervärdena i ekologiska livsmedel.

3.1.9 Lagstiftning

3.1.9.1 Regler

Sedan 1991 finns inom EU en gemensam lagstiftning (förordning) om ekologiska produkter. Sverige deltar aktivt i det interna arbetet under kommissionen och ministerrådet med att förändra och utveckla detta regelverk. Arbetet med att ta fram svenska positioner utförs av Jordbruksverket och Livsmedelsverket, med hjälp av en referensgrupp med representanter för LRF, Ekologiska Lantbrukarna, KRAV, Svenska Demeterförbundet, Sveriges Konsumenter i Samverkan samt Konsumentverket. De generella svenska ståndpunkterna kan sammanfattas enligt följande:

- Mer mål och generella principer som anger ramarna för produktionen
- Mindre detaljreglering (t.ex. tydliga kriterier i stället för positivlistor)
- Detaljreglering kan i stället ske på nationell nivå med anpassning till lokala förhållanden
- Reglerna ska stimulera till utveckling och ökning av ekologisk produktion
- Öka kretsloppstänkandet i ekologisk produktion
- Värna om handeln med tredje land

3.1.9.2 Kontroll

Jordbruksverket och Livsmedelsverket har godkänt två privata kontrollorgan - KRAV och Svenska Demeterförbundet - för att bedriva kontroll av ekologisk produktion enligt EG:s

regler. De båda verken har täta kontakter med båda kontrollorganen i olika frågor och bedriver också tillsyn av deras verksamhet.

3.1.10 Nordiskt samarbete

3.1.10.1 Möten om kontroll

Jordbruksverket och Livsmedelsverket medverkar varje år i de möten som de nordiska kontrollorganen respektive kontrollmyndigheterna ordnar (se vidare 4.3.1.5).

3.1.10.2 Projekt om ekologiskt utsäde

Ett nordiskt projekt "Organic Seeds in the Nordic Countries" kommer på initiativ från Jordbruksverket att starta under 2001, med finansiering från Nordiska ministerrådet. Projektet syftar till att beskriva produktionen av ekologiskt utsäde i de nordiska länderna, definiera hinder för denna produktion samt att föreslå åtgärder mot dessa hinder. Målet är att genom nordiskt samarbete öka tillgängligheten av friskt ekologiskt utsäde av lokalt anpassade sorter.

3.1.10.3 Konsumentprojekt

Ett nordiskt projekt om framtidens konsumentkrav på ekologiska livsmedel pågår åren 2000-2002 i dansk regi. Syftet är att stärka trovärdigheten till de ekologiska produkterna och den ekologiska livsmedelsproduktionen. Inom ramen för projektet kommer bl.a. konsumenternas förväntningar och ekologiska livsmedelsproduktion utifrån ett konsumentperspektiv att analyseras.

3.1.11 Codex Alimentarius

Codex Alimentarius är WHO: s och FAO: s samarbetsorgan på livsmedelsområdet. Det praktiska arbetet bedrivs i ett antal horisontella kommittéer (Subject Committees) och varukommittéer (Commodity Committees). Ansvar för arbetet inom dessa är fördelat bland medlemsstaterna, och i Sverige är det Livsmedelsverket som har huvudansvaret för de svenska insatserna. Arbetet resulterar i standarder och vägledningar som bl.a. kan ligga till grund för enskilda medlemsländers egen lagstiftning samt ge vägledning i handelsfrågor.

Inom Codex märkningskommitté, som leds av Canada, avslutades i maj 2001 arbetet med att ta fram en "guideline" för ekologisk produktion. Slutligt beslut förväntas tas av Codexkommissionen senare under året. Codex guideline för ekologisk produktion har till sitt innehåll och sin omfattning stora likheter med EU: s förordning. Codexregelverket är dock mindre detaljerat och lämnar möjlighet till enskilda medlemsstaterna eller regioner att utforma eventuella detaljregler.

Förslag finns att under perioden 2001-2003 se över bilagorna för gödsel- och jordförbättringsmedel, växtskyddsmedel samt tillsatser och processhjälpmedel vid livsmedelsförädling liksom kriterierna för att ta med produkter på dessa listor.

3.1.12 Jämförelse med några grannländer

3.1.12.1 Omlagda arealer

Enligt en sammanställning av den norska myndigheten Landbrukstillsynet i mars 2001 är drygt 20 000 ha i Norge, dvs. ca 2 procent av totala arealen, omlagd till ekologisk produktion medan motsvarande siffra för Finland är ca 147 000 hektar (6,7 procent) och för Danmark 165 000 hektar (6,3 procent) Sverige, som har ca 340 000 hektar (12 procent) ekologisk odling inom miljöstödet framstår lätt vid en jämförelse som det land som har kommit längst, men man bör då beakta det faktum att det bara är ca hälften av den svenska arealen ekologisk odling inom miljöstödet som är ansluten till kontroll av KRAV eller Svenska Demeterförbundet.

3.1.12.2 Statliga medel till ekologisk produktion: exemplet Danmark

Det danska statliga stödet till det ekologiska lantbruket och utvecklingen av produktion och marknad omfattar ett flertal områden och verksamheter. I det följande ges några exempel på sådana områden, deras innehåll och ekonomiska omfattning. Uppgifterna är hämtade ur den danska aktionsplanen "Aktionsplan II - Økologi i udvikling" från januari 1999 samt via kontakter med handläggare på Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri.

Följande tabell som är sammanställd vid Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri ger en översikt över de områden där beslut fattats om statligt stöd fram till år 2005.

Tabell 3.3. Statligt stöd till ekologisk jordbruks- och livsmedelsproduktion i Danmark (miljoner DKr).

Oversigt vedrørende tilskud til økologi i mill. kr.					
	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>
Støtte til økologiske udviklingsprojekter	98,1	54,4	36,9	18,5	3,0
Støtte til økologisk fisk	10,6	-	-	-	-
Tilskud vedr. omlægning til økologi	142,7	127,7	358,5	241,9	241,9
Støtte til økologisk forskning	84,2	49,0	40,0	40,0	-
Økologisk tilskud gennem fondsmidlerne	13,1	-	-	-	-
Tilskud til kontrol	26,1	29,2	29,3	29,3	29,6
Total	371,4	257,2	461,6	326,6	271,4

Under den första punkten (Støtte til økologiske udviklingsprojekter) ingår ett antal verksamheter bl.a. en kampanj för eko-märket och andra kvalitetsmärken planerad till hösten 2001 och en kampanj för att främja avsättningen av ekologiska livsmedel.

Under samma punkt finns även möjlighet att söka stöd för utvecklingsprojekt för att främja utvecklingen av ekologisk produktion och avsättning av ekologiska produkter. Exempel på områden som kan få stöd är produktutveckling, forskning och försök, information, rådgivning och undervisning. I den danska aktionsplanen från 1999 föreslogs drygt 100 Mkr för detta område för åren 1998-2002. Möjligheten till stöd förlängs nu fram till 2005.

Under perioden 1997-2000 fanns medel avsatta för att främja "gröna inköpsavtal" inom kommunerna. Kommunala institutioner och storkök kunde söka delfinansiering till 50 % för projekt syftande till att lägga om till användning av ekologiskt producerade råvaror och livsmedel. Medlen fick användas till bl.a. marknadsstudier, teknisk anpassning och kompetensutveckling men inte för att bekosta livsmedelsinköpen i sig. Aktionsplanen 1999 anger att 39 Mkr avsatts för detta ändamål. Enligt uppgift finns 21 Mkr kvar att fördela 2001. Även denna verksamhet ingår i utvecklingsprojekten fram till 2005 ovan.

Stödet till omläggning utgör totalbeloppet, dvs. både den nationella delen och den EU-finansierade delen ingår.

Den fjärde och femte punkten i tabellen gäller medel för forskning och utveckling. Punkt 5 är medel direkt från näringen som ingår i statsbudgeten. Staten har viss kontroll av hur de används men näringen fattar besluten. Medel finns även för åren 2002 och följande år men är inte införda eftersom beloppen inte är kända i förväg.

Den sista punkten (tilskud til kontrol) är statens kostnad för kontrollen.

3.2 Annan verksamhet av central betydelse

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av de viktigaste aktörerna bland organisationer, fristående institut, företag m.m. som arbetar aktivt för att utveckla den ekologiska produktionen. En stor del av den verksamhet som beskrivits i avsnitt 3.1 är beroende av dessa aktörer och genomförs också till stor del av dem.

3.2.1 Intresseföreningar

3.2.1.1 LRF

Inom LRF har engagemanget i ekologiskt lantbruk ökat de senaste åren. LRF har antagit en policy där man har som mål att skapa Europas mest konkurrenskraftiga ekoproduktion, tillgodose marknadens efterfrågan samt att ta vara på möjligheten till miljöersättning för ekologisk produktion. Man arbetar med att identifiera hinder och möjligheter, verkar för ökad forskning samt deltar i arbetet med regelutveckling. En studie som nyligen gjorts på uppdrag av LRF, och som går under namnet ”flaskhalsutredningen”, utgör en kartläggning av hur stora volymer det handlar om i primärproduktionsledet om 20-procentsmålet ska uppnås, exempelvis hur mycket den ekologiska utsädesproduktionen måste öka.

LRF arbetar också med marknadsfrågorna och har t.ex. helt nyligen (mars 2001) startat en internetportal, ”ekowebben” som syftar till att skapa en mötesplats på nätet för alla som är intresserade av och engagerade i ekologisk livsmedelsproduktion. Ekoportalen ska också vara den naturliga platsen att söka information och nyheter om den ekologiska sektorn. I förlängningen hoppas man också att genom att tydliggöra och tillfredsställa producenternas, handelns och konsumenternas olika behov förbättra lönsamheten och nyttan i alla led.

Ett annat exempel som belyser LRF:s engagemang i det ekologiska lantbruket är deras medlemskap i KRAV och IFOAM (det internationella paraplyorganet för den ekologiska rörelsen). Det sistnämnda har väckt stor uppmärksamhet i internationella sammanhang, och har blivit en symbol för den svenska synen på ekologisk produktion som en naturlig del av jordbruket och inte bara en liten nischproduktion.

3.2.1.2 Ekologiska Lantbrukarna i Sverige

Ekologiska Lantbrukarna är de yrkesverksamma ekologiska lantbrukarnas intresseorganisation. Ekologiska Lantbrukarna är driver idéfrågor, bevakar jordbrukspolitik, forskningsfrågor, regler och certifieringsfrågor för ekologisk produktion. Organisationen samlar och sprider erfarenhet om ekologisk produktion bl.a. genom att ge ut tidningen Ekologiskt lantbruk med 10 nummer/år.

3.2.1.3 Biodynamiska föreningen

Biodynamiska föreningen är en ideell förening för yrkesodlare, fritidsodlare, konsumenter och övriga intresserade av information och rådgivning om biodynamisk odling. Biodynamiska föreningen ger ut tidskriften Kultura.

3.2.1.4 Övriga intresseföreningar

Ekokött är de ekologiska köttproducenternas intresseförening och representant gentemot slakt och marknad. Ekokött arbetar med produktionsrådgivning såväl som med att bevaka politiska och administrativa beslut samt regelverk kring ekologisk djurhållning.

Sveriges ekomjölksbönder är de ekologiska mjölkproducenternas intresseförening. Organisationen verkar för att utveckla marknaden för ekologisk mjölk huvudsakligen via ordinarie mejeriföreningar.

Samspann är de ekologiska spannmålsodlarnas intresseförening. Föreningen är delägare i Eco Trade AB.

Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion arbetar med rådgivning, marknadsbearbetning och intressebevakning för att utveckla den ekologiska äggproduktionen.

Rådgivarföreningen Ekologiskt Lantbruk är en förening för rådgivare inom ekologisk produktion.

3.2.2 Försäljningsorganisationer

Numera tas de flesta ekologiska råvaror omhand av de ordinarie producentföreningarna för kött, mjölk och spannmål. Ett par specialiserade försäljningsorganisationer finns dock kvar:

Eco Trade AB säljer den ekologiska spannmålen och arbetar med långsiktiga marknadsstrategier.

Samodlarna Sverige är en odlarägd förening som säljer ekologisk potatis, frukt och grönt samt arbetar med marknadsfrågor.

3.2.3 Kontrollorganisationer

3.2.3.1 KRAV

KRAV är en ekonomisk förening för ekologisk produktion. Under 2000 hade KRAV 26 medlemsorganisationer. KRAV kontrollerar lantbruk, förädlings- och distributionsföretag, produktionshjälpmedelsföretag, importörer, butiker, restaurang och storhushåll, biodlare, svampodlare och fiskodling. KRAV bildades 1985 för att skapa en trovärdig märkning av ekologiska livsmedel och förenkla för konsumenter att göra en miljöinsats genom sina dagliga inköp. Verksamhetsidéen innebär att verka för en hållbar utveckling genom att ta fram regler för ekologisk produktion, kontrollera att de efterlevs och informera om KRAV-märket. KRAVs namn och märke är registrerade varumärken.

Sedan Sverige blev medlem i EU har KRAV varit ett godkänt kontrollorgan enligt EU:s regler för ekologisk produktion.

Antalet anslutna till KRAVs kontroll var under januari 2001 c:a 3330 lantbrukare (inkl svamp- och biodlare), 590 butiker, 580 förädlings-, import- och produktionshjälpmedelsföretag, 225 restauranger och 16 textilproducenter. Av landets 63 kontrollslakterier var 28 KRAV-godkända. Antalet KRAV-godkända produkter var ca 3 340 stycken. Ca 174 000 hektar ekologisk odling – varav ca 30 000 ha betesmark, var godkänt av KRAV under 2000.

KRAV är ackrediterat enligt IFOAMs ackrediteringsprogram. IFOAM, International Federation of Organic Agriculture Movements, är det internationella samarbetsorganet för organisationer inom ekologiskt lantbruk, forskning och kontroll av ekologisk produktion. Ackreditering enligt IFOAMs ackrediteringsprogram hanteras av IOAS (International Organic Accreditation Service). Ackreditering enligt programmet innebär att kontrollorganets regler harmoniserar med IFOAMs internationella regelverk och att kontroll och certifiering sköts på ett seriöst och professionellt sätt.

Representanter för KRAV deltar aktivt i arbetet i IFOAMs regelgrupp och IFOAMs EU-grupp. Den sistnämnda arbetsgruppen har regelbundna kontakter med tjänstemän vid EU-kommissionen i frågor som gäller förändring av EU:s regler.

KRAV Kontroll AB är ett helägt dotterbolag till KRAV och är placerat i samma lokaler som KRAV i Uppsala. KRAV Kontroll AB arbetar med kontroll enligt KRAVs regler utomlands, kontroll av textilproduktion, odlad fisk samt kontroll av beredning av läder, skinn och hudar. Internationell kontroll bedrivs eller har bedrivits i Brasilien, Chile, Danmark, Estland, Finland, Indien, Litauen, Malaysia, Mexico, Moçambique, Norge, Kina, Palestina (Västbanken), Peru, Polen, Ryssland, Spanien, Tanzania, Tjeckien, Uganda, Zimbabwe.

Kontrollerna utförs av KRAV Kontrolls egen personal, KRAVs kontrollanter, andra kontrollanter rekryterade och utbildade av KRAV Kontroll (både i Sverige och i andra länder) eller av kontrollanter från andra kontrollorganisationer som KRAV Kontroll samarbetar med. De produkter som i januari 2001 var certifierade inom KRAVs internationella program är följande: Bomull, fiskfoder, flytande gödselmedel, färsk och torkad frukt, färska grönsaker, lin, kaffe, kakao, sesamfrö, sojasås, textilier och tranbär.

Grolink AB är ett konsultbolag för utveckling av ekologisk produktion, bl.a. utveckling av kontroll, marknadsprojekt och utbildningar. Arbetsområdet är företrädesvis utvecklingsländer samt Central- och Östeuropa. Grolink har tidigare varit ett dotterbolag till KRAV.

3.2.3.2 Svenska Demeterförbundet

Svenska Demeterförbundet är en ideell konsumentförening som kontrollerar biodynamisk och ekologisk produktion samt auktoriserar butiker, förädlare, grossister och importörer. Svenska Demeterförbundet bildades 1957 och ingår i den internationella Demeterorganisationen som har gemensamma riktlinjer för certifiering av biodynamisk odling. De har också ett gemensamt registrerat märke.

Sedan Sverige blev medlem i EU har Svenska Demeterförbundet varit ett godkänt kontrollorgan enligt EU:s regler för ekologisk produktion.

I januari 2001 var 115 lantbrukare, 7 förädlare, 18 butiker, en grossist och ett slakteri anslutna till Demeterförbundets kontroll. Ca 3 800 hektar ekologisk odling godkändes av Svenska Demeterförbundet under 2000.

Svenska Demeterförbundet ingår i ett samarbete med andra länders Demeterförbund, genom den s.k. Internationella Demeterföreningen.

3.2.3.3 Nordiska möten om kontroll

Varje år ordnar kontrollorganen och kontrollmyndigheterna i de nordiska länderna ett möte om kontrollfrågor. Vid dessa möten sker utbyte av erfarenheter inom arbetet med kontroll av ekologisk produktion. Även regeltolkningar och förslag till förändringar av EU:s regler brukar diskuteras vid dessa möten.

3.2.4 Konsument- och marknadsorgan

3.2.4.1 Sveriges Konsumenter i Samverkan

Sveriges Konsumenter i Samverkan (SkiS) är en fristående förening som byggs upp av 23 medlemsorganisationer. Organisationen har som målsättning att bl.a. verka för spridning av en ekologisk livssyn och en hållbar och uthållig utveckling i samhället, både lokalt och globalt, samt en etiskt godtagbar hållning till såväl människor som djur. Organisationen ska verka för resurshushållning och motsätter sig en materiell tillväxt baserad på utarmning av jordens begränsade resurser. Organisationen uppmuntrar vidare kunskapsinhämtning och information som främst är till nytta för konsumenterna, och vill sprida kunskaper och medvetenhet om konsumenternas möjligheter att både medverka och påverka utvecklingen i en positiv, ekologisk, social och fredlig riktning.

SKiS har regelbunden kontakt med myndigheter, livsmedelsindustri och olika organisationer och deltar som konsumentrepresentant i flera utredningar, referensgrupper och liknande. SKiS ingår bl.a. i Jordbruksverkets referensgrupp för EU-frågor inom ekologisk produktion samt arbetar med konsumentinformation om bl.a. ekologiska livsmedel. Några av SKiS´ medlemsorganisationer är medlemmar också i KRAV. SKiS är mycket engagerade i det internationella konsumentarbetet. Som exempel kan nämnas att organisationen har medverkat till att bilda AEC, Association of European Consumers, en paraplyorganisation för nationella

konsumentorganisationer i Europa, samt att de deltar i arbetet i EU:s konsumentkommitté, EUCC.

3.2.4.2 Sveriges konsumentråd

Sveriges Konsumentråd är en ideell, partipolitiskt obunden samarbetsorganisation som arbetar för att öka konsumenternas makt och inflytande. Konsumentrådet har 18 medlemsorganisationer och representerar konsumenterna i olika sammanhang både nationellt och internationellt, sprider kunskap, påverkar beslutsfattare och väcker debatt i frågor som rör många konsumenter i deras dagliga liv.

Ett av Konsumentrådets övergripande mål är att verka för livsmedel av god kvalitet, till rimliga priser, producerade på ett etiskt försvarbart sätt, som bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling.

Genom Konsumentrådets aktiva medverkan i standardiseringsarbetet nationellt och internationellt arbetar de för trovärdiga miljömärkningssystem och tydliga regler för hur miljöargument får användas i reklamen. Konsumentrådet har regelbundna kontakter med såväl Jordbruksdepartementet som Livsmedelsverket och Jordbruksverket liksom med KRAV i olika frågor som rör ekologisk odling. Via ett par av sina medlemsorganisationer har man även insyn i arbetet inom KRAV:s regelkommitté. Rådet har också en ledamot i miljömärkningsnämnden för den Nordiska Miljömärkningen Svanen.

3.2.4.3 Ekocentrum

Ekocentrum är en ideell förening som arbetar med att sprida information om de ekologiska produkternas mervärden. Deras arbete är inriktat på flera målgrupper i det senare ledet i kedjan producent - konsument; grossister, restauranger, storhushåll, butiker och konsumenter. Ekocentrum fungerar som en oberoende företrädare för marknaden och arbetar idag som konsulter i olika sammanhang. För en del av arbetet, bl.a. informationsinsatser mot storhushåll genom föreningen Ekoköket, har Ekocentrum under de senaste åren erhållit marknadsstödande medel från Jordbruksverket.

3.2.4.4 Ekologiskt marknadscentrum i Skåne

Ekologiskt Marknadscentrum i Skåne är en ideell förening som bildades i oktober 2000. Föreningen syftar till att fungera som ett nätverk för företag och organisationer som har viljan att öka ekologisk produktion, förädling eller försäljning. Föreningens ändamål är att främja tillgången och efterfrågan på ekologiska livsmedelsprodukter på marknaden genom att arbeta med utbildning och annan information samt främja kommunikationen i kedjan mellan producent och konsument.

3.2.5 Fristående forskningsverksamhet

3.2.5.1 Institutet för jordbruks- och miljöteknik (JTI)

JTI - Institutet för jordbruks- och miljöteknik arbetar med forskning, utveckling och information inom det teknisk-naturvetenskapliga området. Staten och näringslivet är JTI:s huvudmän. Näringslivet representeras av Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk forskning. Inom bl.a. forskningsområdena vegetabilieproduktionens teknik och biologisk avfallsbehandling arbetar JTI med flera högaktuella frågor inom den ekologiska produktionen.

3.2.5.2 Stiftelsen Lantbruksforskning (SLF)

SLF är lantbruksnäringens gemensamma organ för att finansiera forskning och utveckling. Varje år kommer ca 350 projektansökningar in till SLF. Av dessa beviljas ungefär en tredjedel finansiering och sammanlagt utbetalas årligen ca 60 miljoner kr varav ca 40 procent har en nära tillämpning för ekologisk produktion.

3.2.5.3 *Arlas forskningsfond*

Under perioden 1996-2000 avsatte Arlas forskningsfond 500 000 kr årligen till bl.a. forskningsprojekt, i syfte att öka kunskapen om och stödja utvecklingen av ekologisk mjölkproduktion i Sverige.

3.2.5.4 *Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet (SBFI)*

Forskningsstiftelsens ändamål är att bedriva vetenskaplig forskning, främst inom lantbruk och näringsfrågor. Vägledande för forskningsarbetet är de kunskapsteoriska överväganden som av Rudolf Steiner ledde fram till riktlinjerna för det biodynamiska lantbruket.

Forskningsverksamheten vid institutet bygger vidare på ett arbete som inleddes redan i början på 1950-talet i Järna med utveckling av biodynamisk odling under nordiska förhållanden och som i dag utgör en kunskapsbas för såväl biodynamisk som ekologisk odling. Den forskningsinriktning som här finns etablerad innebär nya sätt att arbeta med livsprocesser och studera hela system, som ännu endast till vissa delar accepterats vid vanliga universitet och högskolor. I centrum för verksamheten står det biologiskt självförsörjande jordbruket.

3.2.5.5 *Ekhagastiftelsen*

Ekhagastiftelsen bildades på 40-talet och är grundad genom en privat donation. I enlighet med donatorns önskan och mot bakgrund av hans intresseinriktning stöder stiftelsen vissa speciella forskningsområden, däribland ekologiskt lantbruk.

3.2.5.6 *Stiftelsen Natura*

Naturastiftelsen har funnits sedan slutet på 70-talet och är grundad genom en privat donation. Stiftelsens ändamål är att bevilja medel till spjutspetsforskning inom området ekologiskt lantbruk. Årligen beviljas belopp om 400 000 - 500 000 kr.

3.2.5.7 *Sydsvensk jordbruksforskning*

Sydsvensk jordbruksforskning (SSJ) bildades i december 1994. Syftet är att stödja jordbruksforskning i södra Sverige. Forskningen ska bidra till en uthållig och bärkraftig livsmedelsproduktion i denna region och ha en inriktning som tar tillvara de speciella förutsättningar som finns i södra Sverige. SSJ finansieras av Skånemejerier, Skånska Lantmännens forskningsstiftelse, Skanek och SLU. Under 2001 bidrar även Svenska Foder, Halland, Blekinge, Kronobergs Lantmän (HBKL) och Frö- och oljeväxtodlarföreningen med medel. Anslagsbelopp har varit 5 miljoner kr per år varav under år 2000 ca 5 procent hade anknytning till ekologiskt lantbruk. Framtiden för SSJ är oklar eftersom Skanek övergått i rikstäckande företag (Swedish Meats).

3.2.5.8 *Lantmännens forskningsstiftelser*

Skånska Lantmännens forskningsstiftelse (SL-stiftelsen) startade 1985 och kommer att fortsätta trots Skånska lantmännens uppgående i Svenska Lantmännen. Stiftelsen har till ändamål att genom ekonomiska bidrag stödja och främja vetenskaplig forskning i fråga om jordbruksgrödor, dess användning samt avsättning på framtidens marknad. Projekten ska med beaktande av uthållighet och resurshushållning på 3-5 års sikt skapa affärsmöjligheter för skånskt lantbruk. De ska vidare sträva efter höjda förädlingsvärden på produkter inom traditionella avsättningsområden. SL-stiftelsen beviljar årligen ca 5 miljoner kr varav 1 miljon kr går direkt in i SSJ (se ovan). Av resterande medel används för närvarande ca 2 procent till projekt inom ekologiskt lantbruk.

I Mellansverige finns en liknande forskningsstiftelse som årligen delar ut ca 2,5 miljoner kr. Liksom för SL-stiftelsen är det endast en liten del av dessa medel som går till forskningsprojekt med renodlad inriktning mot ekologisk odling.

3.2.6 Utbildningar

3.2.6.1 Grund- och gymnasieskolan

Den grundläggande lantbruksutbildningen erbjuds i det treåriga Naturbruksprogrammet med inriktning Jordbruk. Inriktningen avgör eleven själv genom att kombinera valbara kurser. Alla valbara kurser med jordbruksinriktning behandlar både ekologisk och konventionell produktion. I programmålen för Naturbruksprogrammet står bl.a. ”Skolan skall ansvara för att eleverna vid fullföljd utbildning...har kunskaper om miljöfrågor i ett större ekologiskt sammanhang samt kan omsätta sitt miljökunnande i praktisk handling och därvid ta hänsyn till sambanden mellan människa, teknik och miljö”. De elever, som önskar särskilt fördjupade kunskaper om ekologisk produktion kan välja kursen Ekologisk odling, 50 poäng.

Skolverket driver för närvarande ett projekt där förskolor och skolor som bedriver ett arbete för ekologisk hållbarhet enligt av Skolverket fastställda kriterier kan tilldelas utmärkelsen ”Miljöskola”. Verksamheten ska bland annat bidra till att barnen/eleverna utvecklar en livsstil och ett konsumtionsmönster för en ekologiskt hållbar utveckling. Hittills har 15 skolor och förskolor fått utmärkelsen.

3.2.6.2 Högskolan

Vid Sveriges Lantbruksuniversitet utbildas bl.a. lantmästare, agrotekniker, agronomer och hortonomer. Ett ekologiskt förhållningssätt till jordbruksproduktionen är integrerat i all undervisning. På lantmästarprogrammet kan studenterna välja kursen Ekologisk produktion, 5 poäng, där en valfri del inom antingen växt- eller djurproduktion ingår. Inom t.ex. agronomprogrammet erbjuds Ekologisk introduktionskurs, 5 poäng, och Ekologisk odling, 5 poäng. Som en fristående kurs ges Ekologisk produktion i Norra Skandinavien, 5 poäng.

Lantbruksuniversitetet erbjuder också Högre kurs i ekologisk produktion för yrkesverksamma inom lant- och skogsbruket. Denna kurs kan betraktas som en fortbildningskurs.

3.2.6.3 Övriga utbildningsanordnare

Stiftelsen Capellagården ger kursen Trädgårdsutbildning med biodynamisk inriktning, Grundkurs 34 veckor. Stiftelsen Skillebyholm ger en treårig utbildning, biodynamisk grundutbildning samt kurser i biodynamisk odling för yrkesverksamma.

3.2.7 Fristående rådgivningsorgan

I detta avsnitt nämns några av de viktigaste rådgivningsorganen som sysslar med ekologiskt lantbruk.

Hushållningssällskapen består idag av fristående Hushållningssällskap som fungerar som regionala kunskaps- och rådgivningsorganisationer. Hushållningssällskapens 250 rådgivare med olika kompetenser utvecklar och överför kunskap baserad på försök och forskning. Ett tjugotal rådgivare runtom i landet är specialiserade på rådgivning inom ekologiskt lantbruk.

Associera lantbruksrådgivning är en organisation med målsättningen att stärka den ekologisk-biodynamiska odlingen. Två rådgivare erbjuder kurser och rådgivning om biodynamisk odling från Järna ut i landet.

Deveco (f.d. Institutet för ekologiskt lantbruk) arbetar med utveckling, utbildning och rådgivning i ekologiskt lantbruk lokalt, nationellt och internationellt. Särskilt har Deveco ägnat sig åt omläggning och strategier för omläggning till ekologiskt lantbruk. Omlägningsrådgivningen bedrivs av 1-2 personer. Deveco arbetar också med internationella utvecklingsprojekt, främst i östra Europa.

Åsa Odelros AB är ett enmans företag som erbjuder individuell rådgivning, utbildning och information till ekologiska fjäderfäproducenter. Företaget finns i Gävleborgs län och strävar efter att bedriva verksamhet i hela landet.

3.2.8 Försöksgårdar

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av några av de viktigaste försöksgårdarna som arbetar med ekologisk produktion.

3.2.8.1 Tingvall

Tingvalls Gård i norra Bohuslän har varit Hushållningssällskapets försöksgård sedan 1950-talet. 1990 lades gården om till ekologisk mjölkproduktion. Hela omläggningen med resultat inom produktion och ekonomi har dokumenterats i samarbete med Sveriges Lantbruksuniversitet och erbjuder en värdefull kunskapsbank för lantbrukare, myndigheter och forskare. Förutom fortsatt dokumentation pågår ständigt nya försök och projekt inom ekologiskt lantbruk vid Tingvall.

3.2.8.2 Lilla Böslid

Vid Lilla Böslid, 10 km söder om Halmstad, odlas sedan 1995 ca 80 ha ekologiskt. Gården har ingen egen djurhållning. Odlingen är storskalig och sker på stora fält, där man kan testa rationella metoder för t.ex. mekanisk ogräsbekämpning i spannmål men även i specialodlingar som t.ex. morötter, rödbetor och sockerbetor.

3.2.8.3 Ekhaga

Ekhaga ligger vid Lövsta, strax öster om Uppsala. Verksamheten vid Ekhaga startade 1987 då SLU och Ekhagastiftelsen ingick ett samarbetsavtal som går ut på att mer långsiktigt öka resurserna för utvecklingsarbete och information gällande ekologiskt lantbruk. Ekhaga ingår numera i som en del i CUL:s verksamhet. Vid Ekhaga studeras två odlingssystem om totalt 24 ha – ett med djurhållning och ett utan djur.

3.2.8.4 Öjebyn

Vid SLU:s forskningsstation Öjebyn, 5 km norr om Piteå, arbetar man sedan 1990 med ekologisk produktion. Målet är att utveckla den ekologiska produktionen av livsmedel med tyngdpunkt på mjölkproduktion. Dessutom jämförs ekologisk produktion med konventionell. I försöken ingår 160 ha åkermark och två ladugårdar med ca 50 kor i varje. Ett särskilt grönsaksprojekt bedrivs som en integrerad del i växtföljden i det stora Öjebyprojektet.

3.2.8.5 Övriga försöksgårdar

Vid en rad andra försöksgårdar pågår försöks- och utvecklingsprojekt inom ekologisk produktion, jämförande försök etc. som inte närmare beskrivs här. De som särskilt bör nämnas är Hushållningssällskapets försöksgårdar Logården (Skaraborg) och Rådde (södra Älvsborg), SLU:s försöksgård Torslunda på Öland samt Biodynamiska forskningsinstitutets försöksgård Skilleby (Järna).

4 Rådgivning till lantbruket

I avsnitt 3.1.2 har den pågående statliga rådgivningen redovisats i en kortfattad form. Rådgivningen till lantbruket är den verksamhet som Jordbruksverket fördelar mest pengar till i dagsläget. Mot den bakgrunden presenteras i detta kapitel en bredare bild av den pågående rådgivningen, inklusive en kartläggning av rådgivningsresurserna och en analys av nuvarande verksamhet.

4.1 Övergripande mål för rådgivningen

Jordbruksverket har det senaste året tagit fram följande förslag till övergripande målsättning för rådgivningen inom ekologiskt lantbruk.

- A. Landets jordbruks- och trädgårdsföretag ska kunna erhålla kvalificerad produktionsrådgivning i varje produktionsgren av ekologisk produktion. Därtill ska även kvalificerad omlägningsrådgivning finnas över hela landet.
- B. Rådgivningen ska vara baserad på resultat från forskning, tillämpad försöksverksamhet och utvecklingsprojekt, kompletterat med praktiska erfarenheter.
- C. Rådgivningen ska vara väl förankrad i det ekologiska lantbrukets övergripande målsättning såsom den definieras av IFOAM och KRAV.

4.2 Utveckling av rådgivningen 1994-2001

Utgångsläget för rådgivningsarbete inom området ekologiskt lantbruk är betydligt gynnsammare nu än 1994, då 10-procentsmålet sattes upp. Det finns visserligen inte någon skriftlig inventering av rådgivningsresurserna 1994, men en uppskattning tyder dock på att det totala antalet kvalificerade rådgivare vid denna tidpunkt begränsade sig till en tiondel av dagens antal. Den statliga rådgivningssatsningen har således inte bara medfört en kompetensuppbyggnad av lantbrukare utan också uppbyggnad av en stor yrkeskår av kvalificerade rådgivare vilka numera har erfarenhet av både individuell rådgivning och kursverksamhet inom ämnesområdet. Möjligen utgör trädgårdsrådgivningen ett undantag. Neddragningen av trädgårdsrådgivare vid länsstyrelserna har ännu inte fullt ut kompenseras med motsvarande ökning inom andra rådgivningsföretag. Dock arbetar de trädgårdsrådgivare som finns kvar i högre grad med rådgivning om ekologiska produktionsformer nu än 1994.

Under perioden 1995 t.o.m. 2001 har mycket informationsmaterial producerats inom ramen för UID/KULM-medel med både lantbrukare och rådgivare som målgrupp. Det finns nu mycket material för såväl lantbrukare som rådgivare. Fortfarande finns dock ett behov av uppdatering och förbättring av befintliga material liksom nyproduktion med fördjupning inom vissa ämnesområden. Visst behov finns även av utveckling och förbättring av rådgivningsverktyg t.ex. i form av dataprogram för omläggning och andra rådgivningsmoment, hjälpmedel vid kurser t.ex. i form av föreläsningsserier, OH-material och videofilmer. Jordbruksverkets regionala rådgivare planerar också en organiserad tidskriftsbevakning med kontinuerlig nyhetsinformation till rådgivarna.

En av förutsättningarna för att fler lantbrukare ska vilja lägga om till ekologisk produktion är en fortsatt stabil utveckling på marknaden för ekologiska livsmedel. Därmed är informationsåtgärder mot marknadsaktörer och konsumenter en viktig faktor för att rådgivningen till lantbrukarna ska ge full effekt.

4.3 Nuvarande rådgivningsresurser

Under mars 2001 genomfördes en länsvis inventering av antalet rådgivare för ekologiskt lantbruk. Syftet med inventeringen var att undersöka till hur stor del man uppfyller det uppsatta målet. Med kvalificerad rådgivare avses här att personen har utbildning för och erfarenhet av den aktuella ekologiska produktionsgrenen, samt god kännedom generellt om ekologiskt lantbruk. Huvudsakligen har bedömningen av länens rådgivare gjorts av länsamordnaren för KULM:s delprogram med ekologisk inriktning i respektive län.

Enligt inventeringen finns det 146 kvalificerade rådgivare (se definition i f.g. stycke) i landet. Om även de relativt nya ekologiska rådgivarna räknas in blir antalet 220. Många av rådgivarna arbetar också med konventionell rådgivning eller annan verksamhet. Alla de 21 länen kan erbjuda lantbrukarna omläggningsplanering för växtodling och nötköttsproduktion. Av bristerna bör påtalas följande:

- 2 län erbjuder inte omläggningsplanering för mjölkproduktion
- 2 län erbjuder inte omläggningsplanering för lammproduktion
- 4 län erbjuder inte omläggningsplanering för fältmässig grönsaksodling.

Beträffande kvalificerad produktionsrådgivning är bristerna störst inom trädgårdsområdet. Exempelvis finns bara två rådgivare som kan erbjuda kvalificerad produktionsrådgivning om ekologisk äppelodling och en om svampodling. Två län anser sig inte kunna erbjuda någon rådgivning om fältgrönsaker och 9 län har ingen rådgivning om ekologisk odling av tomat och gurka. Av rådgivarna på trädgårdsområdet är det dessutom endast ett fåtal som arbetar heltid med ekologisk odling.

Påpekas kan också att två län inte kan erbjuda rådgivning om vall- och spannmålsodling, och att produktionsrådgivningen om svin och fjäderfä inte är rikstäckande.

Inventeringen tog också upp huruvida länen har s.k. informatörer. Dessa har en viss kännedom om ekologisk produktion och relevanta ämneskunskaper, men kan inte betecknas som kvalificerade rådgivare. Sammanlagt fanns 133 informatörer som delvis finansieras av KULM, samt 57 stycken utanför KULM. Från denna del av inventeringen kan utläsas att, för ekologisk produktion, 12 län saknar maskinteknisk rådgivning, fem län saknar byggnadsrådgivning och tre län saknar ekonomirådgivning. Nio län har i olika omfattning en organiserad s.k. fadderverksamhet, där erfarna ekologiska producenter hjälper nyetablerade dylika.

4.4 Administrativa hinder

Anslagsfördelning av KULM-medel över kalenderår till följd av att det politiska beslutet om medelsfördelning kommer i december orsakar stora problem i rådgivningsverksamheten. I praktiken vet rådgivarna inte under januari och halva februari om de kommer att få några medel. För många län innebär detta att de därmed inte kan bedriva rådgivning under de två viktiga månaderna januari och februari, då många lantbrukare funderar kring den fortsatta driftsinriktningen. Om det politiska beslutet i stället följde det s.k. "Feoga-året" dvs. gällde för perioden 15 oktober t.o.m. 14 oktober skulle detta problem vara löst. Jordbruksverket har redan tagit initiativ till att lösa denna fråga, men utgången av detta är ännu oklar.

4.5 Ökat behov av prioriteringar

Rådgivning och annan utbildning av lantbrukare kommer fram till och med år 2006 att kunna finansieras inom ramen för KULM. Förutsatt att finansieringsnivån riktad till ekologiska produktionsformer bibehålls i nivå med den 1999-2000, dvs. 40-45 miljoner kr, bedömer

Jordbruksverket att finansieringen ger utrymme för lämpliga rådgivningsinsatser till primärledet. Dock förutsätter det en ökad grad av självfinansiering samt ytterligare prioriteringar av medelstilldelningen. När antalet ekologiska företag ökar så ökar behovet av prioriteringar ytterligare vid fördelningen av medel.

4.6 Budskapet till konventionella lantbrukare

I dag möter lantbrukare ofta motstridiga budskap om det ekologiska lantbrukets för- och nackdelar. Detta har sannolikt haft betydelse för att omläggningen i vissa odlingsområden gått långsammare än vad som varit företagsekonomiskt motiverat.

Det är av stor vikt att konventionella lantbrukare som ännu ej börjat fundera över ekologisk produktion möts av en korrekt och saklig information om den ekologiska produktionsformen vid kontakter med rådgivare inom andra miljörådgivningsprogram. För att uppnå detta bör det även i den KULM-rådgivning som syftar till att miljöanpassa det konventionella lantbruket ingå moment om ekologiskt lantbruk.

Exempel på arbeten som gjorts i strävan att skapa en konsensus mellan konventionellt och ekologiskt lantbruk är skriften Miljö och Ekologiskt Lantbruk som togs fram 1999 av Ekologiska Lantbrukarna i samarbete med LRF.

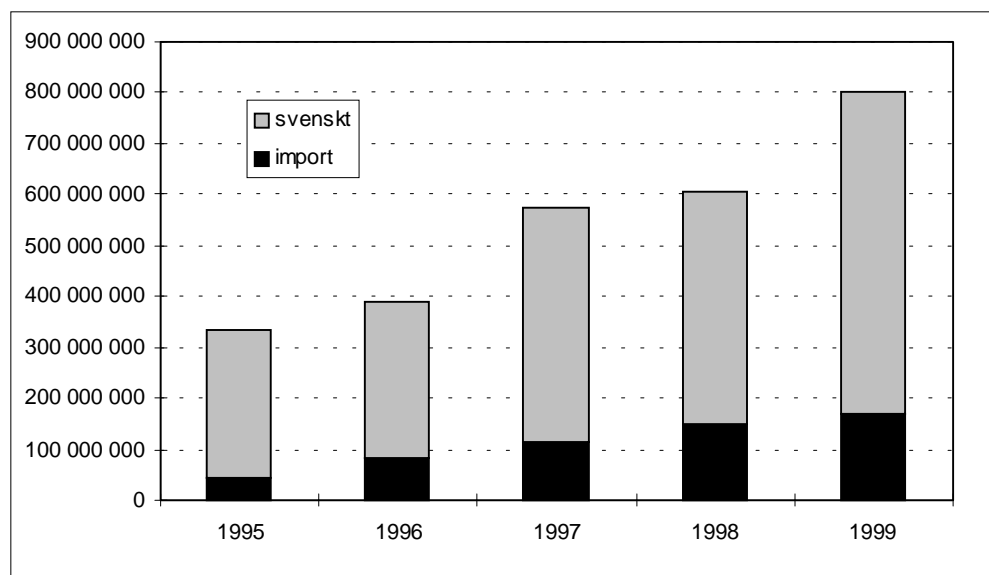
5 Marknaden för ekologiska livsmedel

Marknaden för ekologiska livsmedel har utvecklats kraftigt de senaste åren. I följande avsnitt görs en beskrivning och en analys av marknadsläget.

Avsnittet baseras framförallt på en intervjuundersökning med 31 företag. De intervjuade företagen har valts ut i samarbete med referensgruppen för att representera olika branscher och olika led i livsmedelskedjan. Frågorna skickades ut till 37 företag under perioden januari – mars 2001 och följdes upp med telefonintervjuer. Sex av företagen valde att avstå eller gick inte att nå för en intervju. Namnen på företagen i intervjun samt de utskickade frågorna presenteras i bilaga 3. Dessutom har Ekologiska Lantbrukarnas sammanställning ”Växande marknad”, statistikuppgifter och andra källor använts.

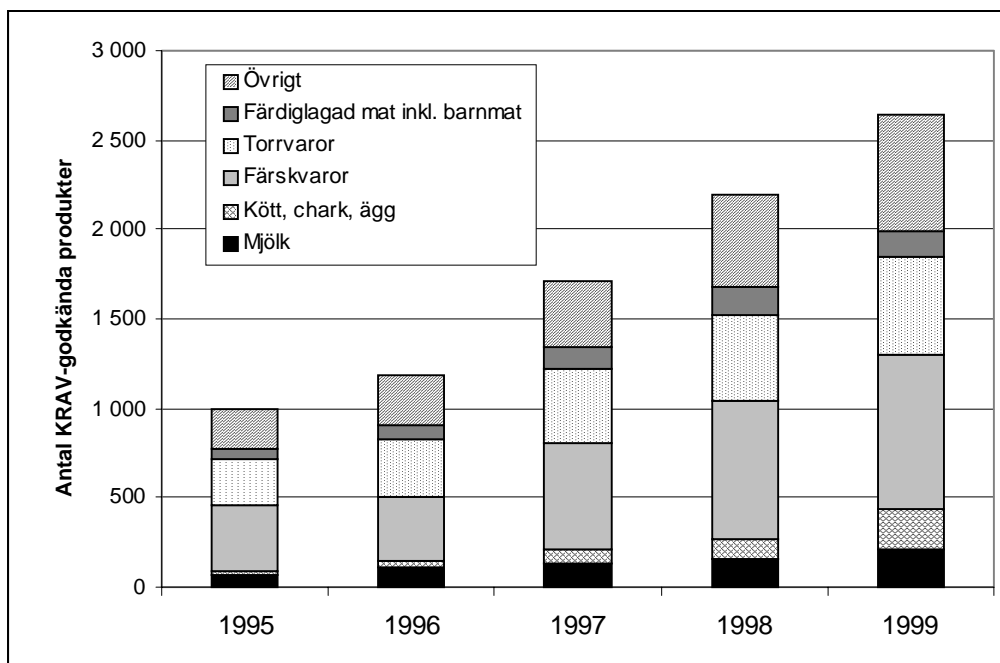
5.1 Marknadens utveckling

Utvecklingen på den ekologiska marknaden har gått snabbt under de senaste åren. Det syns inte minst om man tittar på utvecklingen av förädlingsvärdet under 1990-talets senare del (figur 5.1). Försäljningsvärdet till grossistled låg år 1999 på ca 800 miljoner kr, varav ca 170 miljoner utgjordes av importerade varor.

Figur 5.1. Sammanlagt försäljningsvärde av KRAV-produkter i förädlingsledet åren 1995-1999. Källa: Konsumentverket.

Även antalet KRAV-godkända produkter har ökat kraftigt under de senaste åren. Mellan åren 1995 och 1999 har det skett en ökning med drygt 250 procent från 1001 varor år 1995 till 2639 varor år 1999. Den kraftigaste ökningen av antalet varor har skett på färskvaruområdet och på torrvaror medan kött, chark och ägg har stått för den kraftigaste procentuella ökningen.

Figur 5.2. Antal KRAV-godkända produkter åren 1995-1999. I kategorin övrigt ingår även textil, hemträdgård och lantbruk. Källa: Konsumentverket (egen bearbetning).

5.2 Certifiering av ekologiska produkter

5.2.1 Det svenska kontrollsystemet

Enligt EU-reglerna måste alla som producerar, bereder eller från tredje land importerar produkter som de avser att sälja eller marknadsföra med hänvisning till att de är ekologiska, ansluta sig till ett godkänt kontrollorgan eller en kontrollmyndighet. I Sverige finns två godkända kontrollorgan för ekologiska produkter, KRAV och Svenska Demeterförbundet.

Lantbrukaren/förädlaren/distributören/importören kan välja mellan att ansluta sig till kontroll enbart enligt EG:s regler, eller till kontroll enligt kontrollorganets egna regelverk som går utöver EG:s regler. Båda anslutningsformerna ger producenten rätt att använda beteckningen "ekologisk" i märkning och marknadsföring av produkterna. Odlare och importörer som därutöver vill kunna använda respektive kontrollorgans namn och märke väljer den sistnämnda anslutningsformen och tecknar avtal om detta med kontrollorganet.

EU-logon för ekologiska produkter, som funnits sedan 1999, är frivillig att använda men har inte hittills utnyttjats av de svenska marknadsaktörerna.

5.2.2 Ekologisk produktion som inte når marknaden

Det svenska miljöstödet för ekologisk produktion har utformats på ett sådant sätt, att de jordbrukare som får miljöstöd inte automatiskt har rätt att marknadsföra sina produkter som ekologiska. Det är endast de som är anslutna, kontrollerade och certifierade av KRAV eller Svenska Demeterförbundet som får göra det. Denna konstruktion har resulterat i att en stor del av den ekologiska produktionen (hittills ca hälften av arealen och mer än hälften av nöt- och lammproduktionen) inte kommer ut på marknaden i form av certifierade ekologiska produkter. Orsakerna till detta kan vara flera, men det verkar också vara olika skäl som dominerar i olika delar av landet. Det framförs ibland att det finns en ovilja hos lantbrukarna att åta sig ännu mer pappersarbete och utsätta sig själv för ännu fler kontroller. Då och då framförs avgiften för kontrollen som ett hinder.

En viss del av de djur som föds upp som certifierade slaktas som konventionella. Orsaken kan vara att man hellre utnyttjar ett närbeläget slakteri än ett mera avlägset KRAV- eller Demetergodkänt slakteri. Alla leveranser av ekologiska djur planeras inte heller på det sätt som förväntas av marknaden, varför slaktkroppar av djur, som levereras med kort varsel, ofta måste hanteras som konventionella utan merbetalning.

En annan anledning till att viss ekologisk slakt hanteras som konventionell är att förädlingen av charkprodukter inte är utbyggd med tillfälliga obalanser mellan t.ex. nöt- och griskött som följd.

Flera producenter säljer ekologiska livkalvar till konventionella uppfödare därför att man inte själv har plats för uppfödning till slakt och för att antalet köpare av ekologiska kalvar är mycket lågt. KRAV tillåter samarbetsavtal, som innebär inköp av KRAV-godkända djur för vidareuppfödning. Samarbete medges med högst tre besättningar. Begränsningen är införd av smittskyddsskäl. Denna begränsning kan innebära ett hinder för utnyttjande av ekologiska kalvar i köttproduktion.

Av de ekologiskt producerade slaktkropparna av får och nöt säljs inte alla som ekologiska på grund av att efterfrågan och tillförsel inte alltid stämmer överens i tiden och på grund av att efterfrågan på vissa kvaliteter är lägre än för andra. Det är också viktigt att realistiska kalkyler används i rådgivningen och att marknadens signaler till producenter är tydliga för att öka anslutningen till kontrollorganen.

5.2.3 Import

Begreppet import omfattar här både införsel, dvs. från annat EU-land, och import, dvs. från tredje land. Importen har stor betydelse för att ge jämn och säker tillgång på produkter. Särskilt avgörande är importen för tillverkningen av sammansatta livsmedel, dvs. en stor del av förädlingsindustrins produkter. Vissa livsmedel och livsmedelsråvaror är inte tillgängliga p.g.a. att den inhemska produktionen inte omfattar dem, alternativt att volymerna är för små.

Tillstånd för import från tredje land beviljas av Livsmedelsverket och Jordbruksverket inom respektive ansvarsområde. Importen av ekologiska produkter från tredje land försvåras i vissa fall av att EU:s regler kräver att de kontrollorgan som arbetar i tredje land måste kunna styrka sin kompetens och redlighet genom ackreditering el.dyl. I vissa länder, framför allt utvecklingsländer, saknas tillräcklig organisation på myndighetsnivå för att dessa rutiner ska kunna fungera i praktiken.

För att importerade ekologiska produkter ska kunna KRAV-märkas krävs återcertifiering av KRAV. KRAV godkänner i första hand produkter som kontrollerats av kontrollorgan som är ackrediterade av IFOAM. Förfarandet med återcertifiering kan av vissa utländska aktörer uppfattas som ett handelshinder, men det är då viktigt att påpeka att återcertifiering inte är

något krav från vare sig myndigheternas eller kontrollorganens sida i de fall det bara handlar om att marknadsföra produkterna som ekologiska.

Inom EU har man i januari 2001 tagit beslut om nya regler som gäller förfarandet i medlemsstaterna vid import av ekologiska produkter från tredje land. Den nya förordningen innebär att varje sändning av ekologiska produkter som importeras från tredje land ska kontrolleras av ansvarig myndighet, vilken utses av medlemsstaten. Livsmedelsverket har för närvarande regeringens uppdrag att ta fram förslag till nytt system i för kontroll av importerade ekologiska produkter i enlighet med de nya reglerna.

5.3 Handel och distribution

Handelsledet, dvs. aktörerna mellan tillverkningsled och slutanvändare är mycket centralt för om marknaden för ekologiska produkter ska fungera. Fem representanter vardera från detaljhandelskedjor och grossistföretag har intervjuats liksom 18 förädlingsföretag. I avsnittet görs först en genomgång av några gemensamma problem som berör både detaljhandel och grossister och därefter görs en grundligare genomgång av detaljhandeln respektive grossister och de specifika problem som finns där.

5.3.1 Prispåslag

Det finns stora prisskillnader mellan ekologiskt producerade livsmedel och motsvarande konventionella livsmedel men skillnaderna varierar kraftigt mellan olika produkter och mellan olika butiker. I intervjuerna har många förädlingsföretag pekat på att prispåslaget i detaljhandels- och grossistledet är kraftigt. Prispåslaget är ofta procentuellt och fördyrar därmed ytterligare de ekologiska livsmedlen. Efter intervjuerna med handelsföretagen kan påståendet åtminstone delvis vederläggas. KF och Axfood har en policy om att kron- och örespåslag ska tillämpas på ekologiska produkter och ICA har en liknande rekommendation till sina handlare. I grossistledet däremot tillämpas procentuella påslag i flertalet av de intervjuade företagen.

Flera företag påpekar dessutom att eftersom momsen är en procentuell skatt så får staten in större skatteintäkter på den ekologiska produkten i jämförelse med den konventionella. De ser därför en sänkt moms på ekologiska produkter som önskvärt.

SLI har i en rapport (2001:1) studerat det eventuella merpris som konsumenterna får betala för ekologiska livsmedel jämfört med konventionella och möjliga orsaker till detta. Studien begränsades till tre aktörer i dagligvaruhandeln; ICA, KF och Hemköp och till tre produkter; mellanmjölk, potatis och vetemjöl. Påslagen i butiksledet är olika för de olika produkterna jämfört med motsvarande konventionell vara. För mellanmjölk är påslagen lika, för vetemjöl är påslagen högre både i procent och i kronor medan procentpåslaget är lägre och kronpåslaget högre för ekologisk potatis. I rapporten konstateras att den främsta anledningen till att ekologiska produkter är dyrare är högre produktionskostnader i jordbruket. Fördyrande omständigheter i senare led är framförallt att produkten måste hållas skild från den konventionella produktionen och högre styckkostnader.

5.3.2 Livsmedelshandelns struktur

Livsmedelshandeln, både detalj- och grossisthandel, domineras av ett fåtal stora kedjor med rikstäckande distributionsnät. Företagens storlek och krav på storskaliga leveranser fördes ofta fram av de intervjuade företagen i förädlingsledet som hinder för företag med en liten ekologisk produktion att ta sig in på marknaden. Detaljhandelsföretagen har centrala avtal men anser samtliga att detta inte utesluter närproducerade produkter från lokala leverantörer utan att handlaren har stora möjligheter att ta in lokala och regionala produkter. På grossistsidan ansåg flera av de intervjuade företagen att många små leverantörer utan

kapacitet att leverera tillräckliga volymer kontinuerligt är en begränsning för den ekologiska produktionen. Livsmedelsverket har för närvarande ett regeringsuppdrag att utreda förutsättningarna för småskalig livsmedelsförädling. De ska kartlägga svårigheterna för befintliga företag och hinder för nyetableringar. Uppdraget ska redovisas senast 1 september 2001.

I en licentiatavhandling, "Going Organic?", av Pia Heidenmark görs en jämförelse mellan förekomsten av ekologiskt bröd på ICA och Gröna Konsum och orsaken till skillnaderna studeras. Ekologiskt bröd förekommer i mycket högre utsträckning på Gröna Konsum än i ICA-butikerna där bröd gjort på spannmål producerat i integrerad produktion (Svenskt Sigill) var vanligare. Skillnaden anses framförallt vara att Gröna Konsum, som är en del av konsumentkooperationen, snabbt reagerade centralt på konsumenternas/ägarnas krav på ekologiska produkter. I ICA-koncernen är de enskilda handlarna mer fristående och beslutet att ta in en ny produkt ligger hos den enskilde handlaren. ICA centralt har alltså inte kunnat ge lika tydliga signaler om efterfrågan på ekologiskt bröd till sin leverantör som istället valt att satsa på Svenskt Sigill. Företagskultur och ägandestruktur har alltså en mycket stor betydelse för möjligheterna att öka andelen ekologiska produkter.

5.3.3 Bristen på förädlade produkter

Ett stort problem som lyfts fram både av representanter för detaljhandeln och för grossister är bristen på förädlade och färdiglagade produkter. Trenden inom handeln idag är att försäljningen av råvaror och produkter med låg förädlingsgrad minskar samtidigt som försäljningen av färdigprodukter ökar. Om andelen ekologiska livsmedel ska öka måste alltså produktionen av förädlade produkter öka kraftigt. Detta gäller inte minst storkökssidan. Bristen beror framförallt på att det krävs tillgång på många olika ekologiska ingredienser som kan vara svåra att få tag på samt att det ofta krävs en separat tillverkningslinje. Eftersom skillnader i produktionskostnad utgör den största delen av prisskillnaden mellan ekologiska och konventionella varor borde priset på en mer förädlad ekologisk produkt skilja sig mindre från en konventionell motsvarighet än en oförädlad vara, vilket i sin tur borde vara positivt för den ekologiska marknaden.

Konsumenternas inköp av livsmedel sker till stor del vanemässigt och av kända märken. Det gäller framförallt förädlade livsmedel. För nya, ekologiska produkter av okända märken kan det därför vara svårt att ta sig in på marknaden och handeln efterlyser ekologiska varianter av kända produkter.

5.3.4 Detaljhandeln

Detaljhandeln domineras av tre företag; ICA Handlarnas, Axfood och KF. Företagen arbetar alla aktivt för att öka andelen ekologiska livsmedel, se sammanställningen i tabell 5.1, bl.a. genom marknadsföring och information i butikerna. Utbildning av personal i butik sker regelbundet och anses vara mycket viktigt för att satsningen ska uppfattas som trovärdig och för att informationen till konsumenten ska vara korrekt.

Det finns stora skillnader mellan butikskedjorna i utbudet av ekologiska produkter. Enligt en undersökning som Konsumentverket gjort i rapporten Utbud och pris på ekovaror (2000:25) hade Hemköpsbutikerna ett stort utbud av KRAV-godkända varor i samtliga butiker i undersökningen. KF hade också ett stort utbud men skillnaden mellan butikerna i kedjan var betydligt större. ICA-butikerna och butikerna inom D & D (nuvarande Axfood) hade ett betydligt mindre utbud av KRAV-varor.

I undersökningen framkom också att ekologiskt kaffe, knäckebröd, mjölk, vetemjöl och müsli fanns i nästan samtliga butiker medan produkter som falukorv, färskt kött, nötfärs, mjukt bröd och tomater var svåra att få tag på som ekologiska. Falukorv och nötfärs, två av de vanligaste

produkterna för svenska familjer fanns i mycket liten utsträckning. Falukorv fanns endast i KF-butiker och nötfärs fanns endast i KF- och Hemköpbutiker. De konstaterar också att merpriset för ekologiska varor varierar kraftigt, från nära noll till över 100 procent av priset för den konventionella produkten.

Tabell 5.1. Sammanställning av detaljhandelsföretagens målsättning.

Företag	Målsättning	Kommentar
ICA Handlarnas	10 %	Gäller försäljning inom relevanta artikelgrupper. Ny målformulering är under diskussion.
Axfood – Hemköp	10 %	Det behövs produkter till rimliga priser inom flera områden om målet ska kunna nås, framförallt bröd och charkprodukter.
Axfood – Övriga (HP, Billys, Exxet)	Inget mål	Hemköp leder utvecklingen och produkter slussas sedan successivt över till lågpriskedjorna. Det finns därför inget specifikt mål.
KF - Gröna Konsum	12 %	Mål för år 2003. I bedömningen ingår att de ca 3-500 produkter som saknas i dagsläget finns då, annars kan målet inte uppfyllas.
KF - Stormarknad (B&W, OBS, Robin Hood och Prix)	6 %	Mål för år 2004.

Källa: Intervjumaterialet

I intervjuundersökningen framkom att de flesta företagen i detaljhandeln har en positiv bild av marknaden för ekologiska produkter och ansåg att det finns goda möjligheter att expandera. Ett av de största hindren mot en fortsatt expansion av marknaden för ekologiska produkter är bristen på förädlade produkter. Problem med tillförsel finns framförallt inom kött och chark samt frukt och grönt. Det andra stora problemet som lyfts fram av företagen är bristen på saklig information om ekologiska livsmedel till konsumenterna. De efterlyser en informationskampanj riktad mot konsumenterna för att informera om vad ekologiska produkter står för och anser att det är en mycket viktig åtgärd för att öka andelen ekologiska livsmedel. Åtgärden bör genomföras med statliga medel för att uppfattas som opartisk och inte som marknadsföring. Endast en intervjuad person (representant för lågprisvaruhus) angav att de höga priserna på ekologiska produkter var ett stort hinder mot en god utveckling.

I SLI: s rapport 2001:1 har ca 60 butiker svarat på en enkätundersökning om eventuella hinder och förutsättningar för försäljning av ekologiska livsmedel. Dessutom har ett antal centralt placerade personer intervjuats. På central nivå anses fluktuationer i leveranserna vara det största problemet och att utvecklingen till stor del är efterfrågestyrd medan de faktorer som butikerna redovisar som de främsta hindren för en ökad försäljning är höga priser och ett litet intresse från kunderna. Kött och chark anses vara den varugrupp där de främsta hindren finns medan mejeriprodukter är gruppen med minst problem. Ett av de främsta problemen för kött och chark är för små och ojämna leveranser vilket försvårar kundtrohet. Samma problem gäller även frukt och grönt. För dessa produkter anges också att hanteringen av produkterna försvåras eftersom de måste hållas åtskilda från de konventionella produkterna.

5.3.5 Grossister, storhushåll och restaurang

Utvecklingen inom storhushåll och restaurang har inte gått lika snabbt som inom detaljhandeln och här finns betydande flaskhalsar och svårigheter. Fem representanter för grossistledet och lika många representanter för restaurangentreprenörer har intervjuats. Flertalet företag saknar specifika mål för den ekologiska produktionen eller har relativt nyuppsatta och låga mål (<5 procent) jämfört med detaljhandeln. Flera företag har svarat att de bara reagerar på kundens önskemål och är alltså inte själva aktiva aktörer för att öka andelen ekologiska livsmedel. En åtgärd som föreslås av flera är bättre information till

konsumenterna för att konsumenterna i sin tur ska ställa krav på restauranger och offentliga matsalar och därmed öka efterfrågan på ekologiska produkter.

Enligt Ekocentrum ökar intresset hos såväl förskolor, friskolor som personal- och lunchrestauranger. Det är långt fler storhushåll och restauranger än de KRAV-auktoriserade (ca 250 stycken år 1999) som regelbundet använder ekologiska varor, både inom privat och inom offentlig sektor. Vanligt är att byta ut ett antal vanliga basvaror, t.ex. mjölk och potatis mot ekologiska. Ekocentrum sammanställer för närvarande en enkätundersökning om intresset för att använda ekologiska livsmedel i kommuner och landsting.

Trots att intresset för ekologiska produkter har ökat i storkökssektorn generellt och framförallt inom offentlig sektor så har det inte lett till så stora ökningar i praktiken. Flera grossistföretag svarar att krav på ekologiska livsmedel ofta ställs i anbuden från offentliga sektorn men att de faktiska beställningarna innehåller en betydligt lägre andel ekologiska produkter. Den främsta orsaken till det är det högre priset. Ekonomiskt hårt pressade inköpare har inte möjligheterna att köpa ekologiskt. Ett bidragande skäl kan vara att inköparna inte är insatta i de politiska målen och/eller saknar kunskap om ekologiska livsmedel. Att restauranger väljer att inte köpa ekologiska produkter när de får veta priset är vanligt också inom den privata sektorn men där verkar inte intresset för ekologiska produkter vara lika stort. Enligt Ekocentrum kan problemet med dyrare ekologiska livsmedel till viss del lösas genom en omläggning av matsedeln, bl.a. med en ökad andel vegetabilier.

Tillgången på produkter och då framförallt inom kött och chark är också ett hinder mot en positiv utveckling. Flera företag menar att situationen har förbättrats markant under senare år men att det fortfarande är svårt att få tillräckliga och jämna leveranser av produkter. Förpackningsstorlekar för storköksbruk kommer alltmer men det är fortfarande ett problem att många produkter bara finns i storlekar som lämpar sig för detaljhandeln. Förpackningar i konsumentstorlek innebär både ett merarbete och en merkostnad.

Under hearingen framkom det att det finns en ”moment 22”-problematik i förhållandet mellan grossist och storkök. Slut användaren upplever att grossisterna är negativt inställda till att ta in ekologiska varor i sortimentet medan grossisterna upplever att de ekologiska varor som tas hem inte efterfrågas av storköken. Det är viktigt att samarbetet mellan producenter och leverantörer utvidgas och att kommunikationen förbättras mellan grossist och slutanvändare för att få en bättre balans mellan utbud och efterfrågan.

Enligt Ekocentrum var KRAV:s regler tidigare ett hinder för en ökad andel ekologiska produkter i storkökssektorn. Restauranger och storhushåll fick inte informera sina gäster om att de serverade ekologisk mat om de inte var KRAV-auktoriserade. Sedan januari 2001 kan även de restauranger och storkök som valt att byta ut ett antal produkter till ekologiska istället för att servera ekologisk mat en dag i veckan registrera detta och erhålla ett certifikat efter kontroll. Det innebär att de numera kan marknadsföra att de använder KRAV-godkända livsmedel.

5.4 Produktion och förädling av ekologiska livsmedel

5.4.1 Mjolkprodukter

Den ekologiska mjölken uppgick till 99 miljoner kg år 2000 vilket var ca 3 procent av den totala mängden. Förädlingsvärdet i grossistledet för mjolkprodukter var ca 282 miljoner år 1999, en ökning med 330 procent sedan år 1995. Bland mjolkprodukterna fanns tidigt ekologiska alternativ och de har troligtvis varit en stark drivkraft i utvecklingen av ekologiska livsmedel i Sverige. Ett stort antal mjolkprodukter finns som ekologiska och tillgången på

produkter är god. I en enkätundersökning som LIU Marknadsinformation gjort var mjölk den produkt, tillsammans med grönsaker och potatis, som konsumenterna bäst kunde identifiera som KRAV-märkt.

Företrädare för tre mejerier har intervjuats. Företagen uppger att mellan 2 procent och 4 procent av produktionen är KRAV-märkt och att andelen är något högre för dryckesmjölken. Alla anger en målsättning runt 10 procent av produktionen, men vissa tvivel finns om att målsättningen kan uppnås till 2005. För att nå målen behövs en kraftig ökning av konsumtionen av ekologiska mjölkprodukter. Företagen i intervjuundersökningen är optimistiska och anser att goda expansionsmöjligheter finns genom att diversifiera sortimentet i detaljhandeln och öka antalet ekologiska produkter. Planer på ett ekologiskt sortiment som inte direkt motsvaras av ett konventionellt finns också. Att tillgodose den kraftigt ökade efterfrågan som finns på storkökssidan, framförallt inom den offentliga sektorn, ses som den största expansionsmöjligheten.

Några specifika problem som uppstår p.g.a. att vissa tillsatser inte får användas enligt KRAVs regler lyfts fram i intervjuerna. Ett är den diskussion kring vitaminisering av mjölk som förts och som uppmärksammats eftersom allt fler skolor och daghem vill ha ekologisk mjölk. Den frågan kommer nu att lösas genom att D-vitamin ska tillsättas även till ekologisk mjölk. Ett företag lyfter fram att tillverkningen av ost försåras när salpeter inte får användas för att förhindra feljäsning men att det nu fungerar bra. Ett annat mejeri skulle vilja tillverka ekologisk smältost men en nödvändig tillsats är inte godkänd. Frågan om tillsatser och processhjälpmedel i förädling av animalier diskuteras för närvarande inom EU.

När det gäller de faktorer som är viktigast för att främja en god utveckling skiljer sig de intervjuade företagen åt. Det ena företaget anser inte att det finns några problem vare sig med råvarutillgång eller med avsättningsmöjligheter utan att det viktigaste är att ge konsumenterna god information så att de är beredda att betala ett merpris. Ett annat företag anger att lönsamheten och intresset hos mjölkproducenterna är den viktigaste faktorn och att det kan vara svårt att få företag att ställa om till ekologiskt. Det tredje företaget anser att utvecklingen framförallt beror av priset och att priset måste sjunka för att konsumtionen ska öka. Det anser dessutom att förfarandet om ekologiska insatsvaror saknas måste förenklas och möjligheter till dispens måste ges.

5.4.2 Kött och charkvaror

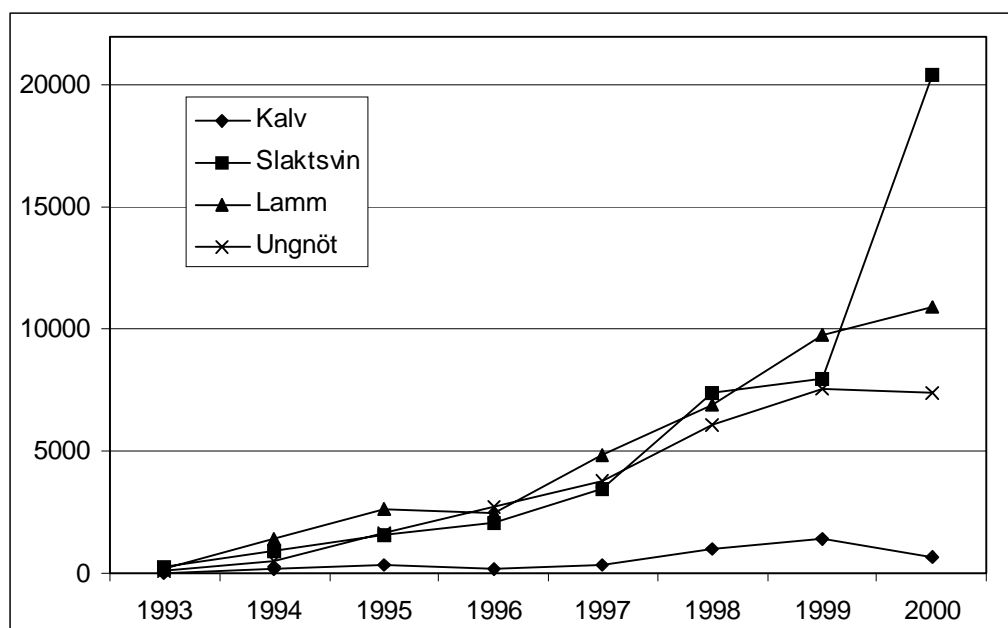
Försäljningsvärdet för gruppen kött, chark och ägg har ökat från knappt 2 miljoner kr år 1995 till 45 miljoner kr år 1999. Antalet ekologiska produkter i varugruppen har ökat från 24 stycken år 1995 till 218 stycken år 1999. I dag finns det ett flertal KRAV-märkta charkprodukter, många av dem framtagna av mindre förädlingsföretag. Antalet slaktade ekologiskt uppfödda djur har stigit kraftigt under de senaste åren (se figur 5.3.). Det gäller framförallt antalet grisar som har fördubblats mellan 1999 och 2000 men även nöt och lamm har ökat. SQM (Swedish Quality Meats) hanterar ungefär 80 procent av det ekologiska köttet och huvuddelen av det säljs via Scan Foods.

Ca 1/3 av det ekologiska grisköttet går på export. Detaljer från volymökningen av ekologisk gris har avsatts till lika delar till svensk detaljhandel och till ökad export. Råvaran avsätts till förädlade produkter, dels som färsprodukter och dels som charkprodukter.

Andelen slaktade ekologiska kor var 4,4 procent år 2000 vilket är högre än andelen ekologiska ungnöt (3,0 procent). Orsaken är att livkalvar från ekologisk mjölkproduktion i mycket stor utsträckning säljs till konventionella vidareuppfödare. Styckdetaljer från ungnöt avsätts till detaljhandeln medan övriga delar av slaktkroppen, främst framdelsköttet, avsätts som råvara till förädling. I huvudsak sker avsättning av råvaran som förädlade, frysta och

färska färsprodukter men även till charkförädling. Avsättningen av köttet från de ekologiska korna sker delvis som styckdetaljer till restaurang och storhushåll men framförallt som förädlade produkter på samma sätt som ungnöt.

Eftersom antalet ekologiskt uppfödda djur har ökat så har också möjligheterna till säkra leveranser ökat under senare år. Några företag pekar dock fortfarande på att leveransosäkerheten inom branschen, delvis p.g.a. korta serier och ojämn volym under året, är ett problem mot en fortsatt expansion men att det till viss del kan undvikas genom att arbeta mer långsiktigt.

Figur 5.3. Slakt av ekologiska djur 1993-2000. Källa: Ekologiska Lantbrukarnas "Växande marknad" (t.o.m.1999) resp. uppgifter för 2000 från SQM + fyra privatslakterier.

Den allra största delen av mervärdet på slaktkroppen kommer från försäljning av de ädlare delarna, styckdetaljerna. Framdelsköttet betingar endast ett litet mervärde och kan inte finansiera hela slaktvärdet. Efterfrågan och avsättning av styckdetaljer och råvara måste därför gå hand i hand. Ökad råvaruförsäljning kan inte effektueras om det inte samtidigt finns en efterfrågan på styckdetaljerna. Svårigheten att få ut ekologiska styckdetaljer i detaljhandeln är därför en av de största flaskhalsarna för en ökad slakt av ekologiska djur enligt SQM. Genom att centrala överenskommelser görs mellan detaljhandelsföretagen och leverantörerna kan möjligheterna för den enskilde handlaren att ta hem ekologiska styckdetaljer förbättras och andelen ekologiskt kött öka. Några intervjuade företag anser att centrala avtal minskar möjligheterna för lokala producenter att sälja i sitt närområde. Enligt detaljhandelsföretagen kan dock centrala avtal kompletteras med upphandling från lokala aktörer.

Genom att konsumentförpacka köttet centralt underlättas arbetet i butikerna och även butiker som inte är KRAV-certifierade kan sälja ekologiskt kött. Det är ett förhållandevis nytt sätt att arbeta som ännu inte nått så stor spridning. I intervjuerna såväl som under hearingen framkom att ett hinder mot ett ökat utbud av ekologiska charkvaror är obalansen mellan mängden nötkött och griskött som gör det svårt att utveckla produkter eftersom fläskråvara saknas. Ett bristande utbud gör dessutom att konsumenten inte väntar sig att hitta ekologiska charkprodukter i butiken och därför inte köper de när de finns. Flera företag pekar på vikten av att den ekologiska grisproduktionen ökar för att inte marknaden ska stagnera.

Förbudet att använda nitrit ses som ett hinder mot charkproduktionen av de flesta intervjuade företagen på marknaden, framförallt av två skäl. Det främsta skälet är att produkten får en annan färg och därmed ser annorlunda ut vilket gör att konsumenterna är ovilliga att betala ett högre pris för den ekologiska produkten. Det andra skälet är säkerhetsaspekten eftersom det finns en risk att bakterien *Clostridium botulinum* kan utveckla sitt toxin vilket försvårar arbetet med produktutveckling. Dessutom får produkterna en förkortad hållbarhet. Samtliga kontaktade företag tar upp förbudet som ett problem mot en ökad efterfrågan på ekologiska charkvaror och några för fram att nitratsalt bör tillåtas. Dessutom krävs information till konsumenterna om varför produkten ser annorlunda ut.

5.4.3 Ägg och fågelkött

Under år 2000 var 0,003 procent av det sålda fågelköttet ekologiskt producerat och för närvarande finns endast en producent av ekologisk kyckling. De problem som framkom under intervjun samt vid hearingen gäller framförallt produktionsledet och EU:s förändrade regler. Detta behandlas i avsnitt 6.2.5. Efterfrågan på ekologisk kyckling är stor, både från produktindustri och från konsumenter men det är viktigt att kunna leverera färsk kyckling eftersom kunden är mindre villig att betala ett högre pris för fryst kyckling enligt det intervjuade företaget. Priset för ekologisk kyckling hos den kvarvarande producenten är ungefär 3 ggr så högt som för en konventionell produkt. Dessutom framhölls vid hearingen att andra fåglar som kalkon, anka, gås och struts kan bli intressanta ekologiska alternativ framöver.

Ökningen av antalet värphöns har varit mycket snabbt det senaste året och tillgången på ekologiska ägg har ökat markant. Under år 2000 var 2-3 procent av äggen ekologiska. Enligt Ekologiska Lantbrukarna har marknaden för ekologiska ägg stabiliserats under det senaste året och marknadsläget förbättrats efter att det tidigare förekommit perioder med överskott. Efterfrågan förefaller vara god och ett ökat intresse från produktindustrin har växt fram de senaste åren. De flesta producenter anlitar ett packeri som sköter sortering, packning och försäljning, antingen direkt till butik, storhushåll och restaurang eller till grossist medan ett stort antal mindre producenter sköter försäljningen själva. De större packerierna uppger att andelen ekologiska ägg ligger på 4-7 procent av den totala äggvolymen och att intresset ökar. Hinder för en ökad andel ekologiska ägg finns framförallt i produktionen och i regleringen av denna, se avsnitt 6.2.5.

Prisskillnaden mellan olika typer av ägg måste minska om konsumtionen av ekologiska ägg ska öka. Priset till konsument kan vara dubbelt så högt som på burägg och beror till stor del på högre produktionskostnader. När förbudet mot burhöns träder i kraft kommer produktionskostnaderna för de konventionella äggen troligtvis att öka och prisskillnaden därmed att minska.

Att prisskillnaden måste minska och att tillgången på ekoägg måste vara kontinuerlig i detaljhandeln var några slutsatser som drogs på ett seminarium om ekologiska ägg i november 2000. Det behövs också en tydligare märkning, både på förpackning och i butik. KRAV genomförde en enkät om konsumenternas val av ägg i butik i mars 2001. Enligt resultaten anser 97 procent att det är viktigt hur hönsen har det, 80 procent är beredda att betala 50 öre/ägg eller mer för att hönsen ska få det bättre och 94 procent kan tänka sig att köpa KRAV-märkta ägg i framtiden. Detta resultat måste dock ställas mot det faktiska köpbeteendet där bara 20 procent valde ekologiska ägg.

För att expandera på storköpsmarknaden är lägre priser viktigt men också att produktionen av äggmassa tar fart enligt Ekologiska Lantbrukarna.

5.4.4 Spannmåls- och bageriprodukter

År 1999 var ca 2 procent av den skördade mängden spannmål ekologisk. Huvuddelen av den ekologiska spannmålen används som foder på den egna gården. Av den spannmål som når marknaden går ca hälften till foder och hälften till brödsäd. Andelen som går till foder har ökat efter regelförändringar som innebär att en mindre andel konventionellt foder tillåts. De senaste åren har det funnits ett efterfrågeöverskott på ekologisk spannmål som har täckts genom import.

Sex företag inom bageri- och färdigmatsbranschen intervjuades. Inget av företagen uttryckte att tillgången på ekologiskt mjöl är ett problem utan leveranssäkerheten verkar vara god. Däremot angav två företag att det är svårt att få tag på andra ekologiska råvaror, t.ex. kryddor och att leveranstiderna måste förkortas.

Under hearingen framkom att kvalitén på den ekologiska spannmålen inte alltid är tillräckligt hög och att kvalitén växlar. De befintliga sorterna är idag inte anpassade efter livsmedelsproducenternas krav. Ökad kommunikation mellan producenter och användare, t.ex. genom att de livsmedelsproducerande företagen deltar i odlarträffar för att tala om vilka krav de ställer, behövs för att marknaden ska utvecklas i en positiv riktning.

Flera av de intervjuade företagen såg goda möjligheter att expandera verksamheten, framförallt på storkökssidan där efterfrågan ökar stadigt. Ett företag ansåg att marknaden är mättad vid nuvarande prisnivå och att priserna till slutanvändaren måste sänkas för att efterfrågan ska öka. Som orsak till det höga priset i butik anger företaget procentuella påslag i butik.

Företagen inom bageribranschen hade upplevt vissa svårigheter med att vissa tillsatser och tillverkningsprocesser inte får användas i ekologisk produktion. Att härdade fettprodukter inte får användas gör t.ex. att det blir mycket svårt att använda svensk fettråvara. Att kemiska mognadsmedel inte får användas utan måste ersättas av askorbin eller amylas förlänger tillverkningsprocessen.

Fyra av företagen anser dessutom att KRAVs regler i vissa fall är ett hinder för utvecklingen. Dels borde vissa tillsatser som inte tillåts i dagsläget tillåtas och dels borde de administrativa rutinerna, framförallt vid omläggningstillfället och vid export/import förenklas.

5.4.5 Socker

Socket är en viktig produkt, inte minst för att förädlingsindustrin ska kunna utveckla ekologiska produkter. Danisco Sugar AB har intervjuats i undersökningen. Idag utgörs ca 0,5 procent av Daniscos produktion av ekologiskt strösocker. Företaget betalar odlarna ett merpris på ca 90 procent jämfört med den konventionella produktionen men de har ändå inte fått in de volymer som de har önskat de senaste åren. Den stora prisskillnaden mellan konventionellt och ekologiskt odlat socker är troligtvis orsaken till att konsumenternas efterfrågan inte varit större, och ett sänkt pris anses vara den viktigaste åtgärden för att förbrukningen av ekologiskt socker ska öka. Åtgärder måste, enligt företaget, främst sättas in i produktionsledet eftersom det framförallt är kostsamma produktionsmetoder som är orsaken till det höga priset på ekologiskt socker.

5.4.6 Potatis, grönsaker, frukt och bär

Försäljningen av ekologiskt odlade grönsaker svarar idag för ca 3 procent av marknaden eller ca 50 miljoner kr och försäljningen av bassortimentet (morot, lök och potatis) ökar med ca 20 procent per år enligt Ekologiska Lantbrukarnas studie Växande marknad. Ca 70 procent av de ekologiska grönsaksodlarna är medlemmar i Samodlarna som säljer och ger odlarna uppgifter om var och när produkterna ska levereras medan ca 15 procent av odlarna levererar direkt till

grossist. Resterande odlare är oftast mycket små och säljer direkt till konsument eller till närliggande butik. Dagligvaruhandeln står för ca 70-80 procent av försäljningsvolymerna.

Marknaden för svenskodlade ekologiska grönsaker präglas av många mindre odlare, ett ojämnt utbud av varor och bristande leveranssäkerhet. Det är mycket viktigt att tillgången på produkter blir jämnare för att efterfrågan ska öka. Behovet av att hitta samverkansformer för odlarna vad gäller produktion, packning, distribution och försäljning är stort. Ett problem idag för att utveckla marknaden är bristen på odlare, framförallt i södra Sverige.

Fyra företag som förädlar frukt och grönsaker intervjuades. Av dessa ansåg tre att försäljningen av de ekologiska varorna fungerar mycket dåligt och orsaken är en kombination av råvarutillgång, ojämn kvalitet och ett alltför högt pris. Intresset för ekologiska produkter finns från kunderna, inte minst på storkökssidan, men inte till de höga priser som råder idag. Företagen anser att problemen framförallt finns i primärproduktionen och att åtgärder måste sättas in där för att öka utbudet av ekologiska produkter samt förbättra kvaliteten på produkterna.

De senaste åren har arealen ekologisk grönsaksodling minskat. Det har till en viss del kompenseras med en ökad import för att tillgodose konsumenternas efterfrågan och det är en stor risk att marknaden alltmer tas över av importerade grönsaker om inte den inhemska produktionen ökar kraftigt. För närvarande råder brist på kunskaper om produktionsformerna och osäkerheten kring lönsamheten i produktionen är alltför stor för att intresset från odlarna ska öka. Priserna på ekologiska grönsaker har i stort sett stått stilla i många år men de kan variera kraftigt mellan åren. Merpriset i butik i jämförelse med konventionella grönsaker är vanligen mellan 15 och 50 procent, delvis p.g.a. höga påslag i handelsledet. Efterfrågan kommer troligtvis att fortsätta öka, framförallt från storkök och förädlingsindustrin, men pris och leveranssäkerhet kommer att vara två avgörande faktorer för denna utveckling.

Det största problemet när det gäller frukt är att kvaliteten på den svenska ekologiskt odlade frukten är sämre än den konventionella. Bland annat finns stora problem med skorv. Ett annat hot mot den inhemska produktionen är importen av argentinsk och italiensk frukt, ofta av mycket god kvalitet. För bärproduktionen anses det största hindret vara kunskapsbrist vilket leder till bristande lönsamhet. För jordgubbar kan den omfattande distributionen och försäljningen av jordgubbar utanför de vanliga distributionsvägarna (t.ex. försäljning utanför butiker i separata stånd) på vissa håll innebära problem med att nå ut i butikerna med de ekologiska bär som trots allt finns, och det är därigenom svårt för odlarna att få ut det pris som de ökade produktionskostnaderna kräver.

Inga stora problem med att vissa tillsatser inte får användas i den ekologiska produktionen har noterats vid intervjuerna. Att konserveringsmedel inte får användas gör att produktens hållbarhetstid förkortas men det upplevs inte som något stort problem utan kan åtgärdas genom information till konsumenterna.

Vid hearingen framkom bl.a. att det är viktigt att komma ifrån system med manuell packning, styckemärkning och dylikt.

5.5 Den internationella marknaden

I avsnittet används bl.a. Miljöteknikdelegationens rapport 2000:3 Exportmarknader för ekologiska livsmedel. Inga egna undersökningar har gjorts och i avsnittet ges endast en mycket översiktlig bild av marknadsläget i övriga EU-länder. För vidare studier hänvisas till de angivna källorna.

5.5.1 Marknadsläget internationellt

Världsmarknaden för ekologiska livsmedel uppskattas till ca 20 miljarder USD år 2000 enligt International Trade Center vid UNCTAD/WTO. Det innebär att värdet har fördubblats under de senaste tre åren. Den största marknaden utgörs av Västeuropa där knappt hälften av världens ekologiska livsmedel säljs och utvecklingen går snabbt framåt. Under det första kvartalet år 2000 var ca 6 procent av de nya livsmedelsprodukter som lanserades ekologiska. Antalet ekologiska konsumenter i Tyskland har fördubblats sedan årsskiftet p.g.a. den senaste tidens livsmedelsskandaler, enligt Veckans Ekolantbruk⁷ (23 april 2001).

I en marknadsundersökning som Euromonitor genomfört utgör grönsaker ca 40 procent av försäljningsvärdet för ekologiska livsmedel i Europa medan frukt står för 18 procent, kött 11 procent och mejerivaror 9 procent. Samma undersökning konstaterar också att marknaden vuxit till en liten, men signifikant del av massmarknaden. Eftersom det är en så snabbt växande marknad kan inte de stora aktörerna längre bortse från den. Butiksförsäljningen av ekologiska livsmedel ökade kraftigt i samtliga EU-länder mellan åren 1996 och 2000. De länder där ekologiska livsmedel utgör störst andel av livsmedelsförsäljningen är Danmark (4,5 procent), Schweiz (4 procent) och Österrike (3,5 procent) medan den kraftigaste ökningen under perioden skedde i Storbritannien där värdet ökade med 279 procent.

Att det finns ett ökat intresse för ekologiska produkter, framförallt inom EU, är tydligt men både den ekologiska marknadens struktur och orsakerna till det ökade intresset skiljer sig åt mellan olika länder. I exempelvis Storbritannien, där andelen ekologiska livsmedel har växt mycket kraftigt, har troligtvis de livsmedelsskandaler som drabbat landet varit en stor pådrivande faktor. I en studie om distributionskanaler som gjordes av Hamm och Michelsen för år 1998 visas att stora variationer föreligger mellan de olika länderna. I exempelvis Belgien och Tyskland sker ungefär hälften av försäljningen via hälsokostbutiker och i Nederländerna är andelen så hög som 96 procent. Andelen ekologiska livsmedel som säljs via hälsokostbutiker i Sverige är försumbar. I Österrike, Tyskland och Norge sker ungefär en femtedel av försäljningen direkt från gård, i Sverige är den andelen 7 procent. I Danmark, Finland, Storbritannien och Sverige sker en klar majoritet av distributionen via detaljhandeln.

5.5.2 Svensk import och export

Utrikeshandeln med ekologiska varor har ökat under de senaste åren men eftersom det inte finns någon tillgänglig statistik över handeln med ekologiska livsmedel så är det svårt att uppskatta hur omfattande den är. Begreppet import omfattar här både införsel, dvs. från annat EU-land, och import, dvs. från tredje land. De varor som främst importeras är frukt och grönsaker men även en del spannmål. Några av de intervjuade företagen pekar på att det blir svårare att prioritera svenska produkter när importerade ekologiska varor finns att tillgå till ett mycket lägre pris. Detta gäller kanske framförallt frukt och grönt. De flesta företagen importerar endast råvaror och produkter som inte kan produceras i Sverige och många har en uttalad strategi att använda svenska råvaror i den mån det är möjligt.

På exportsidan är det framförallt griskött, mjölk och spannmål som exporterats till Danmark och England enligt LRF Affärsutvecklings studie "Ekologisk livsmedelsproduktion". Andra steget" (1999). Dessutom säljs bland annat bär, grönsaker, mjölkpulver, sylt och saft. Marknaden för ekologiska livsmedel bedöms vara växande och det finns goda möjligheter för en utökad export. I Miljöteknikdelegationens studie pekas England, Tyskland och Danmark ut som exportmarknader med god potential. Exporten till utomeuropeiska länder förefaller vara mycket liten.

⁷ epost-publication som utges av Ekologiska Lantbrukarna

Endast fem av de intervjuade företagen exporterar produkter idag, framförallt till Danmark och Storbritannien. Fyra företag har planer på att börja eller återuppta exporten. Ett hinder kan vara att råvaran inte räcker till för att tillgodose både den inhemska och exportmarknadens efterfrågan. Företag i handelsledet pekade på att det ger fel signaler till konsumenterna när export sker trots att den inhemska efterfrågan inte tillgodoses och att det finns en risk för att exporten kan få negativa effekter för den svenska marknaden.

5.6 Efterfrågan på ekologiska produkter

5.6.1 Konsumenternas efterfrågan

Ett fåtal undersökningar om konsumenternas attityder till och deras betalningsvilja för ekologiska produkter har gjorts. Här refereras resultat från några studier.

Inom ett av Mat 21:s forskningsområden finns projektet "Ekologiska livsmedel – konsumenternas attityder, vanor och värderingar" (Fakta Jordbruk nr 16 2000). Där konstateras att en positiv attityd till ekologiska livsmedel inte är en tillräcklig förutsättning för att ändra konsumtionsbeteendet. Genom en enkätundersökning har attityder och faktiska köpvanor studerats och trots att en majoritet av de tillfrågade ansåg att det var bra och viktigt att köpa ekologiskt så avspeglades inte dessa attityder i det faktiska köpbeslutet. Bara 4-10 procent uppgav att det var mycket troligt att de skulle välja det ekologiska alternativet nästa gång som de köpte dessa livsmedel. En orsak till skillnaden mellan attityd och beteende anses vara att "ekologiskt" var det minst viktiga av de undersökta inköpskriterierna. Kriterierna god, hållbar, nyttig och billig rankades alla högre. I studien konstateras att ekologiska livsmedel i stor utsträckning anses vara nyttigare än de konventionellt producerade och att det är ett viktigt argument för att välja ekologiska produkter. Hälften av de svarande uppgav att det högre priset på ekologiska livsmedel var det främsta skälet till att de ofta eller alltid avstod från att köpa ekologiska livsmedel. Studien visar också att attityder, sociala normer och tillgänglighet har stor betydelse för om konsumenten köper ekologiska produkter eller inte samt att det tar tid att förändra sitt köpbeteende. Resultaten tyder på att det är viktigt att fortsätta påverka konsumenternas attityder bl.a. genom information.

På uppdrag av KRAV/LRF genomförde LUI Marknadsinformation en marknadsundersökning år 1999. I den rapporten konstateras att det finns klara profilskillnader mellan konsumenter som ofta köper KRAV-märkta varor och mindre frekventa köpare. Konsumenter som ofta köper KRAV-märkta produkter är i större utsträckning kvinnor, äldre, gifta par och tvåpersonshushåll utan barn. Dessa konsumenter tycker också i större utsträckning att det är viktigt med miljövänliga förpackningar, svenska produkter samt att maten är hälsosam. De intervjuade anser att KRAV-produkterna i högre grad karaktäriseras av miljöhänsyn, djuruomsorg och produktsäkerhet än konventionella medan priset är det sämsta med produkterna. Ca 7 av 10 anser att de inte har tillräcklig information om vad KRAV innebär och står för. En slutsats i studien är alltså att en satsning på detta område borde kunna bidra till en fortsatt positiv utveckling för KRAV-märkta produkter.

Även Livsmedelsekonomiska institutet har undersökt efterfrågan på ekologiska livsmedel i en rapport (2001:1). I rapporten studeras priskänsligheten för ekologiska varor i förhållande till konventionella samt i vilken mån andra faktorer än priset avgör om en konsument handlar KRAV-märkta varor eller ej. Studien är unik eftersom den baseras på faktiskt köpbeteende. Resultaten ger inte stöd för att äldre och vuxenhushåll utan barn köper mer KRAV-märkta livsmedel än andra och inte heller att boende i storstad gör det. Snarare tyder studien på att hushåll med barn har en högre efterfrågan på KRAV-märkta produkter. Få hushåll köper KRAV-märkta varor men de som köper en KRAV-vara köper ofta flera och de kan därför betecknas som en köptrogen grupp. Studien konstaterar att andelen konsumenter som köper

ekologiska livsmedel är mycket låg och att den måste öka om konsumtionen av ekologiska livsmedel ska öka kraftigt. Sänkta priser på ekologiska varor kan delvis bidra till en ökad efterfrågan men det krävs troligtvis andra åtgärder också för att få konsumenterna att köpa ekologiskt. Information och kunskaps spridning om ekologiska produkter och vad de står för är därför viktigt för att öka försäljningen.

Sammanfattningsvis kommer de tre studierna till lite olika resultat men en av slutsatserna är gemensam: Det krävs mer information till konsumenterna om vad ekologisk produktion och ekologiska livsmedel står för så att konsumenten sedan kan göra ett medvetet val.

5.6.2 Efterfrågan från offentlig sektor - Offentlig upphandling

Stat, landsting, kommuner och övriga offentliga organ upphandlar livsmedel för ca 20 miljarder kr per år. Framförallt för kommuner utgör livsmedel ofta den största inköpsposten. Den offentliga sektorn kan alltså, genom att ställa krav på miljöhänsyn, kvalitet och ekologisk hållbarhet, sätta stor press på marknaden att anpassa sina varor och tjänster.

5.6.2.1 EKU-delegationens rapport

Inom ramen för EKU-delegationen, som utredde ekologiskt hållbar upphandling mellan åren 1998 och 2000, tillsattes en arbetsgrupp för att klargöra vilka miljökrav som kan ställas vid upphandling av konventionellt respektive ekologiskt framställda livsmedel samt att visa på metoder för att utveckla livsmedelsupphandlingen i en ekologiskt hållbar riktning. Arbetet presenterades i en rapport i augusti 2000.

Rapportens slutsats är att upphandling av ekologiska produkter kan ske inom ramen för Lagen om Offentlig Upphandling (LOU) eftersom det finns en europeisk definition för området i rådets förordning (EEG) nr 2092/91 om ekologisk produktion av jordbruksprodukter och uppgifter därom på jordbruksprodukter och livsmedel. KRAV och Demeter uppfyller EG-reglerna och visar därför att produkterna uppfyller definitionen. Att ställa krav på närproducerade produkter eller på korta transporter strider däremot mot lagstiftningen. Att ställa miljökrav med hänvisning till de nationella miljö kvalitetsmålen är inte heller förenligt med Lagen om offentlig upphandling.

I rapporten konstateras att den största miljönyttan erhålls genom en successiv övergång till ekologiska livsmedel kombinerat med utbildning av kökspersonal så att matsedlarna förändras beträffande innehåll och säsonganpassning. Om offentliga sektorn garanterar efterfrågan, kräver tillgänglighet och upphandlar med framförhållning så ges producenter och leverantörer incitament att öka andelen ekologiska produkter i sitt sortiment och priserna kommer därmed att sjunka.

5.6.2.2 Problemområden och möjliga åtgärder

En rad lagar och förordningar omgärdar den offentliga upphandlingen av livsmedel och de ses av många som ett hinder för att ställa adekvata miljökrav. Det finns dock stora möjligheter att inom de ramar som existerar använda den offentliga upphandlingen som ett verktyg för att driva på en ekologiskt hållbar utveckling eftersom lagen både ger möjligheter att ställa miljökrav och anvisningar om hur kraven ska ställas så att de inte blir diskriminerande. Osäkerheten om vilka krav som får ställas och rädslan för rättsprocesser vid felaktig tillämpning gör att myndigheterna och de jurister som arbetar med upphandlingsfrågor ofta ställer betydligt lägre krav på miljöanpassning än vad lagen tillåter. Detta innebär att möjligheterna inom Lagen för offentlig upphandling inte utnyttjas till fullo. Genom att förbättra informationen och öka medvetenheten om LOU och dess möjligheter, kan de krav som ställs i upphandlingsförfarandet på den enskilda myndigheten stärkas.

EKU-delegationen arbetar med att ta fram ett nytt verktyg för miljöanpassad upphandling. Verktöget tas fram i samarbete med kommun, landsting och staten och ska vara gemensamt för hela den offentliga sektorn. Ett färdigt Internetbaserat verktyg planeras vara klart att tas i bruk under år 2001 och under året kommer även utbildningar att anordnas för inköpare och leverantörer. Meningen är att det bl.a. ska vara ett hjälpmedel för att ge miljökraven en självskriven plats bland upphandlingskraven, förenkla rutinarbetet och ge mer tid till att utveckla den befintliga situationen.

I EKU-delegationens rapport lyfts det fram att inköpare och måltidspersonal inom offentlig sektor ofta inte är insatta i de politiska beslut eller de miljömål som tagits. Den miljöpolitiska målsättningen verkar inte vara förankrad nedåt vilket kan resultera i att de som utför det praktiska arbetet med att formulera miljökraven och komponera måltider inte känner sig delaktiga i miljöarbetet och därför inte utgör en påtryckande funktion. Ökad utbildning av upphandlare och kökspersonal behövs därför för att skapa förståelse och engagemang.

Att använda ekologiska livsmedel är dyrare än konventionella och för många offentliga institutioner med pressad ekonomi är det därför inte möjligt att övergå till ekologiskt producerade varor. EKU-delegationen rekommenderar en successiv övergång till ekologiska produkter med allokerade medel under en övergångsperiod. När efterfrågan ökar kommer priserna så småningom att sjunka p.g.a. storleksfördelar. De högre priserna på ekologiska varor kan dessutom till stor del kompenseras genom en förändrad matsedel.

5.7 Slutsatser

Marknaden för ekologiska livsmedel har utvecklats kraftigt under de senaste åren och många av de flaskhalsar och problem som tidigare präglade den har försvunnit. Tillgången på produkter har förbättrats markant, priserna har i vissa fall kunnat sänkas och avsättningsmöjligheterna har förbättrats, både i detaljhandel och i grossistledet. Trots det så kvarstår ett stort antal hinder och problem som måste lösas, vissa gäller generellt för marknaden som helhet medan andra mer specifikt rör en bransch eller delmarknad.

Ett resultat av intervjuerna är att bilden av marknadsläget varierar beroende på var i livsmedelskedjan som företaget befinner sig. Företagen anser generellt att problemen finns i andra led än i det egna och har ofta svårt att peka ut specifika problemområden. Grossist- och detaljhandeln anser att det är livsmedelsindustrins uppgift att få fram kvalitetsprodukter till rimliga priser medan livsmedelsföretagen anser att flaskhalsarna finns i distributionsledet etc. De anser sig också själva ha svårt att påverka utvecklingen inom området. Det krävs därför en förbättrad dialog mellan aktörer i olika positioner i tillverkningskedjan, bl.a. genom marknadsråd.

Eftersom utvecklingen av den ekologiska marknaden går fort och marknadsläget snabbt kan ändras så är det viktigt att kontinuerligt följa utvecklingen, identifiera problemområden och koordinera verksamheten inom de olika branscherna. För att öka andelen förädlade produkter krävs det en generell och jämn tillväxt över hela den ekologiska marknaden så det är också viktigt med marknadskoordinerande åtgärder för att främja kontakter mellan olika branscher.

Inom storkökssektorn, framförallt inom offentlig verksamhet finns ett stort och relativt nytt intresse för ekologiska livsmedel. I den sektorn är det högre priset på de ekologiska varorna den absolut viktigaste flaskhalsen eftersom de då inte har de ekonomiska möjligheterna att köpa ekologiska produkter.

Förbud mot vissa tillsatser och utformningen av KRAV:s regler anges av många företag i intervjuundersökningen i förädlingsbranschen som ett hinder mot en fortsatt positiv utveckling. Vissa anser att lättnader och förenklingar är nödvändiga medan andra anser att det

behövs bättre information om regelverkets syfte och förbättrade möjligheter att få hjälp med alternativa metoder för förädling av livsmedel.

Konsumenternas efterfrågan är avgörande för om målen ska kunna nås och både intervjuade företag och andra aktörer är relativt ense om att det behövs mer och bättre information om vad ekologiska produkter är och vad som skiljer dem från de konventionella. Konsumenterna kan därefter göra aktiva val. Informationsinsatser behövs både generellt och till riktade grupper.

6 Förslag till åtgärder

I detta kapitel föreslås åtgärder som är angelägna för att den ekologiska produktionen ska fortsätta utvecklas på ett positivt sätt. De föreslagna åtgärderna riktar sig till alla led i den ekologiska livsmedelskedjan, dvs. primärproduktionen, förädlingssektorn, handel och distribution samt konsumenterna. I fråga om eventuella förändringar av stöden inom ramen för miljö- och landsbygdsprogrammet hänvisas till den vid verket pågående översynen av LBU-programmet.

De föreslagna åtgärderna sammanfattas i de inramade avsnitten i texten, tillsammans med förslag på vem eller vilka som bör ansvara för åtgärden, dvs. ta initiativ till att det som föreslås också sker i praktiken.

6.1 Åtgärder inom växtodlingen

Underlag till åtgärdsförslagen har bl.a. hämtats från CUL:s ramprogram och rapporten ”Ogräs-, växtskydds- och växtnäingsproblem i ekologisk odling – en inventering med förslag till åtgärder” (OVVE) - ett internt material som tagits fram av en arbetsgrupp inom Jordbruksverkets växtavdelning. Dessutom har underlag kommit in från olika aktörer inom produktion och marknad, bl.a. i samband med den hearing som anordnades inom ramen för utredningen.

6.1.1 Måldiskussion

Regeringen har satt upp 20-procentsmålet för arealen utan att närmare specificera målnivåer för olika grödor. I Jordbruksverkets målutredning föreslogs 30 procent som ett mål för vall och baljväxter, 20 procent för spannmål, oljeväxter, bär, grönsaker och potatis, 10 procent för sockerbeter och 5 procent för frukt. I fråga om oljeväxter, trädgårdsgrödor, potatis och sockerbeter kan konstateras att dessa mål är mycket högt ställda. Den ekologiska oljeväxtodlingen utgör idag drygt 2 procent av den totala arealen, frilandsodlade grönsaker ca 9 procent, bärödlingen 3-4 procent, fruktodlingen 1-2 procent, potatisodlingen 3-4 procent och sockerbetsodlingen knappt 1 procent. Mot bakgrund av de odlingstekniska problem som finns för flera av dessa grödor bör man vara medveten om att man visserligen kan sikta på 20 procent, men att det inte i dagsläget kan anses vara ett realistiskt mål. Det viktiga är att åstadkomma en stabil utveckling och en ökning som omfattar alla grödor.

En önskvärd utveckling – med utgångspunkt från både miljö- och marknadsaspekter - skulle vara att exempelvis nå en fördubbling av frukt- och bärarealerna till år 2005, 10 procent av potatisarealen och 5 procent av sockerbetsarealen. Skälet till att här lyfta fram sockerbeterna är att dessa bör ses som en nyckelgröda för utvecklingen av den ekologiska produktionen i Skåne, där den ekologiska odlingen representerar en liten andel av den totala odlingen. I konventionell sockerbetsodling används förhållandevis mycket kemiska bekämpningsmedel, varför man genom en ökad omläggning av sockerbetsodlingen till ekologisk produktion skulle kunna uppnå en relativt stor minskning av bekämpningsmedelsanvändningen.

6.1.2 Ogräs

6.1.2.1 Generella åtgärder

Många menar att problem med ogräs utgör en begränsning för att den ekologiska odlingen ska kunna genomföras. Många av de odlare som lägger om till ekologisk odling brottas med ogräsproblem och förväntar sig att det ska finnas lösningar på problemen som liknar de som tillämpas inom det konventionella lantbruket. Dessa förväntningar ställer krav på både rådgivare och forskare, men trots allt gäller det att sprida kännedom om att det redan idag finns många lösningar på problemen som är tillämpliga i både ekologisk och konventionell

odling, bl.a. alla förebyggande åtgärder (t.ex. bra växtföljd, friskt utsäde och en balanserad gödsling) samt mekanisk och termisk bekämpning.

En databas för icke-kemisk ogräsbekämpning bör tas fram och hållas uppdaterad, i syfte att systematisera befintlig kunskap och göra den lättillgänglig för alla. En sådan databas har även konventionella odlare nytta av, varför en sådan åtgärd kan utgöra ett exempel på den ekologiska odlingens synergieffekter. Det är viktigt att följa upp och dokumentera strategier, bl.a. genom försök, demonstrationsodlingar och erfarenhetsutbyte.

Åkertistel har länge betraktats som ett problemogräs inom ekologisk odling. Den kunskap som har tagits fram i fältförsök och forskning bör göras lätt tillgänglig för ekologiska rådgivare och lantbrukare.

Metoderna för ogräsharvning behöver vidareutvecklas. Effekterna av mörkerharvning bör studeras ytterligare. Man bör också undersöka när den optimala tidpunkten för jordbearbetning är i olika situationer (jordart, region, gröda), både ur ogräsbekämpningssynpunkt och ur växtnäringssläckagesynpunkt. Försök pågår bl.a. med avslagning av fånggröda som metod mot kvickrot.

6.1.2.2 *Specifika åtgärder i vissa grödor*

Hackningsteknik i stråsäd samt vidareutveckling av ogräsbekämpning i sockerbeter, oljeväxter och radodlade köksväxter är några viktiga områden. Utvecklingsåtgärder som syftar till att ta fram en ogrärobot el.dyl. är avgörande för att den ekologiska sockerbetsodlingen ska kunna öka långsiktigt.

6.1.2.3 *Sammanfattning av förslag*

Databas för icke-kemisk ogräsbekämpning. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Tillgängliggöra kunskap om bekämpning av åkertistel. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Vidareutveckla metoder för ogräsharvning. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

6.1.3 Växtskydd

6.1.3.1 *Generella, långsiktiga åtgärder*

En långsiktig kunskapsuppbyggnad om både de enskilda arternas biologi och ekologi och om hela odlingssystemets ekologi är nödvändig för att hålla trycket av skadegörare nere. En sådan kunskapsuppbyggnad är en av nyckelfrågorna för den ekologiska odlingens uthållighet på sikt, vilket bör beaktas vid fördelning av medel till forskning.

I enlighet med vad som föreslagits i Jordbruksverkets utredning om trädgårdsnäringens växtskyddsförhållanden (Jordbruksverkets rapport 2001:7A) bör möjligheten till avgiftsnedsättning eller befrielse från avgift för prövning av s.k. små och smala biologiska bekämpningsmedel lyftas fram tydligare än vad som hittills har gjorts.

6.1.3.2 *Potatis*

I ekologisk potatisodling är bladmögel/brunnröta det dominerande växtskyddsproblemet. En fortsatt resistensförädling har stor betydelse, men också åtgärder som syftar till att sprida kunskapen om betydelsen av olika odlingsåtgärder som kan tillämpas för att minska risken för bladmögel- och brunröteangrepp. Demonstrationsodlingar kan vara ett bra sätt att nå ut med sådan information.

6.1.3.3 *Baljväxter*

I ekologisk odling ligger baljväxtandelen i växtföljden oftast på 40-60 procent. Det bör göras

en inventering av vad detta får för konsekvenser för sjukdomstrycket. Särskilt aktuella sjukdomar är ärtrotröta, andra rotrötesvampar som ger vissnesjuka samt klövertröta. Ett annat viktigt område att utreda är ogräsens betydelse för spridande av smitta.

Demonstrationsodlingar är ett bra sätt att sprida kunskap om betydelsen av jordart, markstruktur, dränering m.m. för förekomsten av sjukdomar på baljväxter.

En intensifierad odling av ärter har visat sig kunna bidra till en kraftig uppförökning av ärtvecklarpopulationen. Här krävs tydliga och klara besked från rådgivarkåren om hur ofta ärter kan odlas på samma skifte.

Risken för stjälnematoder på både rödklöver och vitklöver ökar i och med ökad odling av dessa grödor. Här är resistensförädlingen ett viktigt redskap för att hålla skadegörartrycket nere.

6.1.3.4 Övriga åtgärder som är avgörande för vissa grödor

I vissa kulturer (t.ex. sockerbetor, oljeväxter och jordgubbar) finns ett stort behov av att aktivt kunna bekämpa vissa skadegörare, som annars utgör ett hot mot hela odlingen. Det är därför viktigt att arbeta med att utveckla nya växtskyddsmedel och metoder som får användas enligt reglerna för ekologisk odling, och att utvärdera dessa medel respektive metoder genom fältförsök.

6.1.3.5 Sammanfattning av förslag

Långsiktig kunskapsuppbyggnad. *Ansvarig: Formas och andra forskningsfinansiärer*

Lyfta fram möjligheten till avgiftsnedläggning för små och smala biologiska bekämpningsmedel. *Ansvarig: Kemikalieinspektionen*

Ökad omfattning av demonstrationsodlingar. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Utveckla nya växtskyddsmedel och metoder som får användas i ekologisk odling. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

6.1.4 Växtnäring

6.1.4.1 Generella, långsiktiga åtgärder

I kapitel 2 påpekades problemet med den generella kunskapsbristen i fråga om hur olika faktorer påverkar mineraliseringen av det organiska materialet i marken. Ökade kunskaper inom detta område är av central betydelse för en god växtnäringshushållning och har stor relevans både för det konventionella och ekologiska lantbruket. Inom detta område inryms ett stort antal frågeställningar som bl.a. berör jordbearbetning, växtföljder, stallgödsel, grüngödsling och vallbrott. Växtnäringsförsörjning och växtnäringsförluster i ekologisk odling bör fortsätta att vara ett högt prioriterat område i fråga om forskning och försök de närmaste åren, i syfte att identifiera och lösa problem med växtnäringsläckage.

Det är viktigt att utveckla ny teknik och förbättrade hanteringssystem för stallgödsel och andra organiska gödselmedel så att det främjar en god arbetsmiljö, djurmiljö, djurhälsa samt en god hushållning med växtnäring. Frågan om hur man minimerar växtnäringsförlusterna från stallgödselhanteringen gäller inte minst de nya system som utvecklas inom den ekologiska djurhållningen, och som bygger på principen att djuren ska kunna vistas utomhus i större utsträckning och kunna bete sig naturligt.

6.1.4.2 Konkreta åtgärder på kortare sikt

Det finns mycket att vinna på att integrera miljörådgivningen inom växtnäringsområdet, t.ex. att anpassa växtnäringsprogrammet STANK till ekologiska gårdar. Man bör också satsa på att

sammanställa riktlinjer för kalkning och gödsling även för ekologiskt lantbruk (för hela landet), och dessa bör uppdateras regelbundet. Det är också angeläget att få med ekologiska gårdar i Jordbruksverkets pågående kampanj ”Greppa Näringen”.

De befintliga kunskaper och erfarenheter som finns kring växtnäringsförsörjning med organiska gödselmedel och tillåtna specialgödselmedel bör sammanställas och uppdateras regelbundet.

I syfte att minska växtnäringsläckaget kan också reglerna för ekologisk odling ses över. Här har kontrollorganen en viktig roll, i och med att det i praktiken är deras regelverk som tillämpas i stor utsträckning. Exempelvis de initiativ som KRAV har tagit till skärpta regler i fråga om bl.a. markkartering och växtnäringsbalans bör uppmuntras och följas upp.

6.1.4.3 Kretsloppsanpassning

I EU-arbetet upplever Sverige att det är problem med att få gehör från flertalet medlemsstater för ett ökat kretsloppstänkande i ekologiskt jordbruk. Trots allt visar det sig att det arbete som lagts ner de senaste åren på att driva dessa frågor har lett till vissa förändringar i regelverket i riktning mot ökat kretslopp mellan stad och land, varför det bör vara motiverat att fortsätta detta arbete, exempelvis att få in humanurin på listan över godkända gödselmedel. Det skulle också vara motiverat med en mer fördjupad måldiskussion inom ramen för arbetet med den gemensamma lagstiftningen i EU, i syfte att klargöra i vilken riktning regelverket ska utvecklas i fortsättningen för att bäst gagna den ekologiska produktionsmetoden som ett medel för att uppnå gemensamma miljömål.

I det ekologiska lantbruket är vallen nödvändig även på gårdar utan djur. Viktiga frågeställningar är hur vallen ska utnyttjas för att gynna en god växtnäringsförsörjning och förlusterna till omgivande miljö ska kunna minimeras. Ett lokalt samarbete med djurgårdar kan i många fall vara ett effektivt sätt att utnyttja växtnäringsresurserna på ett optimalt sätt och därigenom åstadkomma en god växtnäringsbalans och ett minskat läckage.

Produktion av biogas på gårdsnivå är ett intressant alternativ som på lite längre sikt kan komma att få stor betydelse för djurlösa gårdar. Ur miljösynpunkt finns flera fördelar att dra nytta av, bl.a.:

- Genom att skörda och föra bort grönmassan från vallen/gröngödslingsgrödan blir kväveförlusterna mindre än om grönmassan ligger kvar och plöjs ner.
- Rötresterna kan spridas som gödselmedel där de gör mest nytta i växtföljden

Då biogasrötning också är en intressant teknik för behandling av källsorterat hushållsavfall, som sedan också kan användas som gödselmedel i ekologisk odling (tillåtet enligt EU:s regler fr.o.m. 2001), finns här goda möjligheter till en ökad återcirkulation från samhället till det ekologiska jordbruket, under förutsättning att tekniken ytterligare anpassas till de praktiska förhållandena.

Utvecklingen och uppbyggnaden av biogasproduktion beror i hög grad på utvecklingen av energipriset och kommer att ta lång tid. På medellång sikt måste system med gröngödsling förbättras. Det behövs utvecklingsprojekt för att förbättra rutinerna vid användande av gröngödslingsgrödor för att optimera växtnäringshushållningen på ekologiska spannmålsgårdar.

Kretsloppsgödselmedel kräver satsning på forskning om patogener, läkemedelsrester, tungmetaller och organiska föroreningar för att säkerställa att dessa gödselmedel inte innebär några hälsorisker för människor eller djur.

6.1.4.4 Sammanfattning av förslag

Långsiktig forskning om omsättningen av det organiska materialet i marken. *Ansvariga: Formas och andra forskningsfinansiärer*

Identifiera problem med växtnäring förluster samt utveckla lösningar för att begränsa dessa. *Ansvarig: Jordbruksverket/Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

Sprida befintlig kunskap till lantbrukarna. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Studera hur växtnäringshushållningen sker i praktiken på ekologiska gårdar. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

Vidareutveckla tekniken för att hantera och sprida stallgödsel. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

Anpassa STANK till ekologiska gårdar. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Involvera ekologiska gårdar i ”Greppa Näringen”. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Sammanställa och regelbundet uppdatera befintliga kunskaper om bl.a. tillåtna specialgödselmedel. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Diskutera ytterligare förändringar av regelverket. *Ansvariga: Kontrollorganen och Jordbruksverket*

Fördjupad måldiskussion inom EU. *Ansvarig: Regeringen*

Vidareutveckla system med biogasrötning av vallgrödor. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

6.1.5 Trädgårdsnäringen

I avsnitt 5.3.6 tas trädgårdsprodukterna upp ur ett marknadsperspektiv. I detta avsnitt behandlas huvudsakligen de produktionstekniska hindren och förslag till hur dessa bör åtgärdas.

6.1.5.1 Växthusproduktion

För vissa kulturer är det osäkerhet kring odlingstekniken som dominerar, t.ex. vilka gödselmedel som kan användas i odlingen, medan det för andra är den ekonomiska osäkerheten. Ett gemensamt problem är dock den i stort sett obefintliga forskningen, vilket innebär att man fortfarande brottas med många problem och frågeställningar kring primärproduktionen. Eftersom dagens växthusodling är mycket energikrävande och högteknologisk finns en tveksamhet inför odlingsformen som sådan, utifrån ett ideologiskt perspektiv. Det räcker inte med att byta ut de konventionella gödsel- och bekämpningsmedlen mot ekologiska ersättningsmedel, och det råder viss osäkerhet i branschen om hur man egentligen vill att denna produktionsform ska utvecklas.

För att den ekologiska växthusodlingen ska öka krävs med andra ord forskning, framför allt kring växtnäringsförsörjning, hand i hand med en ideologisk diskussion om i vilken riktning odlingsformen bör utvecklas. Nästa steg är att bygga upp en mer omfattande rådgivning.

6.1.5.2 Frilandsodlade grönsaker

Det överskuggande problemet i många grönsakskulturer är den svaga lönsamheten. En allmän uppfattning bland framför allt primärproducenterna är att kommunikationen mellan odlarna är dålig och att det saknas tradition inom sektorn att samarbeta. I stället menar man att det handlar om att konkurrera ut varandra genom att pressa priserna. Gotland nämns emellertid

som ett län där man dock har lyckats etablera ett fruktbart samarbete mellan stora och små gårdar.

Omfattningen av den ekologiska produktionen av frilandsgroänsaker är väldigt olika mellan olika kulturer. Exempelvis ekologisk morotsodling utgör en relativt stor andel av den totala morotsodlingen i Sverige, medan t.ex. sallat är ett exempel på motsatsen. För flera kulturer är teknikutveckling för ogräsbekämpning och skörd avgörande för att fler odlare ska producera ekologiskt.

Rådgivningen utpekats som ett stort problemområde, framför allt för de kulturer som fortfarande utgör en marginell del av den totala produktionen. Framför allt påtalas behovet av specialiserad rådgivning, personer med expertkunskaper inom särskilda kulturer etc. Trädgårdsrådgivarna måste ges möjlighet att fördjupa sig inom en eller några kulturer för att de ska kunna erbjuda den rådgivning som odlarna efterfrågar. Rådgivningen bör inte enbart byggas upp med KULM-medel, med utgångspunkt i länsstyrelsernas egna prioriteringar, utan det skulle behövas en särskild satsning på trädgårdsrådgivning med en genomtänkt strategi för hela landet.

Det är viktigt att det inom rådgivarkåren finns utrymme för att stimulera odlarna att satsa på nischgrödor, vilket i många fall kan vara strategiskt ur ekonomisk synvinkel.

6.1.5.3 *Frukt och bär*

Den omfattande importen av ekologisk frukt kan kraftigt påverka efterfrågan på svensk ekologisk frukt. Det är svårt att producera frukt av lika hög kvalitet som den importerade, och därmed är konsumenternas efterfrågan en osäkerhetsfaktor för odlarna. I Sverige har man stora problem med skorv och lagerskadesvampar och av miljöskäl använder man t.ex. inte kopparspreparat som bekämpningsmedel annat än i undantagsfall, till skillnad från odlarna i en del andra länder som använder kopparspreparat mer eller mindre regelmässigt. Då den yrkesmässiga ekologiska fruktodlingen idag inskränker sig till några få odlare är erfarenheten av olika sorter etc. bland odlarna än så länge ytterst begränsad. Resistent sorter, odlingsteknik m.m. behöver utvecklas och utvärderas.

För att råda bot på den rådande situationen inom fruktodlingen behövs en bredare satsning på forskning (t.ex. deltagande forskning – se vidare avsnitt 6.6), försök och utveckling. Nästa steg blir att bygga upp en fungerande rådgivning.

Inom bärodlingen råder på samma sätt som inom fruktodlingen stor brist på kunskap och erfarenhet vad gäller möjliga odlingstekniska åtgärder. Detta leder till bristande lönsamhet, vilket utgör ett hinder för ytterligare omläggning. Inom odlingen av jordgubbar är det främst gråmögel och insekter man har problem med, men även ogräs framförs som ett stort problem.

6.1.5.4 *Sammanfattning av förslag*

Teknik- och metodutveckling är nödvändig inom hela sektorn. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

Ideologisk diskussion om ekologisk växthusodling. *Ansvarig: Näringen*

Ökat samarbete inom odlarkåren. *Ansvarig: Näringen och rådgivarna*

Kvalificerad rådgivning. *Ansvarig: Jordbruksverket och länsstyrelserna*

Satsning på forskning och utveckling, t.ex. deltagande forskning. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

6.1.6 Ekologiskt förökningsmaterial

6.1.6.1 Generella åtgärder

Enligt EU:s regler upphör möjligheten för medlemsstaterna att ge dispens från kravet på ekologiskt utsäde och vegetativt förökningsmaterial år 2004. Det åligger EU-kommissionen att utvärdera nuvarande dispensmöjlighet och före den 31 december 2002 föreslå eventuella förändringar i nuvarande regelverk, t.ex. förlängning av dispensmöjligheten för vissa grödor, vissa typer av förökningsmaterial eller för vissa områden inom EU.

Omställningen inom det ekologiska lantbruket från användning av konventionellt utsäde till ekologiskt utsäde är förknippad med en rad svårigheter. Arbetet med att kartlägga situationen och inventera möjligheterna till ökad odling av ekologiskt utsäde (framför allt spannmål) respektive att få en kraftigt ökad tillgång till ekologiskt utsäde genom import (framför allt för köksväxter) har tagit mycket resurser i anspråk för alla aktörer. Det finns fortfarande en rad olösta problem att brottas med, både vad gäller ökad odling och ökad import, såsom kvalitetsfrågor, tillgänglighet för lantbrukarna, pris, tillräckligt brett sortutbud o.s.v.

Med hjälp av fyra referensgrupper som etablerades 1998 samt regelbunden kontakt med utsädesföretagen, har Jordbruksverket fått aktuell information om tillgången på ekologiskt utsäde. Utifrån denna information har verket givit generella dispenser genom föreskrifter, som ändrats några gånger under säsongen för att anpassas till de faktiska förhållandena. Ytterligare åtgärder som syftar till att förenkla och effektivisera hanteringen av administrationen kring utsädesdispenserna kan behöva övervägas.

För att komma framåt i arbetet för att öka omfattningen av den ekologiska utsädesproduktionen krävs en satsning på utveckling av odlingsteknik och överlagring samt framtagande av tydligt informationsmaterial riktat till odlare och rådgivare. En fortsatt utveckling av biologiska betningsmedel och andra behandlingsmetoder kan vara helt avgörande för att man ska kunna få fram ett certifierat ekologiskt utsäde i tillräcklig mängd och av tillräckligt god kvalitet. Inom potatisodlingen är problemen med bladmögel/brunröta det dominerande hotet mot en inhemsk ekologisk utsädesproduktion. För köksväxter och andra grödor där utsädet i stor utsträckning är importerat, är man beroende av utvecklingen i de utsädesproducerande länderna.

Ett ökat internationellt erfarenhets- och kunskapsutbyte kan vara till stor hjälp i arbetet med att kartlägga situationen och komma fram till lösningar på de problem som fortfarande är olösta.

Problemen som är förknippade med ekologisk produktion av utsäde kan komma att kräva särskilda insatser för att man ska klara situationen fr.o.m. 2004. Ett förslag är att utarbeta en handlingsplan gröda för gröda. Det nordiska utsädesprojekt som startar under 2001 (se vidare avsnitt 3.1.10) skulle kunna ses som ett första steg i detta arbete.

6.1.6.2 Specifika problem inom potatisutsädesodlingen

Ett förslag som kommit fram i det utvecklingsarbete som hittills genomförts är inrättandet av reservat för utsädesproduktion, framförallt av potatis. Detta skulle kunna vara en lämplig åtgärd för att komma till rätta med skadegörarproblemen inom utsädesproduktionen. I den mån ett sådant reservat skulle innebära regler som inskränker den fria rörligheten av varor kräver detta godkännande på EU-nivå. Exempel på detta inom EU finns när det gäller potatis.

Den sundhetsmässiga effekten av den typen av reservat är dock tveksam. För att uppnå sådana effekter bör reglerna också omfatta krav på regelbundet byte av utsäde. Jordbruksverket finner emellertid för närvarande inte tillräckligt starka skäl för att närmare utreda nödvändigt lagstöd och de kontrollinsatser som skulle behövas för att övervaka efterlevnaden av sådana

bestämmelser. Insatserna bör istället inriktas på att stärka rådgivning och information om betydelsen av att använda friskt utsäde och regelbundet utsädesbyte.

6.1.6.3 Sammanfattning av förslag

Utveckling av odlingsteknik samt förbättrad teknik för överlagring. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

Rådgivning och information. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Ökat internationellt erfarenhetsutbyte. *Ansvarig: Jordbruksverket*

En särskild handlingsplan för ekologiskt utsäde. *Ansvarig: Jordbruksverket och näringen*

6.2 Åtgärder inom djurhållningen

Konkreta mål även för animalieprodukter är en viktig signal till producenter och marknad och kan öka motivationen för en ökad ekologisk djurhållning och en ökad produktion av ekologiska, animaliska livsmedel.

Arealbunden djurhållning är en av hörnstenarna i det ekologiska lantbruket och djurhållning och växtodling ska därför i så hög utsträckning som möjligt vara integrerade på gårdarna.

I Sverige har föreningen ekokött för åren 1998-2000 gjort sammanställningar av slaktresultat för ekologiskt uppfödda nötkreatur, lamm och svin. Resultaten visar att slaktresultatet förbättrats under åren för den ekologiska produktionen och att klassificeringsresultaten är jämförbara med den konventionella produktionens. Detta kan tolkas som tecken på att kunskapen om ekologisk djurhållning ökat bland producenterna.

Många konsumenter saknar idag kännedom om djurhållningen inom svenskt lantbruk och har svårt att förstå skillnaden mellan ekologisk och konventionell djurhållning. Samtidigt är högre välfärd för djuren ett ofta återkommande argument för att välja ekologiska livsmedel.

6.2.1 Gemensamt för alla djurslag

En grundläggande princip för djurhållning i ekologiskt lantbruk är att alla djur ska ha tillgång till utevistelse. Utevistelse är från de flesta synpunkter positivt för djuren men kan innebära risker för den omgivande miljön i form av kväveläckage och ammoniakemission om inte utevistelseytorna och systemen för utedrift utformas på rätt sätt.

6.2.1.1 Foder

En ekonomiskt konkurrenskraftig produktion av näringsrikt foder med hög kvalitet är ett av de grundläggande villkoren för utveckling av den ekologiska animalieproduktionen. Utvecklingsarbete vad gäller odlingssäkerhet, skörd och lagring av oljeväxter, baljväxter och rotfrukter är ett exempel på angelägna åtgärder. Krav på "GMO-frihet" och den ekologiska tanken om lokala kretslopp ökar intresset för "lokal" försörjning. Särskild uppmärksamhet bör riktas på produktionen av proteinfodermedel. Tillgången på tillåtna sojafodermedel begränsas av kravet på "GMO-frihet" och förbudet mot användning av fodermedel som framställts med hjälp av kemiska lösningsmedel. Framtida krav på 100 procent ekologiskt odlat foder ställer krav på kunskap om hur foderstater ska upprättas för att näringsförsörja djuren och ge produkter av hög kvalitet.

Trots principer om självförsörjning på gården och liknande är ändå det moderna ekologiska lantbruket beroende av foderindustrin och det som denna kan tillhandahålla i form av väl anpassade komplement till det hemodlade fodret för att skapa förutsättning för en effektiv och rationell produktion. Foderindustrins engagemang är därför viktigt för utvecklingen.

Spannmålskonservering och lagring med hjälp av propionsyra är ett annat område där EU:s förordning f.n. förhindrar användning av en teknik som tidigare varit accepterad i ekologisk produktion i Sverige och har stor betydelse på gårdar som inte har möjlighet att investera i en spannmålstork.

Satsning behövs på att bättre utnyttja det foder som kan produceras på gården och upprätta korrekta foderstater, samt på att öka odlingen av proteinfodermedel.

Ansvarig: Jordbruksverket

Foderindustrin behöver även i fortsättningen engagera sig i utvecklingen av fodermedel och eventuella tillsatser. *Ansvarig: Näringen*

Sverige bör agera för att EU tillåter propionsyra som konserveringsmedel för spannmål.

Ansvarig: Regeringen

6.2.1.2 Hälsfrågor

Forskare vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har jämfört hälsoläget i ekologiska och konventionella mjölkko- och slaktsvinsbesättningar. Vidare bedriver Svenska Djurhälsovården (SvDHV) ett utvecklingsarbete för att jämföra hälsoläget i ekologiska besättningar med dikor, grisar respektive får.

SLU:s och SvDHV:s studier av slaktstatistik och besiktningsfynd visade att ekologiskt uppfödda nötkreatur inte hade flera anmärkningar än konventionellt uppfödda. Mastitfrekvensen var något lägre för de ekologiska mjölkkoerna. Även andra undersökningar visar att kor i ekologisk produktion har en bättre juverhälsa. Ekologiskt uppfödda grisar hade mycket lägre frekvens lung- och luftrörslidanden men däremot högre frekvens ledinflammationer och spår efter parasitangrepp. För lamm var parasitförekomsten hög i vissa ekologiska besättningar.

I vissa avseenden kan alltså ekologisk djurhållning vara gynnsam ur djurhälsosynpunkt, i andra avseenden finns fortfarande brister. Bristerna är uppmärksammade inom rådgivning och försöksverksamhet.

Globaliseringen med ökade kontakter medför ett ökat smittryck på all djurhållning. Den ekologiska djurhållningen med ökad utedrift av djur medför dessutom en ökad risk för parasitangrepp och för smitta från miljön, t.ex. från vilda djur som kan fungera som reservoar för vissa smittämnen. Kretsloppsgödslat foder kan också medföra en ökad smittrisk om inte bioavfallet genomgått en adekvat hygienbehandling.

Av djurskyddsskäl, men även av livsmedelshygieniska skäl, är det viktigt att hålla infektionssjukdomarna på en låg nivå. För att upprätthålla ett gott hälsoläge och hålla medicinförbrukning nere kräver ekologisk djurhållning djur med god motståndskraft mot infektioner och djurägare med ett aktivt smittskyddstänkande. Motståndskraften kan vara genetisk och/eller utvecklad under uppfödningen.

När ett djur drabbas av sjukdom eller skada ska det skyndsamt behandlas på ett adekvat sätt. Regeln om att djur i ekologisk produktion hellre ska behandlas med homeopatiska preparat än med konventionella mediciner har skapat debatt om behandlingsmetoder och en oro för att sjuka djur ej kommer att behandlas på ett effektivt sätt. EU-förordningens formulering innebär inget hinder för behandling av djur med konventionella mediciner ("kemisk-syntetiskt framställda allopatiska veterinärmedicinska läkemedel eller antibiotika"). Det får aldrig råda någon tveksamhet om att sjuka djur skyndsamt ska behandlas.

Svenska Djurhälsovården har i projektform arbetat med djurhälsoprogram för grisar, får och slaktnöt som gett erfarenheter av hur hälsokontrollprogram för ekologisk djurhållning bör utformas. Ett obligatoriskt deltagande i hälsokontrollprogram för ekologiska besättningar skulle öka säkerheten vad avser djurens välbefinnande och öka förtroendet för ekologisk djurhållning. Jordbruksverket har i anslagsframställningen föreslagit att 1 miljon kr avsätts för ett hälsokontrollprogram för ekologisk produktion.

De hygieniska riskerna vid användning av kretsloppsgödsel behöver utredas. *Ansvarig: Statens Veterinärmedicinska Anstalt*

Inom rådgivningen bör djurskyddet vid behandling av sjuka djur betonas starkt och ofta. *Ansvariga: Ekologiska rådgivare och kontrollorganen*

Inom rådgivningen bör god kunskap om parasiternas biologi och hur skadliga angrepp kan förebyggas med hjälp av betesrotation och betesplanering vidareförmedlas till djurhållarna. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Djurhälsovårdsorganisationer bör beredas möjlighet att arbeta med förebyggande åtgärder inom ekologisk djurhållning. *Ansvarig: Regeringen och näringen*

Ekologiska producenter bör stimuleras till att delta i någon form av hälsokontrollprogram. *Ansvarig: Kontrollorganen*

6.2.1.3 Slakterier

Enligt EU:s förordning om ekologisk produktion ska djuren under tiden fram till och vid slakten behandlas på sådant sätt att deras stress reduceras till ett minimum. Stress och obehag för djuren i samband med transport till slakt och vid slakt skulle kunna undvikas om slakten i stället skedde vid gården, t.ex. i ett mobilt slakteri. Denna metod tillämpas i dag endast för slakt av ren. Möjligheten att använda mobila slakterier även för andra djurslag utreds för närvarande av en särskild utredare. Förenklade möjligheter att använda mobila slakterier för ekologisk slakt skulle kunna intressera flera uppfödare att övergå till ekologisk produktion och även öka andelen ekologiskt uppfödda djur som slaktas i certifierat slakteri. Det skulle också kunna öka konsumenternas förtroende för aktuell produktion och djurhållning.

Möjligheten att tillämpa gårdsnära slakt i ekologisk produktion bör tas upp i den pågående utredningen. *Ansvarig: Regeringen*

6.2.2 Nötkreatur

Enligt EU:s förordning får endast vitaminer av naturligt ursprung användas till idisslare. Syntetiska vitaminer tillåts ej. Detta har visat sig vara svårt att uppfylla, bl.a. beroende på brist på kunskap om vitamininnehållet i det hemmaproducerade fodret samt hur vitaminerna påverkas av hanteringen vid skörd och lagring.

Det är också angeläget att finna vitaminrika råvaror som kan ersätta de kemiskt syntetiska vitaminer som för närvarande används i färdigfoder och koncentrat. Foderindustrins engagemang är även i denna fråga av avgörande betydelse.

Ekologisk mjölk drabbas oftare än annan mjölk av kvalitetsanmärkningen ”smakfel”. Orsaken är oklar, men utfodringen förmodas ha betydelse.

Nötkreaturens utevistelse under tiden före och efter betesperioden kan bli en knäckfråga på sikt då detta blir en allt svårare sak att klara när besättningsstorleken ökar. Ska stora rastgårdar bli lösningen eller kommer vi att se någon annan modell? Djurhållningens utformning sett i relation till ammoniakavgång och påverkan på den yttre miljön får här betydelse. En fråga att ta ställning till är om betesgång under betesperioden (2-4 månader per

år beroende var i landet gården ligger) och hållande i lösdrift inomhus resten av året är förenligt med principerna för ekologisk djurhållning.

Ett utvecklingsarbete pågår för att skapa erfarenhet om hur regelbunden rastning av uppbundna mjölkkor kan genomföras. Rastningen innebär att korna under stallperioden mer eller mindre ofta får möjlighet att gå lösa under en viss tid.

Grupphållning av kalvar under mjölkperioden medför stora fördelar för kalvarnas naturliga beteenden, men infektionstrycket kan lätt bli för högt om grupperna är stora och kalvar sätts in i gruppen kontinuerligt.

Många tjurkalvar av kötttras kastreras för att underlätta betesgången under deras andra levnadsår. Speciellt vid tillgång till grovfoder med högt näringsinnehåll blir dessa djur lätt för feta vid fri tillgång till grovfoder med dålig klassificering som följd.

I den ekologiska mjölkko- och dikoproduktionen finns en potential av kalvar för ekologisk köttproduktion. En förhållandevis stor andel av dessa kalvar når aldrig marknaden som ekologiskt kött av olika anledningar. En anledning är svårigheter att förmedla kalvarna till en ekologisk uppfödare.

I 5.2.2 beskrivs orsaker till att inte alla ekologiskt producerade slaktkroppar av nöt och får når marknaden som certifierade.

Försöksverksamhet behövs om vitamininnehåll i grovfoder. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Vitaminrika råvaror som alternativ till syntetiska vitaminer måste tas fram på marknaden. *Ansvarig: Näringen*

Orsakerna till den höga frekvensen smakfel i ekologisk mjölk bör utredas. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Tillämpningen av gällande regler för rastning och frigång bör klarläggas. *Ansvariga: Jordbruksverket och kontrollorganen*

Kötttraskalvars förbrukning av vallfoder av olika kvalitet vid fri tillgång behöver dokumenteras. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Förmedling av ekologiska kalvar till ekologisk uppfödning bör underlättas. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Fortsatt rådgivning till producenter behövs i syfte att öka andelen slaktkroppar med efterfrågad klassning och därmed certifiering. *Ansvarig: Jordbruksverket*

6.2.3 Får

Det största hindret för den ekologiska fårskötselns utveckling är och har varit svårigheten att undvika skadliga parasitangrepp med andra metoder än att använda avmaskningsmedel. Ett omfattande utvecklingsarbete pågår dock på detta område. Svenska Djurhälsovården ansvarar bl.a. för ett flertal projekt som genomförs i nära samarbete med fårägarna. Mycket kunskap av stort värde för att bedriva en väl fungerande ekologisk fårskötsel kommer fram i detta arbete. Fårhälsovården är en naturlig kanal att föra denna kunskap vidare till alla producenter, redan omlagda såväl som de som kommer att läggas om. God rådgivning av hög kvalitet är av mycket stor betydelse för utvecklingen. En stor variation i standard och uppfyllande av de högt ställda mål på en god djurhållning och djuromsorg som gäller i den ekologiska produktionen har dock noterats vilket ytterligare stärker behovet av kompetensuppbyggnad såväl hos producenter som hos andra aktörer inom näringen.

Fortsatt forskning och rådgivning om åtgärder för att undvika parasiter.

Ansvarig: Jordbruksverket

Fortsatt rådgivning behövs till producenter i syfte att öka andelen slaktkroppar med efterfrågad klassning och därmed certifiering. *Ansvarig: Jordbruksverket*

6.2.4 Grisar

Regeringen har inte specificerat något mål för ekologisk grisproduktion, men denna produktion är ändå viktig att beakta i strävan att öka den ekologiska produktionen. Ökad tillförsel av ekologiska slaktsvin är viktig för marknaden, dels för direkt konsumtion som griskött, dels som ett nödvändigt komplement till nötkött inom charkindustrin. Med nuvarande utformning av miljöstöden är det mycket svårare att ekonomiskt motivera en omläggning än inom till exempel nötköttsproduktionen.

Inhysningen av svin i ekologisk produktion skiljer sig avsevärt från den konventionella produktionsformen. Möjligheter till utevistelse och att kunna böka är exempel på anpassningar i djurens närmiljö som krävs för att deras specifika behov ska tillgodoses. Enligt KRAV:s regler ska grisar dessutom ha tillgång till bete. Utevistelse innebär, vid sidan av de stora positiva värdena för djuren, risker för smitta av parasiter och bakterier i jorden och smitta från vilda djur. Foderrester utomhus innebär en stor risk för smitta eftersom de lockar vilda djur, främst fåglar. Grisarnas utevistelse medför också risker för växtnäringsläckage om utevistelseytorna inte är rätt utformade och utnyttjas på rätt sätt.

Grisarnas bökbehov ska tillfredsställas även under vinterperioden.

Kunskap behövs om lämplig betesrotation, utformning av utfodringsystem, lämplig inhysning, utevistelseytornas utformning och användning samt behov av material för bökning. *Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)*

6.2.5 Fjäderfä

Värphöns och matfågel i ekologisk produktion ska ha tillgång till utevistelse under betesperioden. Utevistelseytorna måste ha ett sådant utförande att djuren vill utnyttja dem. De ska vidare användas på ett sätt, som är positivt för djurens välbefinnande och som inte inverkar menligt på miljön. Mobila system ger flexibilitet och möjligheter att bryta smittvägar.

EU:s regler innehåller många detaljkrav med svag vetenskaplig underbyggnad, t.ex. storlek på utgångsöppningar för djuren. Här kan ett utvecklingsarbete behövas för att komma fram till vad som egentligen är ändamålsenligt för den ekologiska produktionsformen.

Kunskapen om hur lämpliga, väl utformade utevistelseytor för fjäderfä ska se ut och utnyttjas behöver öka. Storlek på yta satt i relation till möjlighet till byte av fällor och ny mark behöver studeras. *Ansvarig: Jordbruksverket och kontrollorganen*

Möjligheten till och effektiviteten i metoderna för sanering av mark i närheten av fjäderfästallar behöver studeras. *Ansvarig: Jordbruksverket*

De olika detaljkraven i EU:s regelverk behöver studeras i försök eller klarläggas via diskussioner inom den ekologiska rörelsen. *Ansvarig: Jordbruksverket*

6.2.5.1 Värphöns

En diskussion pågår om vilket djurmaterial som kan vara mest lämpat för ekologisk äggproduktion. Flera av de svårigheter som den ekologiska äggproduktionen brottas med

anses kunna lösas med ett djurmateriel som är anpassat till den ekologiska produktionsformen med bl.a. krav på foder utan syntetiska aminosyror och animaliska råvaror (utom fisk och mjölkprodukter). Vad som beror på djurmateriel och vad som beror på unghönsuppfödning och skötsel behöver utredas mer. "Svenskhönans" plats i systemet studeras i ett nystartat försök vid SLU. "Svenskhönan" är en värphönslinje som under lång tid selekterats för goda äggproduktionssegenskaper på foder och miljöförhållanden enligt ekologiska regler.

Andra hinder för en ökning av produktionen är oklara regler om t.ex. antal höns per byggnad och om metodiken vid unghönsuppfödning. Utevistelsen kan ibland innebära speciella hälsoproblem orsakade av parasiter och olika bakterier.

"Svenskhönans" lämplighet bör klargöras. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Metoder för att minska hälsoriskerna för djuren vid utevistelse bör utarbetas.

Ansvarig: Jordbruksverket

Tillämpningen av gällande regler för byggnader bör klargöras.

Ansvarig: Jordbruksverket och kontrollorganen

6.2.5.2 Matfågel

För slaktkycklingar har den ekologiska produktionen mer eller mindre startat om från början. Detta är orsakat av EU:s regler med krav på att använda långsamväxande raser eller tillämpa en lägsta slaktålder på 81 dagar. Det djurmateriel som används i den konventionella slaktkycklingproduktionen passar inte in i en produktion efter dessa regler och ett annat djurmateriel behövs därför. Sådant materiel används redan eller är under utveckling i flera EU-länder. Detta nya djurmateriel är också bättre anpassat till en produktion med utevistelse. Eftersom det handlar om "nya" djur så finns det ett behov av att ta fram kunskap och skaffa erfarenhet om hur dessa djur ska födas upp och skötas. Förädling och marknad kan också behöva anpassas till att ta emot den färdiga produkten, som är väsentligt annorlunda än dagens snabbväxande kycklingar

Smittskyddsfrågorna i ekologisk produktion med mycket utevistelse är viktiga att beakta i forskningen. Det gäller framför allt problem med campylobakter, salmonella och olika slags parasiter. Eko-kyckling måste kunna produceras och konsumeras utan hälsorisker för vare sig djur eller konsumenter.

Förutom slaktkyckling kan kalkon, anka, gås och struts bli intressanta alternativ för produktion av ekologiskt fågelkött. Denna produktion är idag av mycket blygsam omfattning.

Producenter, konsumenter och förädlingsindustri bör informeras om den "nya" kycklingen.

Ansvariga: Jordbruksverket, Konsumentverket och näringen

Metoder för att minska hälsoriskerna för djuren vid utevistelse bör utarbetas. *Ansvarig: Jordbruksverket*

Slaktmetoder för att undvika att slaktprodukten smittas av campylobakter bör utvecklas.

Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)

6.2.6 Hästar

EU:s regelverk för ekologisk produktion omfattar hästar. De svenska kontrollorganen har däremot inga egna regler för ekologisk hästhållning. Ett visst intresse kan dock märkas från anläggningar med hästar om att få bli certifierade. Syftet kan vara ett önskemål om att hela gården ska vara ekologisk, en slags kvalitetsstämpel. Ekologisk hästgödsel skulle behövas i den ekologiska champinjonodling, som inom kort kan bli utslagen i Sverige på grund av brist

på substrat. Uppfödning av hästar för slakt har ytterst liten omfattning i Sverige, varför certifiering i syfte att producera ekologiskt kött inte är aktuell.

Under förutsättning att intresse finns inom näringen bör regler för ekologisk hästhållning utarbetas. *Ansvariga: Kontrollorganen*

6.3 Åtgärder inom biodlingen

De nya EU-reglerna för ekologisk djurhållning innebär en skärpning för den ekologiska biodlingen jämfört med tidigare KRAV-regler. Numera finns bland annat regler för bigårdens läge, biodlingsmetoder och egenskaper hos bikupor och material som används vid biodling. Reglerna innefattar även bestämmelser kring skattning av honung samt bland annat driv- och vinterfordring.

Under år 2000 var ca 60 biodlare anslutna till KRAV. De flesta biodlingarna bedrivs i mindre skala men det finns även några få biodlare som har mellan 50 och 100 bisamhällen. Det totala antalet samhällen i ekologisk produktion uppgick under år 2000 till ca 1800 bisamhällen.

En viss produktion av ekologiskt vax förekommer vilket till största delen används inom näringen. Efterfrågan på ekologiskt vax är större än tillgången.

EU:s regler för ekologisk biodling kan behöva ses över, då de av vissa aktörer upplevs som onödigt detaljerade. Behovet av förändringar i regelverket bör dock studeras närmare innan konkreta förslag kan presenteras.

En viktig förutsättning för att den ekologiska honungsproduktionen ska kunna öka är att ekologiskt socker finns tillgängligt till ett rimligt pris för vinterutfodringen.

EU:s regler kan behöva revideras. *Ansvarig: Regeringen*

Ekologiskt socker måste finnas tillgängligt till ett rimligt pris för vinterutfodringen. *Ansvarig: Näringen/Danisco*

Den utredning av biodlingsnäringens förutsättningar som Jordbruksverket nyligen har presenterat (Jordbruksverkets rapport 2001:2) innehåller förslag till åtgärder som även gynnar ekologiska biodlare.

6.4 Åtgärder inom svampodlingen

Enligt EU:s regelverk måste minst 75 procent av odlingssubstratet för svamp vara ekologiskt producerat från och med december 2001. I champinjonodling består substratet huvudsakligen av hästgödsel, hönskötsgödsel och vetealm. Ekologisk hästgödsel finns inte att tillgå och ekologisk champinjonodling kommer enligt näringen att upphöra i Sverige om inget alternativ kan tillåtas. Övergångsperioden för regeln, som går ut den 1 december 2001, kan enligt EU:s beslut komma att ses över

Förutsättningarna för produktion av ekologisk svamp bör lämpligen utredas av näringen, KRAV och berörda myndigheter under hösten 2001. *Ansvarig: Näringen*

6.5 Åtgärder inom rådgivningen

Med utgångspunkt från vad som sagts om rådgivningen i kapitel 3 och 4 och de förslag till åtgärder som nämnts i tidigare avsnitt i detta kapitel föreslås en rad åtgärder.

6.5.1 Jordbruksverkets samordnande roll

Sedan 2001 har länsstyrelserna medgett stor frihet att omfördela rådgivningsmedel mellan de olika miljörådgivningsprogrammen (ekologiskt lantbruk, konventionell miljörådgivning om

växtskydd och växtnäring samt rådgivning om biologisk mångfald). Detta bör följas upp så att det inte innebär en alltför ryckig finansiering till något av ämnesområdena.

Av rådgivarinventeringen framgår att varken omläggnings- eller produktionsrådgivning idag är helt rikstäckande. Här bör Jordbruksverket med personella och ekonomiska resurser påverka så att det finns kvalificerad rådgivning som täcker behovet i olika områden. Vid nyrekrytering av rådgivare bör kraven skärpas på högskoleutbildning inom området ekologiskt lantbruk. Jordbruksverket bör också medverka till kontinuerlig kompetenshöjning av rådgivarna (FoU, faktasamling, fortbildning). Varje län kommer troligen inte att ha resurser som täcker alla produktionsgrenar. Därför blir det allt viktigare med regional samverkan mellan länen och att eventuella hinder kopplade till administrationen av KULM-medel undanröjs.

6.5.2 Prioriteringar inom den ekologiska rådgivningen

Inom ramen för KULM-medlen bör rådgivning och utbildning inför och under omläggningen prioriteras. Erfarna ekologiska lantbrukare som hjälper gårdar under omläggning (s.k. fadderverksamhet) bör även i fortsättningen kunna täckas av KULM-medel.

Fördjupad produktionsrådgivning kan stöttas genom att rådgivarna får möjlighet att bibehålla och utveckla sin kompetens (FoU, faktasamling, fortbildning). Till omlagda gårdar bör fördjupningskurser samt studiecirkel och erfarenhetsutbytesgrupper ges prioritet vid statlig medelstildelning. Statligt finansierad enskild rådgivning bör i första hand ges till lantbruk inför och under omläggning. Enskild rådgivning till omlagda gårdar bör successivt övergå i självfinansiering. Möjligen bör även en fast basfinansiering ges för delar av tjänster inom enstaka specialområden där antalet rådgivare är begränsat och där därmed vikten av att behålla kompetens är särskilt stor.

Inom små produktionsgrenar (t.ex. fältmässig grönsaksodling och fjäderfä) bör det underlättas för specialister att arbeta över flera län. För sådan verksamhet bör centrala medel avsättas. Någon form av statligt stöd bör också finnas för att kompensera för stora reskostnader vid rådgivning inom specialområden där reskostnaden annars blir en orimligt hög kostnad.

För några produktionsgrenar, t.ex. frukt, saknas tillräcklig kunskap för att möjliggöra en kommersialiserad produktionsrådgivning. För sådana områden är det viktigt att ett begränsat antal rådgivare i landet ges ekonomisk möjlighet att tillsammans med odlare och forskare vidareutveckla produktionsgrenen, t.ex. genom deltagande forskning (se vidare 6.6).

6.5.3 Sammanfattning

Jordbruksverket bedömer att med hårdare prioriteringar i anslagsfördelning av statliga rådgivningsmedel om ekologiskt lantbruk bör nivån för tidigare anslag om 40-45 miljoner kr per år inte utgöra någon begränsning för att uppnå 20-procentsmålet. Jordbruksverket föreslår följande prioriteringar inom ramen för statliga medel: (*Ansvarig: Jordbruksverket*)

- Utbildning och rådgivning inför och under omläggningsperioden.
- Till omlagda gårdar bör fördjupningskurser, studiecirkel och erfarenhetsgrupper prioriteras. Individuell rådgivning till omlagda gårdar bör vid brist på medel slussas över till självfinansiering. Dock behövs viss subventionering till rådgivare inom ”smala” produktionsgrenar.
- Uppdatering, förbättring och viss nyproduktion av rådgivningsmaterial. Utveckling och förbättring av rådgivningsverktyg t.ex. i form av dataprogram, OH-material o dyl. Fortbildning till rådgivare.

Övriga åtgärder:

Skärpta krav på högskoleutbildning inom ekologiskt lantbruk vid nyrekrytering av rådgivare. *Ansvarig: Länsstyrelserna och andra arbetsgivare för ekologiska rådgivare*

Ökad regional samverkan mellan länen för att erbjuda heltäckande produktionsrådgivning i hela landet. *Ansvarig: Jordbruksverket och länsstyrelserna*

Öka möjligheterna för rådgivare inom specialområden med bristande kunskapsunderlag för traditionell rådgivning att tillsammans med odlare och forskare vidareutveckla produktionsgrenen, t.ex. genom deltagande forskning. *Ansvarig: Jordbruksverket*

6.6 Åtgärder inom forskning, försök och utveckling

Det ekonomiska utrymmet för tillämpad forskning har minskat inom lantbrukssektorn. Det innebär att det har blivit allt svårare att få genomföra projekt som är angelägna för att lösa de problem som den ekologiska produktionen brottas med.

Behovet av rådgivning till presumtiva, nyblivna och etablerade ekologiska producenter har behandlats i avsnittet ovan. Ett allt mer uppmärksammat problem den senaste tiden är det faktum att kunskapsunderlaget för rådgivare inte växer i takt med det ökande behovet av kvalificerad rådgivning.

Principerna och rutinerna för fördelning av forskningsanslag bör ses över så att man öppnar för större, mer långsiktiga forskningsprojekt

Att i ökad utsträckning använda metodiken deltagande forskning (eller forskningsinriktad aktörssamverkan) skulle kunna innebära en förnyelse av såväl forskningen som rådgivningen. I deltagande lantbruksforskning samarbetar forskare, rådgivare och odlare/lantbrukare i grupp kring ett gemensamt intresseområde. Arbetet innebär för lantbrukaren en effektiv inläring av nya fakta samt att forskningsresultaten omsätts i praktiken med direkt verkan. För forskaren innebär det att frågeställningarna automatiskt får en förankring i det ekologiska lantbrukets verklighet.

6.6.1 Forskningsmedel

I tidigare avsnitt har behovet av forskning påtalats inom många olika områden. Jordbruksverkets förslag under denna rubrik bör därför ses som ett försök till att sammanfatta läget och lyfta fram några viktiga exempel.

6.6.1.1 Primärproduktionen

I den fortsatta utvecklingen av ekologisk produktion/uthålligt lantbruk måste lantbruksforskningen fokusera på

- möjligheter till minskad användning av fossil energi
- ökade kunskaper om omsättning av organiskt material
- biologisk bekämpning av skadegörare speciellt metoder mot utsädesburna sjukdomar
- resistensförädling och förädling av sorter med god konkurrensförmåga mot ogräs och god uppslutningsförmåga av växtnäringsämnen
- självförsörjning av foder på gårdsnivå eller lokal/regional nivå
- säkrare förebyggande åtgärder mot parasiter
- nya uppfödningformer där djurens möjlighet till naturligt beteende i ännu högre grad beaktas.

Jordbruksverket menar att de närmaste årens forskningssatsningar kan genomföras med utgångspunkt i det ramprogram som Centrum för uthålligt lantbruk (CUL) har tagit fram och publicerat under år 2000. Detta gäller även de prioriteringar som CUL har föreslagit i bilagan till ramprogrammet. Det är också viktigt att arbetet med att fördela forskningsmedel förankras i näringen.

Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)

6.6.1.2 Förädlingsledet

Vid ekologisk produktion kan det uppkomma specifika problem genom annorlunda produktionstekniker. Det kan gälla mikrobiologiska eller toxikologiska problem som kan uppstå under primärproduktionen, hanteringen och vid förädlingen av produkterna. De insatsmedel som får användas i det ekologiska jordbruket är annorlunda och de tekniker, processhjälpmedel och tillsatser som får användas vid förädling är mycket begränsade jämfört med konventionell förädling. Därför behövs destinerade medel för forskning för att erhålla kunskap om alternativa tekniker för lagring, hantering och vidareförädling för att erhålla säkra ekologiska produkter.

Några exempel på angelägna forskningsuppgifter som berör förädling av ekologiska livsmedel är alternativ till nitrit i charkprodukter samt utveckling av bakningsteknik som gör det möjligt att sänka bageriernas krav på hög proteinhalt i vete. Det sistnämnda exemplet skulle i förlängningen kunna innebära positiva miljöeffekter med avseende på kväveläckaget.

Jordbruksverket betonar vikten av att det bedrivs forskning inom området ekologisk livsmedelsförädling, bl.a. mot bakgrund av att efterfrågan på förädlade livsmedel generellt sett ökar i samhället.

Ansvarig: Det nya samrådsorganet (se avsnitt 6.6.4)

6.6.2 Jordbruksverkets medel för försök och utveckling

För att Jordbruksverket ska kunna ta ansvar för genomförande av de olika miljöprogram som fastställts i syfte att nå de uppsatta miljömålen är det nödvändigt att med korta beslutsvägar kunna genomföra projekt som ger erforderlig kunskap för aktuella problemställningar.

I samband med budgetunderlaget för åren 2002-2004 har Jordbruksverket under hösten 2000 begärt en ökning av anslaget för försöks- och utvecklingsprojekt, som utöver området ekologisk produktion omfattar åtgärdsprogrammen för minskade växtnäringsförluster, bevarande av biologisk mångfald, uppföljning och utvärdering av CAP, funktionstestverksamheten samt internationellt standardiseringsarbete. Denna begäran ska ses mot ett minskat utrymme för FoU-verksamhet till följd av den omfördelning av medel inom anslaget som skett till en nyinrättad utvecklingsfond för trädgårdsnäringen, och att de sedan tidigare särskilt anvisade reservationsmedlen är begränsade t.o.m. 2001. Ett annat motiv för en höjning av anslaget är att Jordbruksverket ser ett behov av ökad verksamhet inom vissa områden för att de uppsatta miljömålen ska kunna nås.

Jordbruksverket har hittills bedömt att det för FoU-verksamhet inom området ekologisk produktion föreligger ett i stort sett oförändrat behov av medel, dvs. ca 13 miljoner kr per år. Ambitionen för programmet att minska växtnäringsförlusterna bör däremot – enligt Jordbruksverkets bedömning – höjas betydligt för att man ska kunna nå målen. Den ekologiska produktionen bör kunna dra nytta av en stor del det försöks- och utvecklingsarbete som bedrivs inom ramen för detta program.

I takt med kompetensuppbyggnad inom tillämpad FoU och ökade krav på såväl större omlagda arealer som ökad omläggning av djurhållningen behövs förstärkningar av anslaget till FoU inom ekologisk produktion. Förslagsvis bör anslaget höjas med 4 miljoner kr per år tills man når en nivå motsvarande 25-30 miljoner kr per år.

Ansvarig: Regeringen/Jordbruksverket

6.6.3 Trädgårdsnäringsfonden och övriga forskningsfinansiärer

Den nyligen inrättade trädgårdsnäringsfonden ska fördela 5 miljoner kr årligen för att utveckla trädgårdssektorn i Sverige. Ett särskilt beredningsorgan under SLF ska hantera dessa medel, och enligt uppgift finns ännu inte några planer på att öronmärka en viss del av dessa medel för ekologisk produktion. Enligt vad verket erfar har man heller inte för avsikt att göra några ramar för fördelning av medel inom olika grenar (frilandsgrönsaker, växthus, frukt o.s.v.) utan man tänker utgå från att det finns en pott som alla kan söka från.

Jordbruksverket förespråkar att en viss del av medlen inom trädgårdsnäringsfonden öronmärks till projekt inom ekologisk produktion, men hänvisning till 20-procentsmålet.

Jordbruksverket menar också att andra forskningsfinansiärer bör överväga att prioritera projekt inom ekologisk produktion, antingen genom öronmärkning eller på annat sätt, mot bakgrund av dels 20-procentsmålet men också att sådan forskning och utveckling både i ett lång- och kortsiktigt perspektiv kommer hela lantbrukarkåren till gagn.

Ansvariga: Trädgårdsnäringsfonden respektive andra forskningsfinansiärer

6.6.4 Samrådsorgan

De myndigheter som fördelar medel till forskning, försök och utvecklingsprojekt bör inrätta ett samrådsorgan, bl.a. i syfte att åstadkomma en bra balans mellan långsiktiga projekt och strategiska, mer kortsiktiga projekt. Det är viktigt att på detta sätt öka insynen i varandras fördelningsstrategier, utbyta erfarenheter och diskutera olika åsikter om vad som bör prioriteras. I detta råd bör ingå representanter för relevanta forskningsråd, forskningsstiftelser och myndigheter samt för representanter för primärproduktionen och förädlingsindustrin.

Ansvarig: CUL

6.7 Marknadsstödjande åtgärder

Det är av avgörande betydelse för utvecklingen av den ekologiska sektorn att marknadsaktörerna kan fortsätta stöttas på olika sätt. Utan statligt finansierade marknadsstödjande åtgärder är risken mycket stor att utvecklingen blir väldigt ojämn i olika branscher och olika regioner, vilket resulterar i ett ojämnt och fluktuerande sortiment i konsumentledet. Marknaden för ekologiska produkter utvecklas och förändras snabbt och det är därför oklokt att specificera åtgärderna i aktionsplanen. Denna prioritering bör istället göras i ett senare skede. En förutsättning för att bibehålla konsumenternas intresse för de ekologiska livsmedlen är att de regelbundet finns tillgängliga i de vanliga butikskedjorna. Så som tidigare har sagts är konsumenternas efterfrågan avgörande för om målen kan nås.

Jordbruksverkets anslag för marknadsstödjande åtgärder bör förstärkas. Jordbruksverket föreslår en höjning av anslaget till 5 miljoner kr per år. Detta har redan framförts som ett preliminärt förslag i budgetunderlaget för perioden 2002-2004. Senast under år 2003 bör det göras en utvärdering och översyn av behoven av medel marknadsstödjande åtgärder. Den samordningsgrupp som föreslås i avsnitt 6.9 bör kunna fylla en viktig funktion för detta ändamål. *Ansvarig: Regeringen*

Anslaget föreslås finansieras på samma sätt som idag och bör användas till marknadsprojekt av olika slag, och inte - som i dag - delas upp på dels konsumentinformation och dels marknadsprojekt. Jordbruksverket föreslår en ny finansieringsform för information till konsumenter – se nästa avsnitt.

Det bör även i fortsättningen vara marknadsaktörerna själva som bedriver projekten, för vilka medel ska kunna sökas från Jordbruksverket. Som exempel på angelägna marknadsstödjande åtgärder kan nämnas:

- Marknadskoordineringsprojekt som syftar till att få varuflödeskedjan att fungera. Precis som det finns ekologiska rådgivare i primärproduktionen behövs det ekologiska marknadskoordinatorer för att länka ihop råvaror/förädlare och säljare/köpare.
- Uppbyggnad av försäljningsringar, utveckla abonnemang av ekologiska livsmedel etc. Viktigt att stödja den innovationskraft som finns på det lokala/regionala planet.
- Medel för att utveckla en råvarubörs för främst färskvaror, t.ex. på nätet, för befintliga aktörer, inom den ekologiska produktionen
- Utbildning samt rådgivning och konsultation till förädlingsföretag som vill satsa på ekologisk produktion.

En intern åtgärd inom Jordbruksverket kan vara att utnyttja de redan etablerade marknadsråden för information och diskussion kring marknaden för ekologiska produkter.

Ansvarig: Jordbruksverket

6.8 Åtgärder riktade mot konsumenterna

6.8.1 Ökat anslag till konsumentinformation

I syfte att uppnå en stabil och långsiktig efterfrågan på ekologiska produkter behöver man satsa mer än tidigare på konsumentinformation. Dagens konsumenter översköljs dagligen av olika budskap beträffande maten. För att konsumenterna själva ska kunna göra ett aktivt val av ekologiska produkter krävs god kunskap om och insikt i livsmedelskedjan, så som den ser ut idag.

Det skulle behöva göras en inventering av konsumenternas kunskaper om ekologiskt producerade livsmedel. Konsumentverket bör vara den mest lämpliga myndigheten att utföra en sådan inventering. Detta material bör sedan kunna användas som underlag för en bred och långsiktig satsning på information till olika konsumentgrupper, inte minst riktad information till exempelvis större invandrargrupper (dvs. information på olika språk), anpassad information till barn och ungdomar (i vanlig skolundervisning men också inom ramen för utbildningar med anknytning till livsmedelskedjan, t.ex. restaurangskolor) samt exempelvis utbildning av företag inom detaljhandeln. Informationsarbetet bör bedrivas på ett sådant sätt att konsumenterna får en klar och nyanserad bild av dagens konventionella jordbruk och livsmedelsindustri, och att man med det som utgångspunkt beskriver de ekologiska produkternas mervärden, framför allt i fråga om miljö och djuretik.

Jordbruksverket föreslår att ytterligare 5 miljoner kr per år (dvs. totalt 10 miljoner kr per år) under perioden 2002-2005 avsätts för informationsinsatser som syftar till att stärka konsumenternas kunskaper om och förtroende för de ekologiska produkterna. Dessa medel kan finansieras genom det anslag på 20 miljoner kr per år som Jordbruksdepartementet disponerar från Statsbudgetens anslag 43:16 Åtgärder på livsmedelsområdet. Arbetet bör huvudsakligen utföras av marknadsaktörerna själva men kan också utföras av konsumentorganisationer. Konsumentverket har ställt sig positiv till att administrera medlen till detta.

Ansvarig: Regeringen/Konsumentverket

Några exempel på verksamheter som bör kunna stödjas är:

- Löpande informationsverksamhet om vad KRAVs och Demeters märken står för
- Skolmatsprojekt
- Riktade informationsinsatser, t.ex. till grossistledet för att luckra upp en av de flaskhalsar som finns idag i varuflödeskedjan.
- Projekt som syftar till ökad upphandling av ekologiska livsmedel för storhushåll/restauranger inom såväl offentliga som privata sektorn.
- Utbildning av butikspersonal

6.8.2 Tänkbar finansieringsform för ev. ytterligare åtgärder

Inom EU har det tidigare funnits en rad olika marknadsföringsstöd för livsmedelsprodukter som producerats inom EU. Genom rådets förordning (EG) nr 2826/2000 om informationskampanjer och säljfrämjande åtgärder för jordbruksprodukter på den inre marknaden har man sammanfört alla dessa säljfrämjande åtgärder till ett och samma system. Arbetet pågår för närvarande inom kommissionen med att ta fram en tillämpningsförordning, varför stödsystemet ännu inte har kommit i gång. Ett exempel på säljfrämjande åtgärder som enligt rådsförordningen ska kunna stödjas är PR och reklam där fördelarna med produkter som producerats inom EU lyfts fram, särskilt med avseende på t.ex. produktionsmetoder,

märkning och djurens välbefinnande. Ett annat exempel som nämns är informationskampanjer som är inriktade på EU:s bestämmelser om ekologisk produktion.

En förutsättning för EU-finansiering av säljfrämjande åtgärder är att aktörerna själva står för 30 procent av kostnaderna och medlemsstaten för 20 procent.

De möjligheter som genom ovanstående rådsförordning finns att ytterligare stödja informationsarbetet om ekologiska livsmedel bör tas tillvara genom att svensk finansiering säkerställs till angelägna projekt. *Ansvarig: Regeringen*

6.9 Samordning av marknads- och konsumentåtgärder

Jordbruksverket föreslår att en särskild grupp inrättas i syfte att samordna de ovan föreslagna marknads- och konsumentåtgärderna. I denna grupp bör ingå representanter för Livsmedelsverket, Konsumentverket och Jordbruksverket, men också representant från Jordbruksdepartementet med hänvisning till den fördelning av bidrag från statsbudgetens anslag 43:16 Åtgärder inom livsmedelsområdet, som departementet disponerar. Även representanter för marknadsaktörerna kan lämpligen ingå i denna grupp.

Ansvarig: Jordbruksverket

6.10 Förslag till uppföljning av aktionsplan 2005

6.10.1 Rundabordssamtal

Det är viktigt att aktionsplanen följs av ett fortsatt arbete där olika aktörer gemensamt diskuterar och löser de problem som uppstår på vägen mot målen för 2005. Ett förslag är att inrätta ett forum/ekologiskt råd där man kan hålla "rundabordssamtal" ett par gånger per år och ta upp högaktuella frågor. Det har framkommit önskemål från intresseorganisationerna inom ekologiskt lantbruk att det är en fördel om en neutral och oberoende organisation som inte själv deltar i arbetet med fördelning av medel etc. kan leda ett sådant arbete. Detta forum bör inrättas snarast möjligt.

Ett utvecklingsforum för ekologisk produktion föreslås inrättas och ledas av en oberoende organisation. Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) skulle kunna vara en sådan lämplig organisation. Gruppens sammansättning och funktion bör diskuteras ytterligare med näringen. *Ansvarig: Regeringen/Jordbruksverket*

6.10.2 Aktionsplan på EU-nivå

Vid konferensen "Organic Food and Farming – Towards Partnership and Action in Europe" i Danmark den 10-11 maj 2001 togs de första stegen mot en gemensam aktionsplan för ekologisk produktion inom EU. Det som diskuterades under konferensen beträffande innehållet i och omfattningen av en sådan aktionsplan kan sägas överensstämma med Jordbruksverkets syn på vilka frågeställningar som en eventuell europeisk aktionsplan bör ta upp. En viktig fråga är nu om alla medlemsstater kan enas om hur man går vidare med detta arbete och hur arbetet i så fall ska organiseras.

Sverige bör delta i arbetet med den planerade aktionsplanen för hela EU.
Ansvarig: Regeringen

6.10.3 Kompletterande utvecklingsplan

På initiativ av Ekologiska Lantbrukarna kommer en kompletterande utvecklingsplan för ekologiskt lantbruk att utarbetas under 2001. Enligt uppgifter från Ekologiska Lantbrukarna ska en plan upprättas med utgångspunkt i ett brett samarbete med aktörer inom ekologisk produktion. Sektorsvisa strategier ska möjliggöra att olika insatser ger bra effekt på utvecklingen. Initiativet och arbetet är upplagt på ett sådant sätt att resultatet ska kunna fungera som ett komplement till Jordbruksverkets aktionsplan 2005. Jordbruksverket ställer sig positiv till att de ekologiska organisationerna har tagit initiativ till detta projekt och hoppas att det ska leda utvecklingen framåt i flera avseenden.

7 Långsiktig utveckling

7.1 Det ekologiska lantbrukets roll i svenskt lantbruk

I och med målsättningen för 2005 tar den ekologiska produktionen steget från att vara en nischproduktion till att utgöra en betydande sektor inom svenskt lantbruk. Satsningen på ekologiskt lantbruk är ett medel i att utveckla det svenska jordbruket i en mer miljövänlig, produktionsetisk och uthållig riktning genom att kunskap och erfarenhet kommer till nytta inom hela lantbrukssektorn. Samtidigt med detta finns en efterfrågan på produkter som är producerade enligt reglerna för ekologisk produktion. Det finns således ett strategiskt syfte med produktionen samtidigt som den tillfredställer en efterfrågan på en marknad.

Ekologisk produktion genererar möjligheter till en mångfald företagstyper vilket gynnar sysselsättningen och ökar möjligheterna att hålla landsbygden levande om ökningen sker på ett marknadsmässigt sätt. Förutom primärproduktionen kan även förädling och försäljning av ekologiska produkter medverka till detta.

I deklARATIONEN från den europeiska konferensen "Organic Food and Farming – Towards Partnership and Action in Europe" som hölls i Danmark den 10-11 maj 2001, ses det ekologiska lantbrukets roll på följande sätt:

"Organic farming is a highly relevant tool, which contains the potential to participate in solving simultaneously a range of problems related to food production, environment, animal welfare and rural development.

Organic food and farming is becoming a major opportunity for food producers in Europe, due to a growing consumer interest for certified organic products. This is a precondition for developing a market for organic food and create income for farmers".

7.2 Regelverkets utveckling

Dagens EU-regelverk är en avvägning mellan långsiktiga mål och vad som är möjligt att uppnå för stunden. Olika synsätt finns emellertid delvis på vilka de långsiktiga målen är och definitivt i hur de ska nås, speciellt i ett internationellt perspektiv. Exempel på avvägningar mellan långsiktiga mål och en anpassning till dagens teknik och kunskap är användningen av kemiskt syntetiska produkter t.ex. vissa växtskyddsmedel men även andra produkter som syntetiska vitaminer. Långsiktigt måste regelverket förändras i enlighet med de mål som sätts upp. I praktiken kommer detta i hög grad att handla om en skärpning av kraven för den ekologiska produktionen i takt med ny kunskap, förbättrade metoder och därav ökad produktionssäkerhet.

Kriterier finns som måste uppfyllas för att t.ex. ett gödsel- eller växtskyddsmedel ska kunna godkännas men kriterierna är i stort behov av översyn och har i praktiken endast visat sig vara delvis styrande. Hänvisning till konsumenternas förväntningar, praktiska nödvändigheter m.m. har ofta spelat stor roll i beslut som mest varit resultat av förhandling och i mindre grad en prövning mot givna kriterier.

Bättre kriterier behövs generellt och kanske speciellt när det gäller livsmedelsförädlingen för att ge en grund för användningen av tillsatser och processhjälpmedel.

Det kan vara intressant att göra en helhetsbedömning av effekten av användningen av produktionshjälpmedel. Exempel på situationer där en sådan analys kan vara användbar är bedömningen om vissa kemiskt syntetiska bekämpningsmedel är bättre att använda än t.ex. mineraliska som koppar samt om en strategisk användning av viss lättlöslig växtnäring under odlingsperioden kan ge ett effektivare och mer uthålligt odlingsystem.

Det är viktigt och nödvändigt att kontinuerligt diskutera hur pragmatiskt regelverket måste vara eftersom tekniken utvecklas och frågeställningarna blir nya. Det är då även viktigt att grundprinciper och sådana fundamentala krav som inte går att göra avkall på är klart definierade.

Inom området biologisk mångfald skulle regelverket kunna utvecklas betydligt mer. En fundamental regel i djurhållningen skulle t.ex. kunna vara att betesdjur vid utevistelse under vegetationsperioden i möjligaste mån ska vistas på naturbetesmark eller motsvarande, med andra ord ej i rastfålla.

Kritik har framförts att politiker och administratörer har tagit ifrån den ekologiska rörelsen rätten att definiera vad som är ekologiskt. För att regelverket ska upplevas som förtroendeingivande och legitimt måste berörda parter vara delaktiga i dess utveckling. I dagsläget uppger flera av dessa parter, t.ex. konsumentorganisationerna, att de saknar tillräckliga resurser för att på ett tillfredställande sätt sätta sig in i alla de detaljer och områden som regelverket omfattar.

7.3 Kommande flaskhalsar

Trögheten i regelutvecklingen på EU-nivå (den tid det tar att få en regel ändrad) utgör en flaskhals. Exempel på områden där det kan ta mycket lång tid att få en ändring till stånd är godkännande av nya produkter på de positivlistor som finns för växtodling, foder och livsmedelsförädling. Läget är nu sådant att det inte bara är inom EU som en överenskommelse måste nås utan en avvägning måste även göras huruvida en ändring kan accepteras av länder som importerar ekologiska produkter från EU. För att bereda vägen kan frågan först behöva avgöras inom Codex. Här är en översyn av motsvarande positivlistor planerad att äga rum vartannat år.

Ett väl fungerande kretslopp med återcirkulation av växtnäring till jordbruket blir allt mer väsentlig i takt med att den ekologiskt odlade arealen ökar. Källsorterat hushållsavfall är nu tillåtet att använda efter att det rötats eller komposterats. De krav som ställs på hantering och kvalitet begränsar idag de kvantiteter som kan användas. En utveckling av hanteringssystemen så att en större andel kan godkännas är angelägen för att förbättra möjligheten till att förse den ekologiska odlingen med växtnäring.

Tillgången på ekologiskt odlat utsäde och förökningsmaterial kan bli en begränsande faktor för utvecklingen. I vilken grad detta blir en realitet avgörs dock helt av de regler och dispensmöjligheter som kommer att gälla efter år 2003.

Om man finner att kontrollens organisation utgör ett hinder för att nå de nya målen bör man överväga att göra förändringar i den nuvarande kontrollordningen. Ett exempel skulle kunna vara att utveckla kontrollen av miljöstödet till att även omfatta certifiering som ett alternativ eller komplement till kontrollen i de privata kontrollorganens regi. I nuläget bedömer dock Jordbruksverket att det inte finns anledning till att föreslå en sådan ändring. Eventuellt vore en samordning mellan kontrollorganens kontroll för certifiering och länsstyrelsernas kontroll av miljöstödet ett sätt att öka certifieringen av den produktion som uppstår miljöstödd.

7.4 Viktiga frågor att driva i EU-arbetet

7.4.1 Den gemensamma jordbrukspolitiken

Utvecklingen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik är viktig då den lägger grunden till den relativa lönsamheten mellan olika produktionssystem. Det är därför viktigt att analysera hur den gemensamma jordbrukspolitiken samt förslag till förändringar av denna påverkar det ekologiska lantbrukets lönsamhet och konkurrenskraft. Det ekologiska lantbruket kan gynnas av en politik inriktad på miljövänliga jordbrukssystem, biologisk mångfald och minskad intensitet i djurhållningen.

WTO-förhandlingarnas eventuella påverkan och betydelse för utvecklingen av det ekologiska lantbruket behöver utredas.

7.4.2 EU:s regler för ekologisk produktion

Generellt är frågan om hur man i de olika medlemsstaterna ser på den ekologiska produktionen och dess roll inom livsmedelsproduktionen mycket viktig. Önskemålet om strikta tydliga enhetliga regler motiverade av önskemålet om lika konkurrensvillkor och tydlighet inför konsumenterna kommer inte så sällan i konflikt med möjligheten till lokal anpassning och flexibilitet i utvecklingen. Att diskutera målsättningen med den ekologiska produktionen är därför viktigt inte minst för regelverkets utformning och innehåll. Nuvarande regelverk är mycket detaljrikt och skulle enligt svensk mening bättre kunna fylla sitt syfte om det i stället fokuserade på grundläggande principer samt kriterier för vilka insatsmedel etc. som får användas. Att utveckla väl fungerande kriterier som ”styr rätt” har dock visat sig vara en komplicerad uppgift.

De gemensamma djurreglerna har nu tillämpats under nästan ett år (från 24 augusti 2000) och synpunkter på förordningen och frågor om hur den ska tillämpas har börjat komma. En översyn av regelverket med anledning av ny lagstiftning rörande BSE har genomförts, dock utan att det ledde till några beslut om ändringar. Områden som berördes var framför allt gödselmedel av animaliskt ursprung, foder, djurens ursprung samt vissa kontrollåtgärder. Idisslarnas vitaminförsörjning är den mest aktuella frågan just nu för svensk del på djurområdet. Diskussioner med kommissionen och övriga medlemsstater pågår.

Ett utvecklingsarbete över kontrollarbetets omfattning och utförande inleddes under år 2000. Arbetet leds och finansieras av EU-kommissionen som anlitat en konsult för att utföra arbetet. Några kontrollorgan och medlemsstater ingår i en referensgrupp. Konsultens arbete ska vara avslutat under 2001. Dagens kontrollregler är mycket detaljerade och utvecklingen förefaller f.n. gå mot ytterligare detaljreglering. En utveckling av reglerna för hur kontrollarbetet ska genomföras i riktning mot ett mer flexibelt, mindre detaljstyrt system, baserat på riskanalys, skulle kunna medge lösningar som innebär att kontrollen blir både mindre kostsam för producenten och effektivare för kontrollorganet eller kontrollmyndigheten. Det är viktigt att ägna tid åt denna fråga när den öppnas för synpunkter från alla medlemsstater.

GMO-frågan med alla dess aspekter kommer sannolikt att bli mycket viktig framöver, inte minst p.g.a. att det finns ett samhällsintresse av att det ska finnas ett utbud av ”GMO-fria livsmedel”. Av stor betydelse är hur omfattande användningen av genetiskt modifierade grödor blir inom det konventionella jordbruket samt vilka GMO-grödor som kan bli aktuella för odling. Ett arbete har inletts under 2000 med att se över vilka krav som i praktiken ska ställas på den ekologiska produktionen i relationen till GMO och produkter som härletts ur GMO. Ett exempel på en fråga som kan få stora konsekvenser är eventuella krav på ”säkerhetsavstånd” mellan en GMO-gröda och en ekologisk odlad gröda.

Utsäde ska vara ekologiskt odlat men fram till 31 december 2003 finns möjlighet för medlemsstaterna att ge dispens för användning av konventionell vara. Innan denna dispensmöjlighet upphör ska emellertid en översyn göras. Utsädesfrågan och den lösning den kommer att få är grundläggande för utvecklingen av ekologisk produktion.

Möjligheten att använda humanurin som växtnäring i ekologisk odling är sedan länge ett svenskt önskemål. Motviljan har emellertid varit stor hos de flesta medlemsstater såväl som kommissionen. Frågan bör emellertid inte glömmas bort. Dock måste ett lämpligt tillfälle inväntas för att åter försöka få upp den på dagordningen.

Ett utvecklingsarbete för att få samordnade och utvecklingsbefrämjande principer och regler för förädling av både animalier och vegetabilier är angeläget.

I EU-förordningen finns regler för vilka villkor som ska vara uppfyllda för att produkter från länder utanför EU ska få marknadsföras som ekologiska inom EU. Importerade varor t.ex. frukt, drycker och kryddor utgör viktiga delar i det ekologiska sortimentet. Det är angeläget att förordningen inte utgör ett hinder för utvecklingen av ekologisk produktion i ”tredje land”, speciellt i utvecklingsländerna. Reglerna för handel och import är därför ett viktigt område.

7.5 En självbärande produktion

Samhällets intresse och konsumenternas förtroende för de ekologiska livsmedlen är bland de viktigaste drivkrafterna för de ekologiska producenterna. I takt med ökade kunskaper och större erfarenheter kan produktionen förbättras, kraven skärpas och produkterna på ett starkare och tydligare sätt utgöra ett val för miljö, etik och djuromsorg.

Konsumenternas efterfrågan är den helt avgörande faktorn för en långsiktigt självbärande ekologisk produktion. Efterfrågans omfattning kommer sannolikt att avgöras av hur väl den ekologiska produktionen kan leverera de mervärden som konsumenterna förväntar sig och efterfrågar och vad priset blir för detta. En aktiv dialog mellan producenter och konsumenter är nödvändig för att kunna avgöra vilka åtgärder inom produktionens olika led som konsumenterna efterfrågar och är beredda att betala ett merpris för.

Balansen mellan den bild som konsumenterna ges genom marknadsföring och reklam samt regelverkets andemening och hur verkligheten ser ut ute på de olika företagen är viktigt för förtroendet för de ekologiska produkterna. Kontrollorganen har här en viktig uppgift.

Redligheten på marknaden har stor betydelse för förtroendet för produkterna. Kontrollorgan men även myndigheterna har här ett gemensamt ansvar att förebygga och beivra oegentligheter. Kontrollorganens möjlighet att direkt agera är dock begränsad till de aktörer som är anslutna till respektive kontrollorgans kontroll.

Det som i grunden karakteriserar de ekologiska produkterna är en annorlunda produktionsform som på ett antal områden (miljöhänsyn, etik, naturlighet) har en högre ambitionsnivå än vad som krävs av den konventionella produktionen. Företag med ekologisk produktion (lantbrukare, förädlingsföretag, importörer m.fl.) måste kunna visa att de lever upp till de krav som ställs och de förväntningar som konsumenterna har t.ex. på miljönytta och bättre välfärd för djuren.

Målkonflikter inom den ekologiska produktionsformen måste kunna hanteras på ett förtroendeingivande sätt. Konsumenter köper ekologiska varor av olika skäl t.ex. att produktionsformen är bra för miljön, att livsmedlen är bra för hälsan eller att produktionen är djurvänlig. Inom den ekologiska produktionen som den ser ut i dag finns ett antal målkonflikter, bl.a. mellan kravet att inte använda syntetiska produktionshjälpmedel och kravet att producera livsmedel till en kostnad som konsumenten är villig att betala. Avvägningar måste dessutom kontinuerligt göras mellan produktionskostnader och ett antal

krav på hur produktionen ska gå till, t.ex. vad gäller beroende av konventionell stallgödsel, utsäde, inhysningsformer för djuren och tillsatser och processhjälpmedel i förädlingsledet.

Merpriset som konsumenterna får betala för ekologiskt producerade livsmedel är i sig en viktig fråga för om målet 2005 kan nås och bibehållas. Att till en kostnad, som för en allt större konsumentgrupp betraktas som acceptabel, producera en vara utan att ge avkall på de grundläggande principerna för vad den ekologiska produktionsformen står för är den kritiska och ständigt aktuella avvägning och utmaning som alla aktörer i branschen står inför. Konkret får detta sitt uttryck i regler och standarder t.ex. EU:s förordning och KRAV:s regler samt i tillämpningen av dessa.

Ett intresse och engagemang för de ekologiska produkterna kan vara lättare att skapa än att upprätthålla på lång sikt. Många produktgrupper brottas fortfarande med grundläggande problem och kan kanske inte förväntas att snabbt finnas tillgängliga i ökad omfattning på marknaden. Det är då viktigt att det finns tålamod och långsiktigt agerande.

8 Referenser

- Arvola, A., Biel A., Grankvist G., Koivisto-Hursti U., Larsson M., Magnusson M., Sjödén P. (2000) Ekologiska livsmedel – konsumenternas attityder, vanor och värderingar. Fakta Jordbruk nr 16, 2000. SLU, Uppsala.
- Centrum för uthålligt lantbruk (CUL), Sveriges Lantbruksuniversitet (2000). Ramprogram för forskning.
- Ekologiska Lantbrukarna (2000). Växande marknad. Om det aktuella marknadsläget för ekologiska livsmedelsprodukter.
- EKU-delegationen (2000). Arbetsgrupp J – livsmedel.
- Heidenmark Pia (2000). Going Organic, Licentiatavhandling, Internationella miljöinstitutet. Lund.
- Jordbruksverket (1996). Ekologisk produktion – Aktionsplan 2000. Rapport 1996:3.
- Jordbruksverket (1999). Svenskt ekologiskt lantbruk inför 2000-talet. En uppföljning av aktionsplanen. Rapport 1999:10.
- Jordbruksverket (1999). Mål för ekologisk produktion 2005. Rapport 1999:16.
- Jordbruksverket (2000). Verksamhet inom bekämpningsmedelsprogrammet, programmen för minskat växtnäringsläckage och för ekologisk produktion – Försöks- och utvecklingsprojekt 1998. Rapport 2000:3.
- Jordbruksverket (2001). Biodlingsnäringens förutsättningar. Rapport 2001:2.
- Jordbruksverket (2001). Trädgårdsnäringens växtskyddsförhållanden. Rapport 2001:7A.
- Livsmedelsekonomiska institutet (2001). Prisbildning och efterfrågan på ekologiska livsmedel. Rapport 2001:1.
- Konsumentverket (2000). Utbud och pris på ekovaror. Resultat från en undersökning av 56 ekologiska livsmedel på nio orter våren 2000. Rapport 2000:25.
- LRF Affärsutveckling (1999). Ekologisk livsmedelsproduktion. Andra steget.
- LRF och Ekologiska Lantbrukarna (1999). Miljö och ekologiskt lantbruk.
- LUI Marknadsinformation (1999). Konsumentundersökning om ekologiska produkter/KRAV.
- Miljömålskommittén (2000). Vår miljö – allas vårt ansvar. SOU 2000:52.
- Miljöteknikdelegationen (2000). Exportmarknader för ekologiska livsmedel. En översikt – Storbritannien, Tyskland och Danmark.
- Strukturdirektoratet (1999). Aktionsplan II – Økologi i udvikling. Danmark.
- Svenska Naturskyddsföreningen (2000). Ekologiskt lantbruk. Hushållning med växtnäring – växtnäringsförluster.
- Sveriges Lantbruksuniversitet (1999). Kartläggning och identifiering av kunskapsluckor rörande miljöeffekterna av ekologisk produktion. Skrivelse till regeringen 22 maj 2000.
- Torstensson, G., Gustafson, S., Bergström, L och Uhlén, B. (2000). Utredning om effekterna på kväveutlakning vid övergång till ekologisk odling. Avdelningen för vattenvårdslära, SLU.

Bilaga 1

Sändlista till inbjudan till Jordbruksverkets hearing den 6 mars 2001

Konsumentverket
Livsmedelsverket
Naturvårdsverket
Kemikalieinspektionen
Livsmedelsekonomiska institutet (SLI)
Länsstyrelsen i alla län

Centrum för uthålligt lantbruk (CUL)
Statens Veterinärmedicinska Anstalt (SVA)
Jordbrukstekniska institutet (JTI)
Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas)

Jordbruksdepartementet

EKU-delegationen
Göteborgs Stads Upphandlings AB

Ekologiska Lantbrukarna
Biodynamiska föreningen
Sveriges ekomjölksbönder (SEMB)
Ekokött
Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion
Förbundet Organisk Biologisk Odling (FOBO)
Kontrollföreningen för ekologisk odling (KRAV)
Svenska Demeterförbundet

Samodlarna Sverige ek.för.
Swegro
Eco Trade AB
Samspann
Ekocentrum
Ekologiskt marknadscentrum i Skåne

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)
Svenska Lantmännens Riksförbund (SLR)
Svenska Foder
Sveriges Betodlares Centralförening
Sveriges Frö- och oljeväxtodlare
Sveriges Potatisodlares Riksförbund
Trädgårdsnäringens riksförbund (TRF)
Grönsaksodlarnas riksförbund (GRF)
Svensk Mjök/Arla,
Milko Mejerier
Skånemejerier
Swedish Meats/Scan Foods

Föreningen svensk fjäderfäkötsel / Svenska Ägg

Svensk Fågel
Sveriges Biodlares Riksförbund
Vattenbrukarnas Riksförbund

Svenska Kvarnföreningen
Sveriges Bryggareförbund

Kooperativa förbundet (KF)
ICA Handlarna AB
Axfood AB
Everfresh Group AB
Biodynamiska Produkter
Kung Markatta AB
Saba Trading AB
Dagligvaruleverantörernas förbund (DLF)
Servera R&S AB
Amica
Partena
Eurest
ICA Menyföretagen
Mälarchark
EkoKött i Bohuslän
Agaricus

Sveriges konsumenter i samverkan
Veganföreningen
Svenska vegetariska föreningen
Hälsofrämjandet
Hälsorörelsens ungdomsförbund
Förbundet Sveriges småbrukare
Miljöförbundet Jordens vänner

HushållningsSällskapens förbund
Rådgivarföreningen för ekologiskt lantbruk
Svenska Djurhälsovården
Svenska Naturskyddsföreningen
Fältbiologerna
Förbundet Djurens Rätt
Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet (SBFI)
Institutet för Livsmedel och Bioteknik (SIK)
Centrum för tillämpad näringslära
Konsumentvägledarnas förening
Sveriges konsumentråd
Hälsokostrådet

ATL
LAND Lantbruk

Bilaga 2

Medel till försöks- och utvecklingsprojekt 1999-2001 (totalbelopp, kr)

Sökande	Avslut. (år)	Projekttitel	Beviljat 1999 (kr)	Beviljat 2000 (kr)	Beviljat 2001 (kr)
Grönsaker - friland					
Värmlands läns HS Mats Tobiasson	1999	Odlingstekniker i fältmässig köksväxtodling.	140 000		
SLU, Inst f NJV, Torslunda Göran Ekbladh	1999	Radluckring i köksväxter.	210 000		
Örebro läns HS Anna Berggren	1999	Utveckling av odlingsteknik för ekologisk odling av morötter på mulljord.	60 000		
SLU, Mtfd, Uppsala Birgitta Båth	1999	Kvävestyrning med mellangrödor i frilandsodlade grönsaker.	78 000		
JTI, Uppsala Anna Richert	1999	Växtnäringseffektiv och kvalitetsbefrämjande användning av fjäderfågödsel för frilandsgrönsaker.	450 000		
SLU, Inst f NJV, Umeå Ulla Bång	2000	Flyktiga växtextrakt mot lagringssjukdomar och groning i lök, morötter och potatis - metodutveckling.	350 000	280 000	
Svalöf Weibull Trg AB Anette Hägnefelt	2000	Ekologisk odling av persiljefrö och dillfrö (morotsfrö) som har värmesanerats med hjälp av Acanova-metoden samt behandlats med mikroorganismer som har antagonistisk verkan mot flera växtpatogener.		120 000	
SLU, Inst f EVP, Uppsala Birgitta Båth	2001	Kvävestyrning med mellangrödor i frilandsodlade grönsaker.	45 000	210 000	74 000
JTI, Uppsala Anna Richert Stintzing	2002	Kväveförluster från växtmaterial i ekologisk vitkålsodling.		130 000	330 000
SLU, Inst f TV, Alnarp Johan Ascard	2002	Ekologisk odling av kepalök – ogräsreglering, växtnäringsanvändning och miljöpåverkan.		500 000	500 000
Grönsaker - växthus					
SLU, Inst f EVP Bengt Lundegårh, Lena Gärdedal	2000	Utveckling av uthålliga strategier för näringstillförsel till växthustomat: Inverkan på näringsläckage, skörd samt tomatens smak och kvalitet.		200 000	
Frukt					
SLU, Inst f HVF, Kivik Nils-Arthur Ericsson	1999	Integrerad och ekologisk produktion av frukt.	185 000		

SLU, Inst f VSV, Alnarp Thomas Jonasson	1999	Växtskydd och odlingsteknik i ekologisk äppelodling.	325 000		
Lst Västmanland Elisabeth Ögren	2002	Ekologisk fruktodling – utvärdering av sorter, växtskydd och växtnäring/försörjning.		300 000	300 000
Bär					
SLU, Inst f NJV, Öjebyn Elisabeth Öberg	1999	Utveckling av ett ekologiskt odlings-system för jordgubbar i norra Sverige.	100 000		
Lst. Västerås + Norrby plsk Elisabeth Ögren	1999	Ekologisk fruktodling - växtskydd, mykorrhizaförekomst och ogräsreglering.	240 000		
SLU, Rånna försöksstation Birgitta Svensson	2001	Utveckling av ekologisk jordgubbsodling med prioritering av problem med jordgubbsvivel.	225 000	150 000	
SLU, Inst f NJV Sven Hellqvist	2001	Varmvattenbehandling av jordgubbssticklingar för produktion av jordgubbskvalsterfria plantor.		180 000	180 000
SLU, Rånna försöksstation Birgitta Svensson	2002	Utveckling av ekologisk jordgubbsproduktion		80 000	190 000
Växtnäring, markbördighet, växtföljder					
Kristianstad läns HS Anita Gunnarsson	1999	Utlakningsrisker och kväveomsättning i olika odlingsformer - en delstudie i försöksserien L4-3410.	46 000		
Värmlands läns HS Anders Heimer	1999	Kaliumhaltiga jordförbättringsmedel i ekologiskt lantbruk.	120 000		
SLU, Inst f Jvsk, Skara Börje Lindén	1999	Gödning med humanurin och KRAV godkända gödselmedel för stråsädesgrödors kväveförsörjning.	860 000		
SLU, Inst f MV, Uppsala Gunnar Torstensson	1999	Ekologisk odling - utlakningsrisker och kväveomsättning.	370 000		
SLU, Inst f MV, Uppsala Gunnar Torstensson	1999	Ekologisk odling - utlakningsrisker och kväveomsättning.	175 000		
SLU, Inst f VO, Uppsala Maria Wivstad	1999	Växtnäringstyrning av kväve och kalium till potatis i odlingsystem med grön gödning.	526 000		
HS i Skaraborgs län Carl-Anders Helander	1999	Vall som förfrukt till vårstråsäd i ekologisk odling: maximering av kväveeffekten genom valet av vallbrotttidpunkt.	185 000		
Kristianstad läns HS Anita Gunnarsson	1999	Försök med olika odlingsformer i Kristianstads län.	260 000		

Örebro läns HS L-E Andersson, Anne-Charlotte Wallenhammar	2001	Kvalitetsodling av ekologiskt vårvete efter klöverrik vall.	220 000	200 000	220 000
SLU, Enh f VP, Uppsala Jens Levenfors	2001	Baljväxtrika växtföljder i ekologisk odling – konsekvenser för framtida ärt- och bönodling.		550 000	600 000
SLU, Inst f NJV, Öjebyn Simon Jonsson	2001	Öjebynprojektet – ekologisk produktion av livsmedel.		400 000	400 000
SLU, Inst f MV, Uppsala Gunnar Torstensson	2003	Ekologisk odling – utlakningsrisker och kväveomsättning. Odlingssystem med och utan djur på sandjord i Halland samt med och utan djur på lerjord i Västergötland.		600 000	850 000
JTI, Alnarp Johan Malgeryd	2004	Kvävehushållning och miljöpåverkan vid olika strategier för skötsel av grön gödslingvallar.			500 000
Kristianstad läns HS Anita Gunnarsson, Ingemar Larsson	2005	Försök med miljömedvetna och uthålliga odlingsformer.	250 000	250 000	260 000
SLU, Inst f MV, Uppsala Etana Ararso	2005	Tidpunkt för spridning av strörrika gödselslag – effekt på växtnäringens utnyttjande, avkastning och markpackning.			440 000
Utsäde					
SLU, Enh f VP, Uppsala Hans Olvång	1999	Undersökningar av odlingstekniska åtgärder för produktion av friskt utsäde för ekologisk odling.	290 000		
Ekologiska Lantbrukarna Maria Dirke	1999	Utveckling av ekologisk utsädesproduktion	72 000		
SLU, Enh f VP, Uppsala Bernt Gerhardsson	2000	Biologisk bekämpning av utsädesburna sjukdomar i ekologisk växtodling.	80 000		
Sort- och artprovning					
SLU, Inst f VO, Uppsala Staffan Larsson	1999	Ekologisk sortprovning av spannmål, ärtor, oljeväxter och potatis.	1 000 000		
SLU, Inst f JBT, Alnarp Gunnar Svensson	1999	Art/sortförsök med kvalitetsstudier i sydsvensk ekologisk spannmålsodling.	245 000		
SLU, Inst f JBT, Visby/ Föreningen Gotländska Alternativodlare Ingvar Jakobsson	2000	Sortförsök i vitsenap under ekologiska förhållanden (KRAV).	40 000	2 400	
SLU, Enh f fältforskning Staffan Larsson	2002	Ekologisk sortprovning av spannmål, ärtor, oljeväxter och potatis.		1 000 000	1 000 000

Ogräs					
SLU, Inst. f. EVP, Uppsala Håkan Fogelsson	2001	Regleringsstrategier mot åkertistel i ekologisk odling.	420 000	200 000	
SLU, Inst. f. EVP, Uppsala Håkan Fogelsson	2003	Populationsdynamik och bekämpningsstrategier av skräppa i vall och stråsäd.		300 000	550 000
Vall					
SLU, Inst f EVP, Uppsala Magne Tuveesson	2000	Studier av käringtand (<i>Lotus corniculatus</i>) med avseende på populationsekologi, proteinutnyttjande och parasitpåverkan på betesdjur.	200 000	250 000	
SLU, Inst f JBT, Visby/ Föreningen Gotländska alternativodlare Ingvar Jakobsson	2000	Vallfröblandningar med nytt art/sort-material anpassade till ekologisk odling på Gotland.	20 000	35 000	
SLU, Inst f EVP, Uppsala Magne Tuveesson	2000	Reglering av beståndssammansättningen i betesvall med baljväxter (<i>Fabaceae spp.</i>) och gräs (<i>Poaceae spp.</i>) för ekologisk lantbruk.		70 000	
Jönköpings läns HS Per-Anders Andersson	2001	Vitklöver i tvåskördesystem i ekologisk odling.	350 000	350 000	170 000
SLU, Inst f HUV, Uppsala Michael Murphy	2002	Utveckling av produktionsmetoder och utfodringsstrategier för vallsystem med betydande inslag av taninrika foderväxter.		500 000	550 000
Potatis					
SLU, Inst f LBT, Uppsala Sven Bergman	1999	Värmebehandling som saneringsmetod mot utsädesburna sjukdomar i potatis.	315 000		
IVK potatis AB, Umeå Hans Bång	2000	Ekologisk odling av utsädespotatis.	300 000		
SLU, Inst f EVP, Uppsala Roland Sigvald	2000	Alternativ bekämpning av potatisbladmögel i ekologisk odling		250 000	
SLU, Inst f TV, Alnarp Johan Ascard	2002	Ekologisk potatisodling – växtskydd, växtnäring och livscykelanalyser.		700 000	750 000
SLU, Inst f NJV, Öjebyn Ulla Bång	2001	Växtextrakt mot potatisbladmögel – bekämpning genom inducerad resistens? En förstudie.			190 000
Oljeväxter					
SLU, Inst f JV, Skara Börje Lindén	2004	Oljeväxter i ekologisk odling och mjölkproduktion: odlingsstrategier och användning till mjölkkor som ersättning			300 000

		för konventionella proteinfodermedel. Delproj 2: Kväveförsörjning vid ekologisk odling av höstraps och oljelin.			
Örebro HS Anne-Charlotte Wallenhammar	2004	Ekologisk oljeväxtodling – beståndsetablering, ogräsreglering och strategier mot spillraps.		95 000	150 000
Sockerbeter					
SLU, Inst f VSV, Alnarp Hans Larsson	1999	Utveckling av ekologisk sockerbetsodling.	400 000		
Grisar					
SLU, Inst f HUV, Uppsala Paul Ciszuk	1999	Svinens roll i den ekologiska produktionen - en ny strategi med integrering av växtodling och svinskötsel.	800 000		
SLU, Inst f JBT, Alnarp Gösta Gustafsson	2000	Utomhus vistelseytor för svin - teknisk utformning och miljöpåverkan.	400 000	300 000	
Fjäderfä/ägg					
SLU, Inst f HUV, Uppsala Paul Ciszuk, Kjell Sjelin	1999	Mobil hönsskötsel modell Sjelin utan fjäderplockning och smutsiga ägg	60 000		
SLU, Inst f HUV, Uppsala Paul Ciszuk, Kjell Sjelin	1999	Mobil hönsskötsel modell Sjelin utan fjäderplockning och smutsiga ägg II	100 000		
SLU, Inst f JBT, Alnarp Kristina Ascard	2000	Ekologisk äggproduktion.	450 000	380 000	
SLU, Inst. f. HUV, Uppsala Klas Elwinger, Lotta Waldenstedt	2001	Uppfödning av kycklingar utan foderantibiotika och koccidiostater.	500 000	500 000	
SLU, Inst f HUV, Uppsala Arnd Bassler	2003	Ekologisk slaktkyckling på hemmaproducerat foder och bete efter nöt.		490 000	540 000
SLU, Inst f HUV, Uppsala Måns Tufvesson	2003	Djurmaterial för ekologisk äggproduktion.			400 000
Får/lamm					
Sv. Djurhälsov. Kalmar Åsa Lindqvist	1999	Inälvparasiter hos får och lamm i ekologiskt producerande besättningar.	700 000		
Sv. Djurhälsov. Kalmar Åsa Lindqvist	2001	Urskiljning av parasitägg hos tackor och lamm i ekologiskt producerade besättningar med sommarlamning.		150 000	
Sv. Djurhälsov. Kalmar	2001	Inälvparasiter hos får och lamm i ekologiskt producerande besättningar		100 000	115 000

Åsa Lindqvist		med resp. utan växel- eller sambete med nötkreatur.			
SVU, Avd f parasitologi Dan Christensson	2001	Nya tarmmasken <i>Nematodirus battus</i> , vilka blir problemen för fårnäringen?		150 000	150 000
Nötkreatur/mjök					
Göteborg och Bohus läns HS Sten Sundås	2000	Grovfoder som enda foder till moderna mjölkkor.	300 000	300 000	
SLU, Inst f HMS, Skara Lena Lidfors	2001	Hur ofta bör ekologiska mjölkkor rastas och spelar hornen någon roll?		270 000	280 000
JTI, Alnarp Christel Benfalk	2002	Rastning av mjölkkor som hålls i uppbundna system.		480 000	360 000
SLU, Inst f NJV, Uppsala Kjell Martinsson	2002	Alternativ foderberedning av ärtor för att förbättra proteinvärdet till idisslare och minska kväveförluster.		350 000	440 000
SLU, Inst f JV, Skara Elisabeth Nadeau	2002	Skördemetodens och lagringens betydelse för vitamininnehållet i ensilage och mjök på ekologiska gårdar.			675 000
Göteborg och Bohus län HS Birgitta Johansson	2002	Oljevaxter i ekologisk odling och mjölkproduktion: odlingsstrategi och användning till mjölkkor som ersättning för konventionella proteinfodermedel. Delproj 1. Grovfoderrik foderstat utan konventionella proteinfodermedel – Ekologisk rapskaka till mjölkkor.			785 000
Djur- övrigt					
Sv. Djurhälsov. Johanneshov Martin Wierup, J Å Robertsson	2000	Utveckling av program för hälsovård och officiell hälsokontroll för ekologisk uppfödning av svin, får och slaktnöt.	300 000	300 000	

Bilaga 3. Intervjuundersökning

Intervjuer

Amica

Annas Pepparkakor

Arla Foods

Arvid Nordqvist

Axfood

Bosarps gård

Danisco

Delice Scandinavia

Eurest

Gröna Konsum

Gunnar Dafgård

Hemköp

ICA Handlarnas

Invita Service

Jarlabageriet

KF Stormarknader

Laggen i Ludvika

Martin Olsson

Mälarchark

NNP/Milko

Partena

Procordia Food

Saba Fukt & Grönt

Salico

Samfood

Scan Foods

Schulstad

Servera R & S

Skal-Mans Potatis

Skånemejerier

Torfolk Gård

Intervjufrågor till Aktionsplan för ekologisk produktion 2005-förädlingsled.

Bakgrundsfakta/Nuläge

Hur stor andel av företagets produktion är KRAV-märkt?

Hur marknadsförs KRAV-produkterna?

Har satsningen på ekologiska produkter varit framgångsrik? Vilka är de viktigaste faktorerna för att satsningen har lyckats/misslyckats? Ge gärna konkreta exempel.

Har ni lagt ner någon KRAV-produkt? Om ja, varför?

Vilka problem kan uppstå då man inte får använda vissa tillsatser, t.ex. konserveringsmedel?

Export/Import

Exporterar ni KRAV-märkta produkter? Om ja, hur stor andel av produktionen?

För ni in produkter från andra EU-länder eller importerar från länder utanför EU? Om ja, vilka produkter och från vilka länder?

Hur stor andel av er totala verksamhet består av införda/importerade produkter?

Kan import av råvaror öka produktionen av inhemska, sammansatta produkter och/eller ge möjligheter till produktutveckling? Hade svenska råvaror kunnat väljas?

Framtida utveckling

Tillgodoses marknads efterfrågan på ekologiska produkter? Om inte, var finns expansionsmöjligheterna?

Planerar ni att utöka den KRAV-märkta produktionen? Vad har ni för målsättning, t.ex. uttryckt i % av total produktion?

Vilka faktorer anser ni har störst betydelse för att främja en god utvecklingen framöver? Jämför dagens situation med läget tidigare vad gäller lönsamhet, tillgång på insatsvaror, avsättningsmöjligheter, efterfrågan etc.

Möjliga åtgärder

Vilka åtgärder är lämpliga för att komma till rätta med de ev. hinder mot en vidare expansion som ni angivit ovan?

Vilka bör ansvara för åtgärderna? Vad kan ni bidra med?

Intervjufrågor till Aktionsplanen för ekologisk produktion 2005 - detaljhandel.

Bakgrundsfakta/Nuläge

Hur stor andel av företagets försäljning är ekologiskt märkt?

Hur marknadsförs dessa produkterna?

Har försäljningen av ekologiska produkter varit framgångsrik? Vilka är de viktigaste faktorerna till att ni har lyckats/misslyckats? Ge gärna konkreta exempel.

Vilka ekologiska livsmedel saknar ni i sortimentet idag?

Har ni tagit bort många ekologiska produkter ur sortimentet? Om ja, varför?

Hur stor andel av det ekologiska sortimentet består av införda/importerade produkter? Hade svenska produkter kunnat väljas istället?

Framtida utveckling

Tillgodoses marknads eftersfrågan på ekologiska produkter idag? Om inte, var finns expensionsmöjligheterna?

Planerar ni att utöka försäljningen av ekologiska varor? Vad har ni för målsättning, t.ex. uttryckt i % av total försäljning?

Vilka hinder och möjligheter ser ni för att öka försäljningen av ekologiska livsmedel i ert företag? Jämför dagens situation med läget tidigare vad gäller lönsamhet, tillgång på produkter, avsättningsmöjligheter, eftersfrågan etc.

Möjliga åtgärder

Vilka åtgärder är lämpliga för att komma till rätta med de ev. hinder mot en vidare expansion som ni angivit ovan? Behövs särskilda stöd till något område?

Vilka bör ansvara för åtgärderna? Vad kan ni bidra med?

Intervjufrågor till Aktionsplanen för ekologisk produktion 2005 -grossist.

Bakgrundsfakta/Nuläge

Hur stor andel av företagets försäljning är ekologiskt märkt?

Hur marknadsförs dessa produkterna?

Har försäljningen av ekologiska produkter varit framgångsrik? Vilka är de viktigaste faktorerna till att ni har lyckats/misslyckats? Ge gärna konkreta exempel.

Vilka ekologiska livsmedel saknar ni i sortimentet idag?

Har ni tagit bort många ekologiska produkter ur sortimentet? Om ja, varför?

Hur stor del av det ekologiska sortimentet är anskaffningsvaror respektive lagervaror?

Har anbudet från den offentliga sektorn ökat på ekologiska livsmedel?

Vilka möjligheter och problem ser ni i en ökning av anbud med ekologiska livsmedel vid offentlig upphandling?

Hur stor andel av det ekologiska sortimentet består av införda/importerade produkter? Hade svenska produkter kunnat väljas istället?

Framtida utveckling

Tillgodoses marknaden efterfrågan på ekologiska produkter idag? Om inte, var finns expansionsmöjligheterna?

Planerar ni att utöka försäljningen av ekologiska varor? Vad har ni för målsättning, t.ex. uttryckt i % av total försäljning?

Vilka hinder och möjligheter ser ni för att öka användandet av ekologiska livsmedel i ert företag? Jämför dagens situation med läget tidigare vad gäller lönsamhet, tillgång på produkter, avsättningsmöjligheter, efterfrågan etc.

Möjliga åtgärder

Vilka åtgärder är lämpliga för att komma till rätta med de ev. hinder mot en vidare expansion som ni angivit ovan?

Vilka bör ansvara för åtgärderna? Vad kan ni bidra med?

Intervjufrågor till Aktionsplanen för ekologisk produktion 2005 - restaurangentreprenörer.

Bakgrundsfakta/Nuläge

Hur stor andel av företagets verksamhet är ekologiskt märkt?

Hur marknadsförs dessa produkterna?

Har försäljningen av ekologiska produkter varit framgångsrik? Vilka är de viktigaste faktorerna till att ni har lyckats/misslyckats? Ge gärna konkreta exempel.

Vilka ekologiska livsmedel saknar ni i sortimentet idag?

Har ni tagit bort många ekologiska produkter ur sortimentet? Om ja, varför?

Hur stor andel av det ekologiska sortimentet består av införda/importerade produkter? Hade svenska produkter kunnat väljas istället?

Framtida utveckling

Tillgodoses marknads eftersfrågan på ekologiska produkter idag? Om inte, var finns expansionsmöjligheterna?

Planerar ni att utöka försäljningen av ekologiska varor? Vad har ni för målsättning, t.ex. uttryckt i % av total försäljning?

Vilka hinder och möjligheter ser ni för att öka användandet av ekologiska livsmedel i ert företag? Jämför dagens situation med läget tidigare vad gäller lönsamhet, tillgång på produkter, avsättningsmöjligheter, eftersfrågan etc.

Möjliga åtgärder

Vilka åtgärder är lämpliga för att komma till rätta med de ev. hinder mot en vidare expansion som ni angivit ovan? Behövs särskilda stöd till något område?

Vilka bör ansvara för åtgärderna? Vad kan ni bidra med?

Jordbruksverkets rapporter 2001

1. Djurtransporter, – *Nationellt tillsynsprojekt om tillsyn av djurtransporter.*
2. Biodlingsnäringens förutsättningar.
3. Halvtidsutvärdering av rådets förordning (EG) 950/97 om förbättring av jordbruksstrukturens effektivitet.
4. Utvärdering av etableringsstödet till unga jordbrukare som en del i utvärderingen av förordning (EG) 950/97. Bilaga A (*Bilaga 1 av 2 till Rapport 2001:3*).
5. Utvärdering av kompensationsbidrag som en del i utvärderingen av förordning EG 950/97. Bilaga B (*Bilaga 2 av 2 till Rapport 2001:3*).
6. Jordbruksverkets foderkontroll, Kontroller 1997-1999, Tillverkning, import och tillsyn 1999.
- 7A. Trädgårdsnäringens växtskyddsförhållanden.
- 7B. Trädgårdsnäringens växtskyddsförhållanden. Tabeller
8. Utvecklingen av arrende-, mark- och fastighetspriser i jordbruket.
9. A Study of the Milk Sector in Poland, Hungary, the Czech Republic and Estonia
10. Inkomstmått och inkomstjämförelser inom jordbrukssektorn

Rapporten kan beställas från
Jordbruksverket,
551 82 Jönköping
telefon 036-15 51 75 (direkt),
15 50 00 (växel)
fax 036-34 04 14
Internet: www.sjv.se
ISSN 1102-3007
ISRN SJV-R-01/11-SE
SJV offset, Jönköping 2001
RA01:11
Pris 100:- (exkl. moms)